

RN 736

INSTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI
GEOGRAPHY OF THE UNIVERSITY EDVARD KARDELJ OF LJUBLJANA

YU — 61000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7, p. p. 466, telefon: (061) 213-458

PROCESI SUBURBANIZACIJE IN PERIURBANIZACIJE

mag. Marjan Ravbar

Ljubljana, 1988

UVOD

Z razvojem družbeno-ekonomskih odnosov in drugih človeških aktivnosti se tudi proces urbanizacije, kot zgodovinskega pojava s časom spreminja. V predindustrijski fazi, kjer je bilo agrarno izkoriščanje dominantno, je bila urbanizacija slaba, mesta pa majhna. Velik preobrat v dinamiki razvoja mest in urbanih struktur je prinesla industrializacija. Razvoj industrije je pospešil koncentracijo prebivalstva, delovnih mest, stanovanj in drugih funkcij v tistih mestih, ki izpolnjujejo lokacijske zahteve industrijskih obratov. Tako sta postopna industrializacija in njej sledeča urbanizacija staro delitev na mesto in vas zabrisala. Pomnožilo se je število vasi, v katerih so se izoblikovala različna predmestja in obmestna naselja z docela neagrarnim značajem. Obenem je prišlo do številnih povezav med mestom in podeželjem ter izredne socialne preobrazbe podeželja. Mesto se je ne le po urbanistični, temveč po funkcijski plati razširilo in razrastlo v agrarno okolico. Vas je sprejela mnoge oblike mestnega življenja. Prihaja do močne selitvene mobilnosti v obe smeri ter še močnejšega razvoja dnevne migracije. Vse to je pripomoglo, da so se v moderni družbi in v visoko kultivirani pokrajini namesto dosedanje dihotomije mesto - vas, pričeli tvoriti procesi preobrazbe, ki ustvarjajo novo, kvalitativno višje stoječo in razvitejšo pokrajinsko celoto. V literaturi so takšni procesi znani pod različnimi imeni. V takšni obliki urbanizacije je poleg spremenjenega načina življenja, prostorska prerazporeditev prebivalstva in njihove dejavnosti najdirektnjša posledica. V naših razmerah je proces urbanizacije in industrializacije, ki se je po skromnih zametkih v drugi polovici 19. stoletja pričel že med obema vojnoma in dosegel najintenzivnejše spremembe v šestdesetih in sedemdesetih letih, sprožil mnoge spremembe v fizičnem (npr. spremembe v rasti naselij kot posledica prerazporeditev), družbenem (npr. preslojevanje aktivnega prebivalstva) in funkcijskem (npr. spremembe v omrežju in pomenu naselij) obsegu.

Ceprav se v Sloveniji še vedno nahajamo v fazi močne polarizacije vseh človekovih aktivnosti v mestih, so se istočasno že začeli kazati znaki prehoda v postindustrijsko (terciarno) fazo urbanizacije, ki ima zopet drugačne značilnosti. Proces koncentracije se zmanjšuje v korist urbanizacije pokrajine, imenovane tudi suburbanizacija oziroma metropolitanizacija. Ta proces ima svoje družbeno-ekonomske korenine, ki se vidno manifestirajo v specifičnem fizičnem vzorcu poselitve, v spremenjenem načinu življenja, v izrabi zemljišča kar postavlja prostorsko planiranje pred povsem specifične naloge v operativnih posegih.

Jedro pričujoče raziskave se dotika robnih območij mest na njihovem prehodu iz zgostitvenih mestnih območij (fizično sklenjenega urbanega prostora) proti bližnjim podeželskim naseljem. Osvetliti želimo torej območja, ki doživljajo proces urbanizacije na svojski način.

Doslej opravljene empirične raziskave so pokazale, da se v našem obrobju mest vrši vrsta protislovnih procesov. Tendence uveljavljanja relativno nizkih gostot poselitve v urbaniziranih območjih (ki prevladujejo v okolici vseh slovenskih mest) povzročajo velike spremembe v socialni strukturi prebivalstva. Socialno geografske spremembe se ne pojavljajo v čisti obliki, marveč se na obrobju mest prepletajo tako "beg s podeželja" kot tudi "beg iz mest".

Kako se družbeno-ekonomske determinante konkretno uveljavljajo v oblikovanju tega vzorca poselitve in kako le-ta povratno učinkuje, je pri nas - kot celota - še sorazmerno malo raziskano. Celotna študija namerava zato ugotoviti: razvojne faktorje, ki se v medsebojnem učinkovanju uveljavljajo, procese iz katerih nastaja nakazani fizični vzorec poselitve ter funkcionalne povezave med njegovimi prvini in končno, probleme, pomembne za prostorsko urejanje, ali bolje rečeno za načrtno usmerjanje procesa urbanizacije. Zaradi kompleksnega značaja procesa urbanizacije je potreben dokaj širok izbor kazalcev, ki naj bi zajeli:

- socialnogeografske spremembe značilnosti prebivalstva
- ekonomsko strukturo prebivalstva
- zemljiško-posestne razmere
- funkcije pogojev bivanja
- dostopnost z infrastrukturno opremljenostjo

Raziskava naj bi v prvi fazi analizirala domnevne determinante novejših procesov urbanizacije oziroma procesov njenega preoblikovanja ter skušala preveriti parametre, ki to ilustrirajo oziroma, ki opredeljujejo delovanje procesov. Opozoriti želimo na regionalne razlike v Sloveniji. Dobršen del raziskave želimo posvetiti tudi problemom razmejitev, ki je zaradi prepletanja z mesti precej zapletena. Medtem ko je mogoče mesto s pomočjo nekaterih preizkušenih kriterijev še dokaj uspešno razmejiti, je razvrstitev polurbaniziranih ali z urbanimi elementi močno prepojenih krajev lahko sporna zlasti sedaj, ko kriterij "število in odstotek kmečkega prebivalstva" ni več odločujoč. Na izbranem vzorčnem primeru okolice Novega mesta želimo tudi podrobneje proučiti spremembe v obliki podeželskih naselij pod vplivom urbanizacije.

2. SOCIALNE SPREMEMBE V PROSTORU

Čeprav so pojem "socialne spremembe" prvi uporabili sociologi (William F. Ogburn, 1922), je v teoriji njegov pomen širši od obsega (domene) sociološke znanosti. Pravzaprav je spekter pojma "socialnih sprememb" identičen z obsegom večine družbenih znanosti, saj je družbene spremembe moč natančno analizirati tudi s socialno dinamiko, transformacijo preobrazbo, evolucijo, diferenciacijo, cirkulacijo, napredkom, propadom ipd. S socialnimi spremembami označujemo torej sklop vseh sprememb procesov, struktur in vrednot, ki potekajo v družbi. Razumljivo, da je v kontekstu znanstvenih analiz in raziskav tudi del sprememb, ki imajo prostorsko in časovno dimenzijo. Čeprav obstoja vrsta različnih teorij o procesih socialnih sprememb v družbi (gl.

npr.: Schäfers, 1972; 1, Zapf, 1970; 2;), imajo brez dvoma pomembno mesto med njimi tudi spremembe trendov mestnih oblik in mestnega načina življenja, ki se odvijajo zaradi sprememb v razvoju proizvodnih sil, znanosti in tehnoloških sprememb. Te spremembe, ki jih lahko poimenujemo tudi kot URBANIZACIJA, kažejo v pokrajini močne sledove in so zato sestavni del socialnih sprememb v družbi.

Izhajajoč iz Mumfordove teze (1969; 3), da so mesta zapleten družbeni pojav, ki se spreminjajo v času in prostoru, ki so v zgodovini človeške civilizacije vezana na socialno-ekonomski razvoj družbe ter na napredek v delitvi dela, odigravajo leta še posebej v obdobju "urbane eksplozije" vlogo generatorjev v prepletajočih se procesih, ki jih imenujemo urbanizacijski.

Sam termin "urbanizacija", (ki je sorazmerno nov, saj ga npr. Veliki Larousse - 20. stoletja iz leta 1933 še ne omenja) po tradicionalnem pojmovanju - ki se v glavnem ujema s teoretičnim gledanjem in praktičnimi izkušnjami do druge svetovne vojne vključuje pojave, ki so povezani z razvojem mest in mestnega prebivalstva. V grobem urbanizacija pomeni centripetalni proces razvoja mest ter poglobljanje nasprotij s podježeljem. Danes za procese urbanizacije uporabljamo številne definicije, kar sicer ni presenetljivo, saj o pojavu urbanizacije obstaja več razlag, ki pa se ne izključujejo, temveč kvečjemu dopolnjujejo. Menjajo se tudi s časom, kar dokazuje, da je urbanizacija tako kvantitativen kot kvalitativen proces. Prav lahko trdimo, da urbanizacija vključuje vsa dogajanja in spremembe, ki so posledica spremenjenega načina življenja in dela. Zato proces urbanizacije po svojem značaju predstavlja zelo zapleten in kompleksen socialno-ekonomski in fizični proces, ki je odvisen od deagrarnizacije, industrializacije, migracij in preslojevanja prebivalstva ter razrasta mestnih funkcij (Vrišer 1977; 4).

Napredek v tehnologiji proizvodnje, izboljšanje prometnih povezav, "terciarizacija" družbe itd. so prispevali k gospodarskem družbenem in populacijskem osredotočenju v različno velikih žariščih rasti. Vzporedno z rastjo obstoječih urbanih populacij

ter zaradi povečanega obsega komunikacijskih tokov (vseh vrst) se istočasno odvija preobrazba obstoječe naselbinske strukture in dekoncentracija socialno ekonomskega življenja v bližnjih naseljih ali skupinah naselij. Prostorska in funkcionalna integracija sosednjih naselij se veže na zvišano življenjsko raven, širjenje mestne infrastrukture in individualne motorizacije, večjo socialno gibljivost in večjo možnost za izmenjavo informacij. S tem pa se tudi zmanjšujejo razlike v življenjski ravni med ruralnimi in urbanimi območji s pomočjo postopnega prevzemanja mestnega načina življenja, dela, bivalnega okolja, rekreacije in podobno. Ture prevzela takorekoč vsa jezikovna področja. Tako kot za termin "urbanizacija", tudi za "suburbanizacijske".

Nosilec teh inovacijskih in difuzijskih procesov je človek. Proces urbanizacije, ki se na tak način manifestira je torej "proces socialnih sprememb" v prostoru. S tem ko se spreminjajo človeške vrednote in norme, se spreminja tudi način obnašanja. Zato se skozi proces urbanizacije sočasno spreminjajo tudi socialne in prostorske strukture v družbi. Misli o nosilcih prostorsko relevantnih funkcij sta utemeljila Ruppert in Schaffer (1969; 5): "Socialne grupe niso le nosilec funkcij, ampak nosilec vseh prostorskih procesov, katerim so sami prav tako podvrženi." Zato po njunem mnenju proces urbanizacije poteka kot proces socialnih sprememb v prostoru. Tudi Wolf (1977; 6) urbanizacijo razume kot razvoj in širjenje urbanega načina življenja in novih poselitvenih oblik. Atre stopnje je proces urbanizacije v svetu (predvsem bređnji Evropi) primerljiv s procesi urbanizacije. Čeprav ima urbanizacija lahko še več pomenov ter je možno njen proces interpretirati na različne načine, bomo v pričujočem delu urbanizacijo obravnavali kot del skupnih družbenih in socialnih sprememb. Te spremembe se manifestirajo v širitvi urbanega načina življenja, specifičnih oblikah poselitve, ter v spreminjanju prostorskih vzorcih nekdanje pokrajine kar s skupnim imenom označujemo kot "socialne spremembe v prostoru." Pri genezi procesov urbanizacije smo izhajali iz Friedrichsovega (1977; 7) pojmovanja procesov urbanizacije, ki jih deli na tri med sabo neodvisne faze:

- koncentracijo prebivalstva v mestih
- ekspanzijo mest in
- suburbanizacija.

Za centrifugalno dekoncentracijo urbanizacijskih procesov, ki blaži dihotomijo odnosov med mestom in podeželjem v svetovni literaturi torej uporabljajo izraz "suburbanizacija". Območja, kjer se ti procesi odvijajo pa "suburbana" oziroma "suburbanizacijska" območja. Pojem "suburbanizacija" so iz anglosaksonske strokovne literature prevzela takorekoč vsa jezikovna področja. Tako kot za termin "urbanizacija", tudi za suburbanizacijske procese ne obstaja splošno priznana definicija, kar tudi številni avtorji obžalujejo. Razlog take neenotnosti je bržkone tudi v tem, da obstaja več pojavnih oblik tega procesa, saj je npr. suburbanizacija v ZDA potekala v drugačnih družbeno-ekonomskih razmerah kot v zahodni (srednji) Evropi ali pri nas. vseh vrst).

V primeru pričujoče raziskave bomo poskušali pojmovne teoretsko-analitične opredelitve nekaterih tujih avtorjev uporabiti pri proučevanju procesov urbanizacije v Sloveniji in na konkretnem primeru; na podlagi historično-genetskih proučitev ugotoviti, razlike v stopnji urbanizacijskih procesov. Istočasno bomo poskušali ugotoviti, ali je termin "suburbanizacija" ustrezen tudi v za našo uporabo oziroma do katere stopnje je proces urbanizacije v svetu (predvsem srednji Evropi) primerljiv s procesi urbanizacije pri nas.

Namen našega dela je predvsem v tem, da poskušamo določiti stopnjo in proces suburbanizacije v Sloveniji nasploh ter v nekaterih vzorčnih območjih.

Gosar (1982: 11) s kmeti se z gornjimi trditvami le deloma strinja in ugotavlja, da pri nas ta procese, preobrazbe podeželskih naselij na prehodu iz zgostitvenih mestnih naselij pravzaprav nimamo ustreznih terminoloških opredelitev. Zavržna je ta uporaba izrazov "urbano" in "ruralno" območje, priporoča pa, da bi bilo stvarneje govoriti o "preobrazbi naselij, družbe

POJMOVNE OPREDELITVE V TUJI IN DOMACI LITERaturi

Z razvojem industrije so se v Sloveniji pričeli oblikovati novi tokovi mobilnosti prebivalstva, ki zaradi svoje dinamike in intenzivnosti dobivajo dominantno vlogo v tendencah preobrazbe gospodarstva, prebivalstvene strukture in pokrajinske fiziognomije (Klemenčič, 1971; 8). Kljub temu, da je naša urbanizacija šibka, so se vendarle v šestdesetih letih začele uveljavljati nove poteze družbene preobrazbe podeželja.

Nastaja vrsta t. im. prehodnih območij z različnimi poimenovanji. Kokole (1976; 9) ta prehodna območja imenuje kot "ruralno - urbani kontinuum", ki mu pomenijo dokaj širok teritorij okrog mest - kot žariščnih točk v ruralno-urbanem kontinuumu - z intenzivnim prepletanjem pojavov v tesnih vsakodnevnih stikih z osrednjo aglomeracijo (dnevna migracija, storitve vseh vrst). Kokole trdi tudi, da analize razvojnih trendov urbanizacije, ki se omejujejo samo na centre same, ne morejo podati realne podobe o dejanskem obsegu porasta števila naselij, ki ga je sprožil urbanizacijski proces. Prebivalstvo narašča zaradi porasta urbane zaposlitve ne le v centrih, marveč tudi v njihovem zaledju, kjer se formirajo "urbanizacijske cone" (Kokole, 1969; 10) v bližnjih okoliških vaseh, kjer je deagrarizacija prevladala v strukturi aktivnega prebivalstva. Urbanizacijske cone so torej odraz razvoja urbanih centrov iz katerih izhajajo silnice do katerih se te cone formirajo. Kokole trdi, da prav te urbanizacijske cone na poseben način odražajo proces urbanizacije. Proces formiranja teh urbanizacijskih con je sprožil porast zaposlitve v centru. Obseg in intenzivnost pa sta po Kokoletu odločilno odvisni od povečanih možnosti za dnevno migracijo.

Gosar (1982; 11) s sodelavci se z gornjimi trditvami le deloma strinja in ugotavlja, da pri nas za procese, preobrazbe podeželskih naselij na prehodu iz zgostitvenih mestnih naselij pravzaprav nimamo ustreznih terminoloških opredelitev. Zavzema se za uporabo izrazov "urbano" in "ruralno" območje, priporoča pa, da bi bilo stvarneje govoriti o "preobrazbi naselij, družbe

in pokrajine", saj to veliko več pove kot termin urbanizacija.

Z gornjima dvema primeroma - mogoče tudi ne najbolj tipičnima smo želeli prikazati, da na terminološkem področju vlada še veliko zmede. Ali je možno na prostorske pojave in procese, ki se odvijajo na stiku mesta in podeželja poimenovati z enim pojmom? Ali je lahko vse številne doslej opravljene raziskave o migracijah, o preobrazbi podeželja, o begu z mest, itd. itd. spraviti na skupni imenovalac ter številne konceptualne nastavke z različnimi modeli in pojmi poimenujemo z enotnim terminom?

Proces selitev prebivalstva in nastanek novih naselij izven uradno priznanih meja mesta so prvič pričeli opazovati v Združenih državah Amerike v drugi polovici prejšnjega stoletja. Pojem suburbanizacija pa se je začel uveljavljati v okvirih raziskav ameriških mest nekako po letu 1920, ko so se mesta širila predvsem vzdolž železniških prog. V vseh severnoameriških raziskavah suburbanizacije do danes dominirajo analize suburbanih območij s pomočjo dihotomije industrijskega "suburbsa" nasproti bivanjskemu "suburbsu". Že od časa Douglassa (1925, 51), ki je govoril o "suburbs of production" in "suburbs of consumption" tudi poznejši raziskovalci poskušajo razvijati klasifikacije na temeljih razmerij med območji bivanja in območji dela.

Danes v ZDA suburbanizacijo razumejo kot kompleksen proces oziroma stopnjo (fazo) v razvoju industrijske mestne regije.

Ekonomist Wehrwein (1942; 12), ki se je eden prvih lotil proučevanja pojava suburbanizacije, opredeljuje "ruralno urbano obrobje" kot prehodno območje med onim, kjer moremo dobro razločiti urbano izrabo zemljišča in onim, ki je namenjeno le kmetijstvu. Kot ekonomist je izhajal iz vrednosti zemljišč na relaciji mesto podeželje. Problem pa je v bistvu načel že von Thünen (1875; 13), ki ga Wehrwein citira. Opozarja pa, da von Thünenov model, (ki trdi, da se mesta - odvisno od njihove velikosti in medsebojne oddaljenosti - širijo na podeželje v obliki koncentričnih krogov) v čisti obliki prehodnih con ruralno - urbanega obrobja

oziroma predmestjaega ne upošteva kot enega od specifičnih koncentričnih krogov okrog mesta. Opozarja tudi, da je Christallerjev (1933; 14) model vzorca urbanizacije oziroma prostorske razporeditve neagrarnih - predvsem storitvenih dejavnosti bolj realističen, ker vsebuje v okolici centrov vrsto funkcijskih povezav v obliki koncentričnih krogov (ringov), ki opravljajo storitve za agrarno prebivalstvo in s tem vnašajo "urbane" dejavnosti v ruralni prostor. Wehrwein v zaključku svoje analize trdi, da je "ruralno-urbano obrobje v resnici podaljšek mesta samega, je območje, kjer so vse vrste izrabe zemljišča v spreminjanju in torej kličejo po planiranju, usmerjanju in kontroli." Do procesov suburbanizacije se opredeljuje pozitivno in pravi, da so "mesta, predmestja in obrobje v ekonomskem in socialnem pogledu celota, in jo je zato tudi potrebno načrtovati kot posebno enoto. V taki regiji pa bi morala najti svoj prostor vsaka struktura izrabe zemljišča, ki jo potrebujejo ljudje, ki tam živijo."

Ena od pomembnejših zgodnjih študij o problemu ruralno-urbanega obrobja mest je znana Harrisova razprava (1943; 15) o "predmestjih". Nanaša se na pojav suburbanizacije v okolici velikih ameriških mest. Harrisu termin "suburbs" pomeni nova naselja (News Towns ali Satellite Towns), ki so izven ozemlja ("osrednjih") mest in so fizično ločena od njih, vendar strnjeno pozidana. Harrisova študija se ukvarja predvsem s funkcionalno tipologijo takih naselij. Loči pet glavnih generaliziranih tipov: mestnega območja, ki razvijajo lastna vplivna območja.

- tip A: kjer prevladuje industrija z delovnimi mesti, stalno nastanjenih prebivalcev je malo, prevladuje dnevna delovna migracija, ki je usmerjena iz "mest" v ta naselja.

- tip B: imenuje "industrijsko predmestje" kjer večji del zaposlenih stanuje in dela v tem satelitskem naselju. Glede storitev (razen vsakdanjih) pa so naselja tega tipa močno odvisna od osrednjega mesta.

- tip C: obsega mešana območja, tako z močno industrijo in s stalno živečim prebivalstvom, ki pa dela v "mestu".
- tip D: obsega čisto stanovanjsko "predmestje", vendar z vsakdanjimi storitvenimi dejavnostmi.
- tip E: zajema novo nastala mesta, vezana na ekstraktivno industrijo. Pojavijo se le, če je ob mestu surovinsko bogastvo, ki ga izkoriščajo.

Harris je analiziral tudi splošni trend razvoja teh suburbanih naselij in ugotovil, da je prebivalstvo v njih že pred drugo svetovno vojno močno naraščalo, pogosto močnejše kot "mesta". Tak razvoj je tudi po drugi vojni ostal dominantna oblika razvoja mestnih aglomeracij v ZDA. Harris v svoji študiji poudarja na velik pomen avtocest za razvoj suburbanih - preje ruralnih naselij. Prometnice so postale sredstvo zaradi česar "urbano postaja vse manj urbano, ruralno pa vse manj ruralno." Kot posledica izgradnje sodobnih cest in uvedbo motorizacije ugotavlja Harris tri glavne spremembe v vzorcu poselitve:

- pojav obrobni območij ob mestih, ki so po značilnostih deloma urbana, deloma ruralna.
- pojav obcestne pozidave, ki spremlja vzorec poselitve v ruralnih območjih.
- formiranje satelitskih subcentrov izven neposrednega mestnega območja, ki razvijajo lastna vplivna območja.

S problemom razmejitev med mestnimi, suburbanimi in podeželskimi območji sta se prva ukvarjala Myers in Beegle (1947, 16).

S kvantitativnimi merili sta poskušala omejiti suburbano območje. Na vzorčnem območju okolice Detroita sta kot osnovni indikator uporabila koncentracijo neagrarnega ruralnega prebivalstva zunaj vasi (non vilage - rural non farm population - NV - RNF). Prostorske enote v analizi so bili upravni okoliši (townships)* v obsegu 36 kvadratnih milj ali okrog 90 km². Računski postopek je bil v tem, da sta od celotnega števila prebivalcev okoliša od-

* v ZDA so to kvadrati s 6 milj. dolgimi stranicami.

štela vse kmečko (farm) prebivalstvo in vse prebivalstvo v t.im. "inkorporiranih krajih"* . Vse okoliše, ki so imeli več kot 50 % NV-RNF prebivalstva in ki so razporejeni v pretežno sklenjenem ozemlju ter koncentrično obroblyajo Detroit, sta avtorja uvrstila v "suburbano obrobje"; tisto območje, kjer je bil odstotek med 25 in 50 % pa v mešano obrobje."

Metoda za naše razmere ni uporabna, ker niti pri nas, niti v Evropi ni upravnih okolišev (npr. Katastrske občine ipd.), ki bi bili približno enako veliki. Poleg tega je za teritorialne enote, ki dosegajo do 100 km² velikosti možno stvarne meje suburbanega obrobja opredeliti le zelo grobo.

Druga dva avtorja (Blizzard in Anderson, 1952; 17) predlagata mejo, ki deli mesto (in primestno območje) od ruralno-urbanega obrobja s črto, do katere sežejo vse mestne komunalne naprave oz. črto, do katere sežejo komunalne storitve. V ZDA (in deželah kjer imajo mesta poseben upravni status) je ozemlje znotraj te črte običajno identično z upravno mejo mest. Tukaj se na splošno smatra, da je meja tam, kjer ni več povpraševanja po stavbnih zemljiščih. Konceptualno je to seveda črta zunaj katere povsem prevlada kmetijstvo (ali dejavnosti vezane neposredno na oskrbo kmečkega prebivalstva). Murphy (1966; 18) smatra, da je mestno ozemlje zunaj črte, kjer je cena zemljišča opredeljena z njegovo vrednostjo v kmetijski proizvodnji. Murphy tudi poudarja, da je spričo različne dostopnosti taka meja nujno zelo "razcefrana" in seže ob dobrih prometnih povezavah daleč v stran od mesta. Prav tako trdi, da so v suburbanem obrobju tudi še kosi ozemlja, ki je lahko še povsem ruralno. Smatra, da je takšno stanje itak tipično za suburbano območje.

*to so tista naselja, ki imajo poseben upravni status "urbane-ga" značaja. V njih prebivalstvo ne živi od kmetijstva.

Metoda za naše razmere ni uporabna, ker niti pri nas, niti v Evropi ni upravnih okolišev (npr. Katastrske občine ipd.), ki bi bili približno enako veliki. Poleg tega je za teritorialne enote, ki dosegajo do 100 km² velikosti možno stvarne meje suburbanega obrobja opredeliti le zelo grobo.

Druga dva avtorja (Blizzard in Anderson, 1952; 17) predlagata mejo, ki deli mesto (in primestno območje) od ruralno-urbanega obrobja s črto, do katere sežejo vse mestne komunalne naprave oz. črto, do katere sežejo komunalne storitve. V ZDA (in deželah kjer imajo mesta poseben upravni status) je ozemlje znotraj te črte običajno identično z upravno mejo mest. Tukaj se na splošno smatra, da je meja tam, kjer ni več povpraševanja po stavbnih zemljiščih. Konceptualno je to seveda črta zunaj katere povsem prevlada kmetijstvo (ali dejavnosti vezane neposredno na oskrbo kmečkega prebivalstva). Murphy (1966; 18) smatra, da je mestno ozemlje zunaj črte, kjer je cena zemljišča opredeljena z njegovo vrednostjo v kmetijski proizvodnji. Murphy tudi poudarja, da je spričo različne dostopnosti taka meja nujno zelo "razcefrana" in seže ob dobrih prometnih povezavah daleč v stran od mesta. Prav tako trdi, da so v suburbanem obrobju tudi še kosi ozemlja, ki je lahko še povsem ruralno. Smatra, da je takšno stanje itak tipično za suburbano območje.

Od novejših ameriških geografskih raziskav o suburbanizaciji velja omeniti še Berry-ja (1981; 19) in Muller-ja (1981; 20 in 1976; 21). Prvi je s tem, ko je analiziral komparativne prednosti decentralizirane urbanizacije nujno osvetljeval socialne, ekološke pa tudi politične razsežnosti pojavov suburbanizacije. Poleg tega se ni omejeval le na ameriške razmere, marveč ga prav tako zanimajo značilnosti evropske suburbanizacije ter tretjega sveta. Drugi pa suburbana naselja deli po socialni diferenciaciji glede na način življenja (life style). Pomemben vir pri razvrščanju v pet skupin je Mullerju predstavljala višina dohodka v gospodinjstvih.

V nasprotju z razvojem ameriških mest so evropska mesta šele v začetnih stadijih suburbanizacije. Rast prebivalstva v zunanjih conah gostitvenih območij v zahodni Evropi je šele v šestdesetih letih presegla rast v samih mestih. Kot ugotavljata Heinritz in Klingbeil (1984; 22), tudi sam proces suburbanizacije poteka v Evropi počasneje kot v ZDA. Vzroka sta po njunem mnenju predvsem v tem, da ima do skrajnosti tržnonaravnana usmerjenost ameriške družbe na planiranje razvoja mest bistveno manjši vpliv kot v evropskih mestih, kjer imajo mnogo starejša historična mesta in sistem poselitve s svojimi prostorskimi resursi ter svojo gospodarsko strukturo (koncentracije kapitala, delovnih mest, upravne in druge razvojne funkcije) še vedno dovolj privlačnosti za rastočo prostorsko koncentracijo prebivalstva v mestih. Avtorja tudi ugotavljata, da so začetki zgodnjih suburbanizacijskih procesov v prvi polovici tega stoletja potekali v Združenih državah v popolnoma drugačnih družbenih pogojih kot sedaj v Evropi, ko nove komunikacijske tehnologije "razširjajo" prostorske možnosti sodelovanja in omogočajo mnogo bolj decentraliziran razvoj poselitve. Naraščujoča usmeritev družbe v potrošnjo in prosti čas ter spremenjene možnosti oskrbe povezane z osebno svobodo spreminjajo strukturo gospodinjstev na drugačnem organizacijskem in kulturnem nivoju. Zato v Evropi številni avtorji že od sredine prejšnjega desetletja ugotavljajo, da suburbanizacija sodi k procesu, ki v industrijskih deželah pušča globoke spremembe v prostorski strukturi okolice velikih mest. Doslej so problematiki suburbanizacije posvetili največ pozornosti v Zahodni Nemčiji. Tako je Akademija za regionalno planiranje (Akademie für Raumforschung und Landesplanung) iz Hannovra (1975 in 1978; 23) v dveh zvezkih zbrala vrsto prispevkov za osvetlitev problema suburbanizacije, ki predstavljajo dober pregled nad raziskovalnimi dosežki predvsem v Zahodni Nemčiji - pa tudi širše. Čeprav je eno temeljnih vprašanj, ki jih Boustedt (1975; 24) izpostavlja v uvodu: "da bi se skozi diskusijo in poglobljene raziskave dokopali do ustrezne definicije pojma suburbanizacije", se od skupno sedemnajstih prispevkov le šest avtorjev ukvarja s problemi definicije, pa še ti z različnih vidikov. Tako v razmeroma obsežnih zvezkih zgoraj citiranih "Prispevkov..." najdemo deloma zelo pragmatične deloma pa ab-

straktne definicije, ki naj bi prispevale k pojmovnim razjasnjenjem. Tako je npr. Eckey (1975 in 1978; 25 in 26) pragmatično razdelil raziskovalno območje s pomočjo diskriminancijske analize na podlagi gostote prebivalstva, gostote delovnih mest ter presežka dnevne delovne migracije razdelil na urbani, suburban in podeželski prostor. Natančnejšo definicijo je podal Boustedt (1975; 24 in 1978; 27), kjer govori "o forsiranih tendencah prerazporeditve prebivalstva in delovnih mest iz mest proti robnim območjem mestnih aglomeracij zaradi česar prihaja do "pomestenja" v podeželskem prostoru."

Podobnega mnenja sta tudi Friedrichs in Rohr (1975; 28), ki smatrata suburbanizacijo kot "intraregionalni proces dekoncentracije" prebivalstva in zaposlenih, ki na podeželju (mestni okolici) povzročajo močne prerazporeditve v izrabi površin ob istočasni reorganizaciji celotne mestne regije. Kot najpomembnejši kriterij se v tem primeru pojavlja spreminjanje funkcij (stanovanja in dela) iz mest proti podeželju, torej kot intraregionalni proces dekoncentracije celotne družbe. Proces suburbanizacije torej ni izoliran pojav, marveč ga spremlja celovita reorganizacija izrabe površin tako v mestih kot tudi na podeželju z mnogostranskimi posledicami na socialno in poselitveno strukturo prebivalstva. Interakcije se odvijajo vsaj v treh smereh: v kopičenju oblik suburbanih naselij - tako obstoječih kot novih naselij brez pravega zaključenega karakterja, v razseljevanju mestnih središč ter v zaznavnih spremembah v podeželju. Predvsem pa je za suburbana območja značilna nezadostna infrastrukturna (komunalna) oprema, slaba razvitost delovnih mest kar povzroča močno dnevno migracijo ter pomanjkljiva oskrba prebivalstva s storitvami. Za suburbana območja pa je karakteristično predvsem, da je migracijski saldo pozitiven. To je za Friedrichs-Rohra nedvomno najpomembnejši kriterij.

Stepper (1978; 29) je proces suburbanizacije definiral kot "reakcijo na pomanjkanje prostora in konflikte v izrabi prostora v mestih ob istočasnem regionalnem prenosu mestnega načina življenja." S tem je osvetlil pojav difuzije mestnega stila življenja, ki ga prinašajo migranti v novo stanovanjsko okolje.

Čeprav so citirana dela Hannoverske akademije za regionalno planiranje pri pojmovnih opredelitvah izredno heterogena, pa vendarle predstavljajo pomemben mejnik pri proučevanju procesov suburbanizacije in vzpodbuda za nadaljnje osvetljevanje konceptualnih in pojmovnih razjasnitev ne le v zahodni Nemčiji marveč tudi širše. Od novejšje nemške literature velja omeniti Rotha (1983; 30), ki se je naslonil na že omenjeni koncept difuzije načina življenja ter ga povezal s spremembami v novem bivalnem okolju. Po Rothu je torej bistvo procesa suburbanizacije v širjenju prebivalstva in gospodarskih dejavnostih ter z njima povezanih načina obnašanja, pretoka informacij iz mest v njegovo okolico, ki doživlja močne socialne, gospodarske in prostorske spremembe, skratka spreminja se način življenja. Roth tudi izhaja iz teze, da migranti - priseljenci v novem okolju spreminjajo tamkajšnjo gospodarsko in socialno strukturo.

Tudi Wolf (1977; 6) zagovarja koncept, da so socialne spremembe v prostoru integralni del procesov suburbanizacije. Zelo jasno je nakazal zveze med spremembami v družbi ter procesi suburbanizacije. V tem procesu gre za medsebojno odvisnost kjer socialne spremembe v družbi pomenijo izhodišče za prostorsko relevantne spremembe v načinu življenja. Med njimi pa je proces suburbanizacije le odraz in trajna zahteva po novih prostorskih strukturah.

Med angleškimi avtorji, ki se ukvarjajo z geografskimi procesi na robu mesta velja omeniti Johnsona (1974; 31). Avtor s sodelavci trdi, da s prepletanjem ruralne in urbane izrabe tal postaja celotno območje vedno bolj kompleksno in težko določljivo. To je, po njegovem mnenju tudi vzrok, da je vedno težje podati sprejemljivo definicijo za ta prehodni del mesta.

Francosko govorno področje (vključno s celotnim območjem švice) namesto termina suburbanizacija pri proučevanjih odnosov med mestom in podeželjem uporablja več terminov. Suburbanizacija, periurbanizacija in rurbanizacija so pojmi, ki opisujejo različne časovne faze, pa tudi kvalitativne razlike med pojavi. Suburbanizacija v najožjem pomenu predstavlja poselitveni razvoj v

50 in 60 letih z gosto, večnadstropno pozidavo bližnjih predmestij ter deloma še bližnja okolica mest. Periurbanizacijo označuje močna gradbena dejavnost enodružinskih hiš v podeželskih občinah oziroma širšem območju mestne regije. Glede na to, da je pojav postal množičnejši šele v 70-letih v Franciji periurbanizacijo imenujejo kot najmlajšo fazo v razvoju urbanizacije (Garnier, 1983; 32). Pojem rururbanizacijo pa nasprotno uporabljajo za gradbeno prenavo in modernizacijo v podeželskih naseljih brez omembe vrednega priliva prebivalstva iz mest. Razlikovanje pojmov sub - oziroma periurbanizacije je vsekakor zanimivo tudi za razumevanje suburbanizacije v naših razmerah.

Ayadlot in Garnier (1985; 33) opozarjata, da je temeljna razlika med suburbanizacijo in periurbanizacijo v tem, da suburbanizacija pomeni decentralizacijo prebivalstva in delovnih mest znotraj mestne aglomeracije, povezane s serijo migracijskih procesov. Na drugi strani pa sta periurbanizacijo definirala kot širjenje sodobnih mest z manjšo gostoto poselitve. Značilnost teh periurbanih con je v tem, da so locirane v ruralnih območjih saj se njihova prostorska organizacija popolnoma razlikuje od kakršnegakoli tradicionalnega predmestja. Ustvarjajo diskontinuiteto v urbanem tkivu s poseganjem urbanih stanovanj v ruralni okolici. Po ocenah IREC-EPFEL (Inštituta za raziskovanje gradbenega okolja), ki od leta 1982 spremlja kompleksnost periurbanih mehanizmov v različnih območjih Švice in Francije (Garnier, 1984; 34) se v okolici manjših mest formirajo periurbane cone v oddaljenosti 10-15 km od urbanega centra, oziroma 20 - 30 km od večjih mest (posebej v Franciji). Zanimivo je tudi, da je nasprotno od suburbanih območij v periurbanih conah popolnoma prekinjena kontinuiteta zgrajenega prostora. Pojav gradnje zasebnih hiš mestnih prebivalcev (iz kolektivnih - družbenih stanovanj) v širši okolici mest v ruralnih območjih je v Švici pravzaprav nenaden, vendar recenten. Delež individualno zgrajenih stanovanjskih hiš se je od leta 1970 - 1981 povzpел od 17 % na 42 %. Avtorji ugotavljajo, da je bilo v tem obdobju štiri petine vseh stanovanjskih hiš zgrajenih v t.im. periurbanem območju. Ta nova oblika urbanizacije pogojuje globoke spremembe v ravnotežju mestnih regij ter v obstoječih urbanih ali ruralnih

strukturah. Garnier ugotavlja, da množični razvoj periurbanih individualnih hiš ni le vzporedni pojav, ampak sodi, da ga je potrebno jemati kot pomembno spremembo v razvoju urbanizma oziroma nadaljnjega usmerjanja poselitve.

Problem suburbanizacije obravnavajo tudi geografi v Vzhodno-evropskih deželah. Pri tem se dotikajo tako teoretskih kot tudi zelo konkretnih problemov. V sovjeti literaturi lahko zasledimo publikacijo o poselitvi v suburbanih conah (1971; 35), kjer so zbrani krajši članki večih avtorjev. Med pomembnejšimi temami, ki jih obravnavajo v zvezi s tem procesom so na primer: tipologija suburbanih območij in posebnosti regionalnega planiranja v suburbanih conah.

Kovalev (1973; 50) se je ukvarjal s problemom konceptualizacije razmejitve posameznih con mestne regije ter mestna območja in suburbana območja primerjal na podlagi naslednjih kriterijev:

- a. prebivalstvo živi in dela v istem območju
- b. prebivalstvo dela v mestu, živi pa v obmestju
- c. prebivalstvo živi v mestu, dela pa v obmestju
- d. prebivalstvo, ki suburbano območje uporablja za oddih in rekreacijo.

Nato je Kovalev izhajal iz domnev, da suburbano območje določa eni strani tam živeče in delujoče prebivalstvo, na drugi strani pa tudi prebivalstvo, ki odhaja na delo v mesto (t.im. "variabilno prebivalstvo"). Med obema poloma pa je vrsta prehodnih oblik predstavljenih kot kombinacija delovnih mest in zaposlenosti.

Poleg tega je v zgoraj omenjeni publikaciji tudi nekaj regionalno geografskih raziskav o ugotavljanju suburbanih območjih v posameznih sovjetskih mestih npr. okolici Moskve ter beloruskih in moldavskih mestih. Bolj kot besedo "suburbanizacija" uporabljajo termin "gorod sputnik", ki so jih načrtno razvili v okolici velikih mest. V prvi fazi ta satelitska mesta funkcionirajo

predvsem kot spalna naselja od koder se prebivalci dnevno vozijo na delo v osrednje mesto; sčasoma pa dobivajo tudi ostale funkcije od servisnih (oskrbnih) do industrijske (ki je najpogostejša).

Vzhodnonemška geografska literatura uporablja izraz obmestje (Stadt-Umland) (1979; 36). Pri klasifikaciji tega pojma izhajajo iz predpostavke, da mesto skupaj s svojo okolico predstavlja prostorsko celoto s centrifugalnimi in/ali centripetalnimi vplivi. Mesto s svojimi mestotvornimi funkcijami ni vplivalo na okolico in obratno, zato sta med sabo ozko povezana. Kompleks teh medsebojnih odnosov Krönert (1980; 37) deli na produkcijsko - tehnološko, politično - administrativno in prostorsko - socialno področje. Zaradi razvoja družbenih in ekonomsko - tehnoloških odnosov prav na prostorsko - socialnem področju prihaja do pomembnih sprememb, ki se odražajo tudi v preobrazbi obmestja. Preobrazba, ki je pogojena z "osebno mobilnostjo" povzroča povečan obseg dnevne delovne migracije, potreba po materialnem povečanju oskrbljenosti ter povratnih zvezah mestnega prebivalstva zaradi rekreacije. Po Krönertu ima pri proučevanju socialnogeografskih raziskav obmestja centralno vlogo "bivanje" ter z njim povezano zadovoljevanje ostalih življenjskih potreb.

Vse kaže, da so se problemom suburbanizacije v vzhodno evropskih deželah posvetili na Poljskem. Velikopotezne raziskave o procesih oblikovanja in razvoja mestnih aglomeracij so se začele v drugi polovici šestdesetih let. V poljski literaturi uporabljena terminologija opredeljuje nove naselbinske oblike na različne načine, in sicer kot: mestne regije, metropolitanska območja, mestne regije, urbanizirana območja, mestni kompleksi. V zadnjem obdobju pa tudi kot suburbanizirane cone. Poudariti pa je potrebno, da posamezni avtorji različno gledajo na posamezne probleme. Tako Dobrovoljska (1964; 38) sodi, da suburbano obmestje predstavlja območje intenzivnih sprememb demografske in socialno-zaposlitvene sestave prebivalstva, ki jih povzročata centralno mesto in notranji lokalni faktorji. Demografske spremembe v suburbaniziranih območjih in industrializacija sta tesno povezana: potreba po delovni sili ima za posledico dotok prebivalstva.

Dobrovoljska je na primeru južne Poljske ugotovila, da je gosta poselitev suburbaniziranih območij bolj posledica stopnje urbanizacije kot pa velikosti osrednjih mest.

Zavadski (1978; 39) je gornjo definicijo le še dopolnil: "suburbanizirano območje je del obmestja, ki neposredno obkroža mesto in ga ne moremo enačiti ne z mestom, ne s podeželjem. Meje suburbaniziranega območja nimajo oblike kroga s središčem v osrednjem mestu. Opredeljujemo ga z vrsto kazalcev, ki pa so od primera do primera različni. Na primer: gostota prebivalstva, delež kmečkega prebivalstva, delež investicij, gostota zazidave, oddaljenost od mesta, obseg dnevne delovne migracije, itd; skratka odnosi med mestnim in obmestnim prebivalstvom."

V slovenski geografski literaturi je bil specifični potek urbanizacije, ki svojsko preoblikoval naše podeželje in tudi vzorec poselitve. Manj pa so se slovenski geografi (in sociologi, urbanisti, planerji...) ukvarjali direktno s procesi suburbanizacije.

Od leksikalnih izdaj le Urbanistični terminološki slovar (1975; 40) vsebuje dve definiciji suburbanizacije. Prva urbanistična je precej poenostavljena: suburbanizacija je proces razseljevanja mestnega prebivalstva iz mest na podeželje (v obmestje). Druga sociološka pa pravi: Suburbanizacija je gibanje prebivalstva in služb iz velikih mestnih središč na območja, ki obdajajo ta središča, kar ima za posledico, da so mesta obdana s predmestji, ki segajo preko mestnih meja. Suburbanizacija je odraz procesa dekoncentracije in decentralizacije in je privedla do nastanka majhnih neodvisnih političnih enot v obsežnih metropolitanskih območjih (!). Brez dvoma sta obe definiciji povzeti po vzorih iz tujine kar posredno izpričuje, da slovenska urbanistična in planerska praksa v začetku sedemdesetih let s tem procesom še ni računala. Čeprav so nekateri avtorji že tedaj opozarjali na fenomen suburbanizacije, tako Vrišer v dveh prispevkih opozarja na problem "drobne urbanizacije" (1970; 41). V prvem prispevku ugotavlja, da je deagrarizacija potekala veliko hitreje kakor urbanizacija, ki je na sploh ostala na nizki stopnji. Posledica

tega je, da prevladuje v Sloveniji suburbanizacija, to je pojav, da neagrarno prebivalstvo živi na podeželju in dela v mestih. Tudi v drugem članku (1970; 42) najdemo identične obrazložitve: "...kljub močni deagrarnizaciji je stopnja urbanizacije veliko prenizka. Take razmere je mogoče označiti kot primer hipourbanizacije ali suburbanizacije, to je pojava, da se neagrarno prebivalstvo ne naseljuje v mestih, temveč še dalje stanuje na podeželju."

S procesi suburbanizacije v Sloveniji se je doslej največ neposredno ukvarjal Kokole (1969; 10). Na podlagi osnovne študije o sodobnih trendih urbanizacije, kjer je z globalnimi indikatorji (primerjava števila aktivnega prebivalstva s številom delovnih mest ter primerjavo rasti oz. padca celotnega prebivalstva z rastjo oz. padcem kmečkega prebivalstva) določil tri osnovne cone: izrazito urbanizirano, pretežno urbanizirano in ruralno cono je pozneje (1973; 43 in 1976, 9) posvečal veliko pozornosti prav procesom in problemom transformacije ruralno-urbanega obrobja kot so: vplivi mesta, omejitve in členitve obrobja, ter dinamika preobrazbe in razvojni procesi. Z vsemi temi analizami pa je posredno proučeval tudi proces suburbanizacije, čeprav ga eksplicitno ni poimenoval s tem terminom.

V slovenski geografski literaturi je predvsem v sedemdesetih letih nastala še vrsta študij, ki tako ali drugače obravnava razvojne probleme ruralno-urbanega okolja mest, četudi je poudarek na drugih aspektih. Izhodišče jim je dogajanje na podeželju, kar je za slovenske razmere zaradi nizke stopnje urbanizacije in močne deagrarnizacije tudi ustrezno, saj je še v prejšnjem desetletju prevladoval tok preseljevanja iz podeželja v mesta (ali njegovo neposredno okolico). Predvsem je treba (vsaj bežno) omeniti vrsto študij o transformaciji podeželja, saj so raziskovalci bodisi podeželja, bodisi urbane geografije opisali številne socialnogeografske in ekonomskogeografske spremembe, ki jih doživlja predvsem naše podeželje. Veliko poročil obravnava preobrazba demogeografskih razmer. Ukvarjajo se z deagrarnizacijo (Gosar, 1974; 44), oblikovanjem novih socialnih slojev (Klemenčič, 1968; 45), z rastjo prebivalstva (Natek, 1984; 46).

Na področju gospodarske geografije poročajo o razkroju klasične agrarne strukture (Klemenčič, 1971; 8). Sorazmerno veliko raziskav je posvečenih razvoju in preobrazbi podeželskih naselij in urbanizaciji Slovenije. Sodelavci Urbanističnega inštituta SRS (1977 - 82; 47) so se v zadnjem obdobju pretežno ukvarjali z razvojem prebivalstva, centralnimi funkcijami in tipologijo. Obravnavali pa so tudi druge poselitvene elemente kot so nove oblike zazidave hiš, tlorisov ipd.

Površni pregledi in primerjave opisanih primerov pojmovanja suburbanizacije tako v svetovni kot domači literaturi so nam pokazale velike razlike v razumevanju procesov urbanizacije. Pokazale so, da avtorji dajejo različno težo posameznim elementom, ki omejujejo samo suburbanizacijo. Pokazale so še veliko neenotnosti pri opredeljevanju tako pojma kot tudi procesa suburbanizacije. Ne nazadnje so tudi pokazale, da ima zaradi različne stopnje gospodarske razvitosti in družbenega razvoja vsaka dežela svoje specifičnosti ter je primerjava zato otežena. Kljub temu pa sodimo, da je vendarle možno izluščiti nekaj skupnih kriterijev. Prehod iz urbanega v podeželski prostor je skoraj vedno postopen in brez ostrih meja. Prehodnost se kaže v funkcijah naselij, v njihovi socio-ekonomski sestavi, močni dinamiki preobrazbe, socialni mobilnosti prebivalstva in, ne nazadnje v spreminjanju fizionomije pokrajine.

Pojem suburbanizacije se v slovenski geografski in urbanistično planerski literaturi uporablja še izjemoma. V tuji literaturi pa se še vedno uporablja razmeroma neenotno. Za močno planersko--urbanistična stroka uporablja izjemoma. Za močno "napadeno" obmestno pokrajino se pri nas najpogosteje uporablja pojem "transformacija" spremembe ali preobrazbe obstoječega. Mnogo manj uporabljena termina pa sta še imenovani "ruralnourbani kontinuum" in "pomestenje" v smislu sprememb procesov, ki vodijo v smeri prevzemanja mestnega načina življenja. Tuja literatura pa poleg že doslej citiranih izrazov uporablja še nekatere izvedenke kot npr.: disurbanizacija oziroma desurbanizacija (Gatzweiler - Schliebe, 1982 in Yamaguchi; 1983; 61, reurbanizacija (Stiens, 1982), razseljevanje (Zersiedlung) (Boustedt,

1975; 24, str.9), pseudomestno območje (Roth, 1976; 60), urban sprawl, slurbs, rural-urban fringe, urban field, predmestna območja itd.

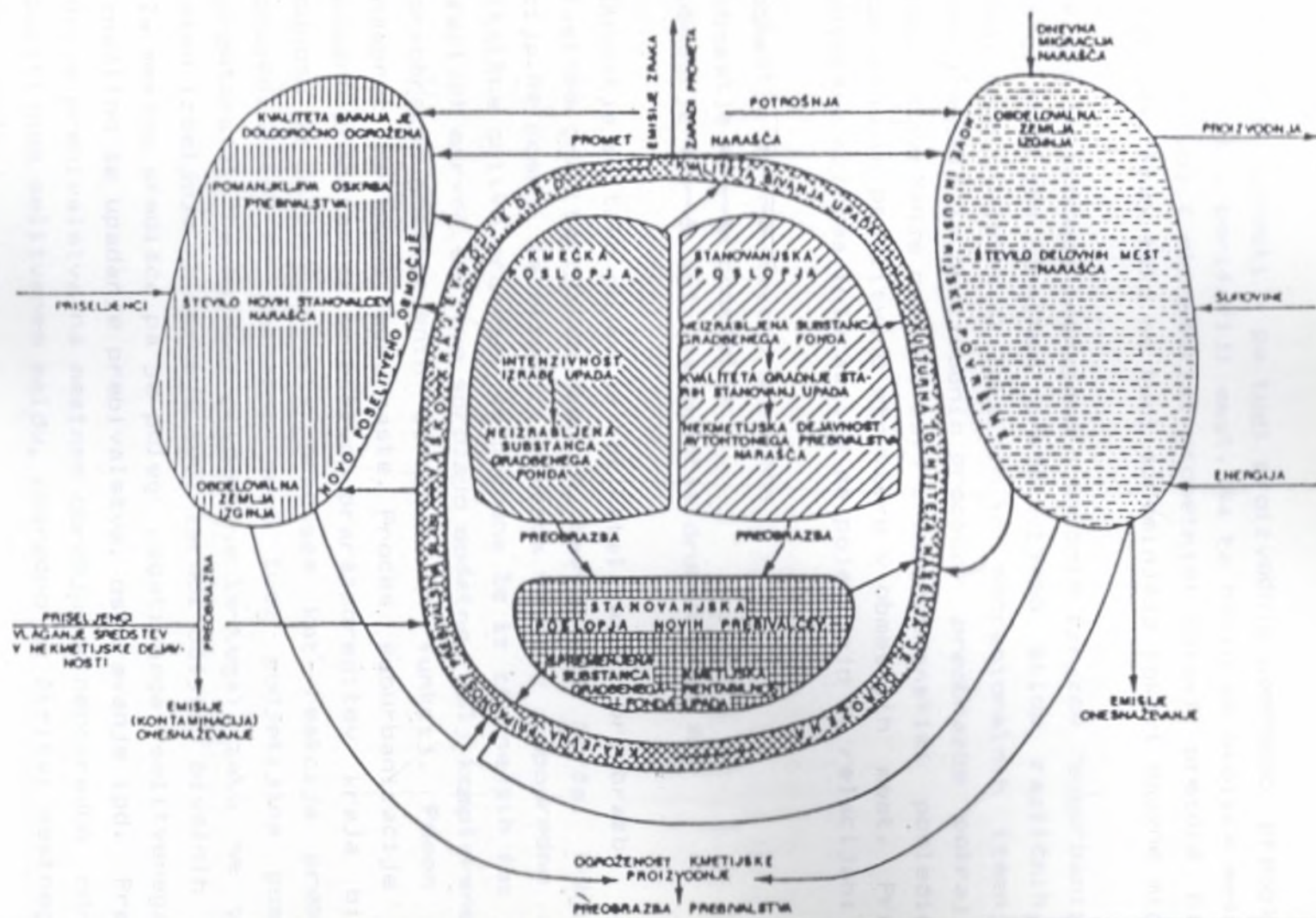
TEORETSKE PREDPOSTAVKE O POJMU SUBURBANIZACIJE

Industrializacija je v Sloveniji povzročila oblikovanje novih tokov mobilnosti prebivalstva, ki zaradi svoje dinamike in intenzivnosti dobivajo dominantno vlogo. Če je bil za šestdeseta leta še značilen predvsem selitveni tok s podeželja v bližino zaposlitvenih središč ob istočasni preobrazbi zaledij industrijskih krajev v izrazita gravitacijska območja dnevne delovne migracije, potem v drugi polovici sedemdesetih let že opažamo postopen zastoj zgoraj nakazanih tendenc. Selitveni tokovi se postopno spreminjajo v obratno smer, tako da v osemdesetih letih opažamo prepletanje migracijskih tokov bodisi iz mestnih središč, bodisi še vedno iz podeželja v mestno obrobje.

Obmestje zato izraža socialnogeografski proces s kompleksnimi spremembami. Prav selitve, še posebej selektivne migracije so po mnenju številnih avtorjev osnovno gibalno in najpomembnejši aspekt suburbanizacije. Inducirale so jih prav spremembe v gospodarskih in družbenopolitičnih spremembah.

Spremembe v socialnem statusu prebivalstva povzročajo zahteve, da prebivalci pogosto niso zadovoljni z načinom bivanja v mestih. Naslednje pomembno gibalno selitvenih tokov iz mesta na obrobje je v razvoju cen zemljišča v samih mestih in/ali nemožnosti zagotovitve dovoljšnjih površin za gradnjo enodružinskih hiš. Tretji vzgib za selitve prebivalstva iz mesta pa predstavljajo emisijske obremenitve vseh vrst, ki se pojavljajo v stanovanjskih območjih praktično vseh mest v Sloveniji. Ti trije razlogi predstavljajo temeljna gibalna selitvenih procesov iz mestnih stanovanjskih območij v okolico. Nadaljnjo pomembno vlogo pri selitvenih procesih igrajo tudi selitve proizvodnih predvsem servisnih obratov iz mesta na obrobje. Tako obrati

34621 RAZVOJNI PROCESI V OBMOČJIH
MOČNE URBANIZACIJE

obrotnih dejavnosti - pa tudi proizvodnje pomembno preoblikujejo izrabo tal v periferiji mest. Na ta način se okolica mest preoblikuje tudi z ekonomskimi prometnimi tokovi pretoka blaga in storitev. Prav tako se tudi spreminjajo tokovi dnevne migracije.

Če vse te procese imenujemo s skupnim izrazom "suburbanizacija", potem si s tem terminom predstavljamo sklop različnih, delno tudi nasprotujočih si lokalnih in medregionalnih izmenjevalnih demografskih in proizvodnih procesov preobrazbe pokrajine ali celo ustvarjanje neravnovesij z mnogostranskimi posledicami na socialno in poselitveno strukturo v obmestjih mest. Prostorske povezave oziroma interakcije se pojavljajo na relacijah:

obmestje \longleftrightarrow mestno središče

obmestje \longleftrightarrow podeželje

obmestje \longleftrightarrow vplivna območja drugih središč

Obmestje se tako pojavlja kot katalizator preobrazbe ne le v lastnem gravitacijskem območju, temveč tudi širše. Suburbanizacija ne pomeni le ekspanzije mesta v svojo neposredno okolico, (takšne oblike procesov so poznane že iz zgodnejših faz urbanizacije) marveč selitve sprožajo dodatne, bolj kompleksne procese preobrazbe poselitvenih struktur in funkcij. Pomen obmestja nasproti mestnemu jedru raste. Proces suburbanizacije v ožjem pomenu predstavlja selektivno prarazporeditev kraja bivanja v odnosu do delovnega mesta predvsem kot reakcija prebivalcev-gospodinjestev (v neznatni meri tudi podjetij) na pomanjkanje prostora (ali nezmožnost pridobitve le-tega), zato se prebivalstvo izseljuje na obrobje tudi zaradi boljših bivalnih pogojev. Za mestno središče pa je poleg negativnega selitvenega salda, značilno še upadanje prebivalstva, ostarevanje ipd. Prerazporeditve prebivalstva na mestnem obrobju se neposredno odražajo v pozitivnem selitvenem saldu, posredno pa širitvi mestnega načina življenja.

Če povzamemo motive selitev prebivalstva, proizvodnih in servisnih dejavnosti iz mest na podeželje, potem jih lahko združimo v naslednje skupine:

- možnosti širitev, večje uporabne površine oz. večje zazidalne enote;
- nižje cene zemljišč na račun slabše oskrbe in komunalne opremljenosti;
- dobra prometna dostopnost, dobra dostopnost do delovnih mest in oskrbe
- boljši bivalni pogoji
- večje možnosti zadovoljevanja osebnih potreb (ljubiteljska obdelava zemlje,...)

Drugi aspekt procesa suburbanizacije, ki ga literatura prav tako omenja, so globalne spremembe oziroma transformacija obstoječih naselij v neposredni okolici mest kakor tudi v perifernih neurbaniziranih območjih. V tem primeru gre za preobrazbo historično pogojenih naselij (vasi). Okviri teh sprememb se manifestirajo skozi procese suburbanizacije.

Močan pritisk na mestno obrobje, ki so jih povzročili gornji motivi je omogočil skoraj neovirano razlitje ("Siedlungsbrei"-gl. Boustedt, 1975; 24, str.7) prebivalstva. To pa v nekdanji podeželski pokrajini poleg rasti podeželskih naselij predstavlja še vsaj dva nasprotujoča si izraza:

- na eni strani fizično povečanje naselij brez njim lastnega karakterja
- na drugi strani pa v nasprotju s predpisano regulativo gradnjo vstran od obstoječih naselij, nastajajo nove oblike naselij od obcestnih naselij, izoliranih lokacij, "obrobljanja", ipd. (Gl. Ravbar, 1978; 48, str. 22)

Pri procesih preobrazbe podeželja velja še posebej poudariti, da igrajo poleg samega zgoščevanja poselitve (pozidave) prav tako pomembno vlogo temeljne socialne in gospodarske strukturne spremembe, ki jo v obstoječo, pretežno avtohtono prebivalstveno strukturo prinaša doseljujoče se prebivalstvo. Predvsem spremenjena zaposlitvena struktura prinaša globoke spremembe tudi na socialnem področju. Spreminjajo se tudi vrednote in način obna-

šanja. Delež čistih kmečkih gospodinjstev je padel na nekaj odstotkov, nekdanja kmečka gospodarstva pa dobivajo drugo funkcijo (ali se opuščajo, ali preurejajo v stanovanjske objekte ali pa dobivajo druge - obrtne funkcije). Zaradi socialnogeografskih sprememb prebivalstva, ko so drobni kmetje postali industrijski delavci ter se kmetijska izraba spreminja v ljubiteljsko obdelavo za lastne potrebe, se spreminja tudi struktura in fiziognomija vasi. (gl. skico št.1)

Izhajajoč iz gornjih predpostavk, je možno proces suburbanizacije definirati kot proces polnjenja mestnega obrobja predvsem na račun prebivalstva, ki se priseljuje iz mest. Priseljeno prebivalstvo pa je s svojimi aktivnostmi nosilec sprememb na gospodarskem (ustvarjanje novih delovnih mest predvsem v terciarnem sektorju) in socialnem področju ter istočasno iniciator sprememb, ki jih doživlja avtohtono prebivalstvo. Zato s suburbanizacijo označujemo tudi spremembe socialnih in gospodarskih procesov, ki se manifestirajo skozi spremenjeni način življenja, iniciran zaradi (pri)selitev prebivalstva. Suburbanizacija v tem kontekstu poimenujemo kot preobrazbo oz. spekter sprememb.

MESTO Z VASMI V OKOLICI

SELITVE PREBIVALSTVA V MESTO

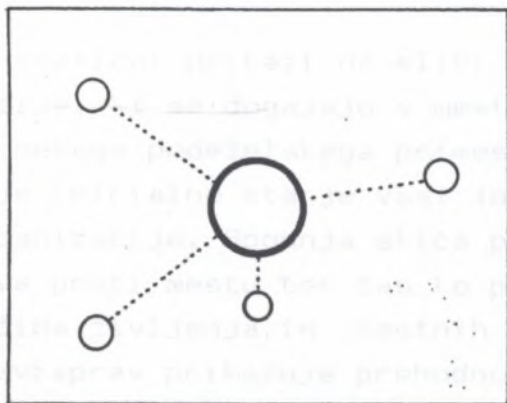
Na grafičnih prikazih 1 in 2 poskušamo shematsko prikazati procese suburbanizacije. Pri tem izhajamo iz delitve urbanizacijskih procesov nakazanih v 2. poglavju, ki razvoj procesa urbanizacije deli na naslednje delne procese:

- koncentracija prebivalstva v mestih
- ekspanzija mest
- suburbanizacijo.

Pri tem je urbanizacija definirana kot razvoj in preobrazba načina življenja in oblik poselitve. Prometni pogoji, nova družbeno-politična merila, ki se potrjujejo skozi trende delitve dela in bivanja vodijo k novim vzorcem - procesom pomestenja: k razvoju suburbanizacije. Izhajajoč iz te predpostavke, potem na sl. 1 prva grafika prikazuje mesto v predindustrijski fazi razvoja, kjer razen trgovske in obrtne funkcije med njim in podeželjem ni bilo nikakšnih drugih povezav. Druga skica prikazuje

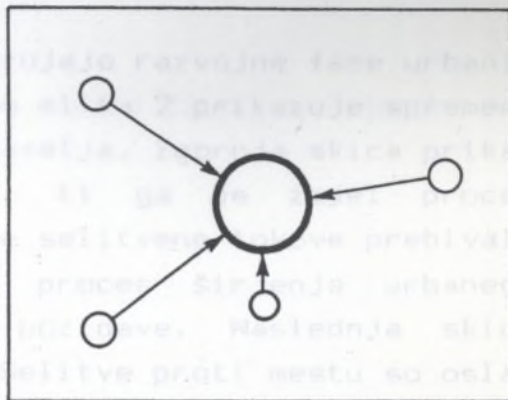
SLIKA 1: FAZE V RAZVOJU URBANIZACIJSKIH PROCESOV

t1

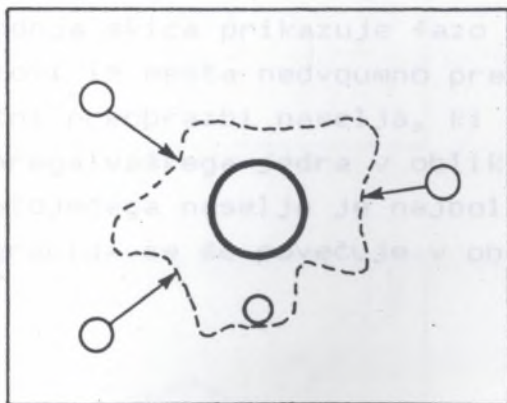
MESTO Z VASMI V OKOLICI

t2

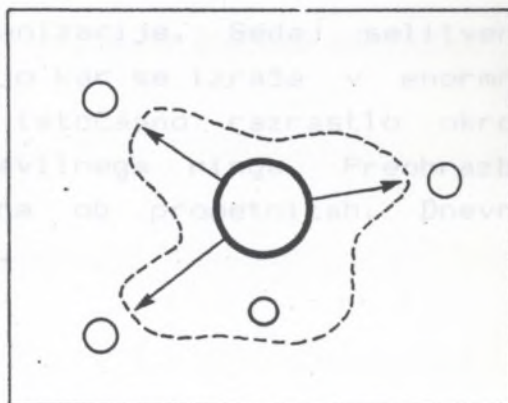
SELITVE PREBIVALSTVA V MESTO

t3

EKSPANZIJA MESTA

t4

SUBURBANIZACIJA

proces prve faze urbanizacije koncentracijo prebivalstva v mestih ter proces selitev iz podeželja v mesta. Tretja skica prikazuje ekspanzijo mest zaradi pritiska prebivalstva iz podeželja in močne pozitivne naravne rasti prebivalstva. Mesto se razrašča preko svojih meja. Ta faza že nakazuje začetke procesa suburbanizacije, ki je predstavljen na četrti skici. Enostransko selitveno gibanje v mesta postopoma nadomešča nasprotno gibanje prebivalstva (in gospodarstva)* iz mesta navzven. Močno se poveča obseg dnevne migracije, ki je eden od najmarkantnejših znakov suburbanizacije.

SPREMEMBE V NASELJU

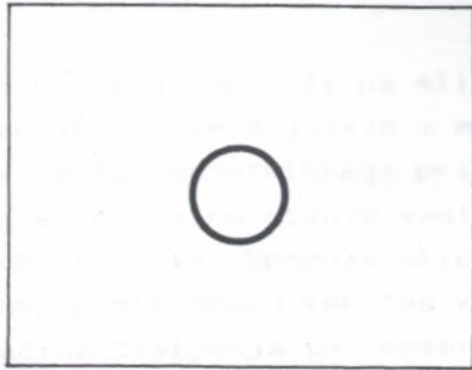
Če grafični prikazi na sliki 1 prikazujejo razvojne faze urbanizacije, ki se dogajajo v mestu, potem slika 2 prikazuje spremembe nekega podeželskega primestnega naselja. Zgornja skica prikazuje inicialno stanje vasi (naselja), ki ga je zajel proces urbanizacije. Spodnja skica prikazuje selitvene tokove prebivalstva proti mestu ter čas ko pričenja proces širjenja urbanega načina življenja in mestnih oblik pozidave. Naslednja skica pravzaprav prikazuje prehodno fazo. Selitve proti mestu so oslabele, pričenja nasprotni proces, ki se na zunaj manifestira z rahlim povečanjem fizičnega obsega naselja. Povečane zahteve prebivalstva sprožijo preobrazbo krajevnega središča naselja: oskrba, servisne dejavnosti.

Spodnja skica prikazuje fazo suburbanizacije. Sedaj selitveni tokovi iz mesta nedvoumno prevladujejo kar se izraža v enormno močni preobrazbi naselja, ki se je istočasno razrastlo okrog starega vaškega jedra v obliki nepravilnega ringa. Preobrazba obstoječega naselja je najbolj opazna ob prometnicah. Dnevna migracija se še povečuje v obe smeri.

*v Sloveniji je ta proces šele komaj opazen

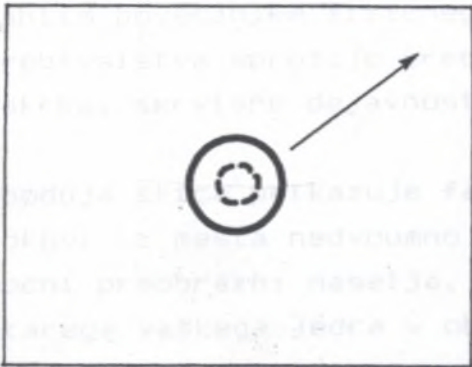
SLIKA 2: PROCES SUBURBANIZACIJE

t 1

NASELJE

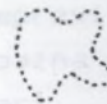
t 2

SPREMEMBE V NASELJU

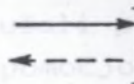
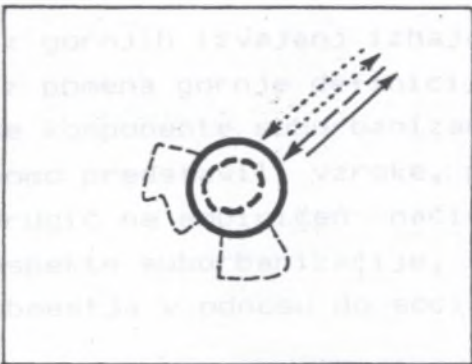

RAST NASELJA - 1. FAZA

RAST NASELJA - 2. FAZA

t 3

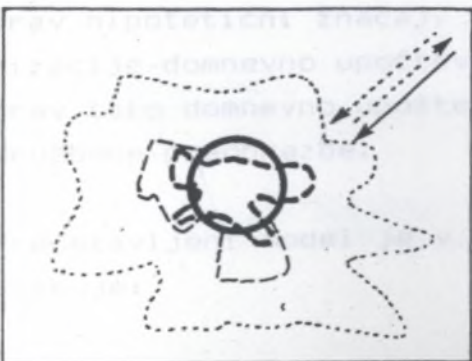

SELITVE PREBIVALSTVA

TOKOVI DNEVNE MIGRACIJE

t 4

Če grafični prikazi na sliki 1 prikazujejo razvojne faze urbanizacije, ki se dogajajo v mestu, potem slika 2 prikazuje spremembe nekega podeželskega primestnega naselja. Zgornja skica prikazuje inicialno stanje vasi (naselja), ki ga je zajel proces urbanizacije. Spodnja skica prikazuje selitvene tokove prebivalstva proti mestu ter čas ko pričenja proces širjenja urbanega načina življenja in mestnih oblik pozidave. Naslednja skica pravzaprav prikazuje prehodno fazo. Selitve proti mestu so oslabele, pričenja nasprotni proces, ki se na zunaj manifestira z rahlim povečanjem fizičnega obsega naselja. Povečane zahteve prebivalstva sprožijo preobrazbo krajevnega središča naselja: oskrba, servisne dejavnosti.

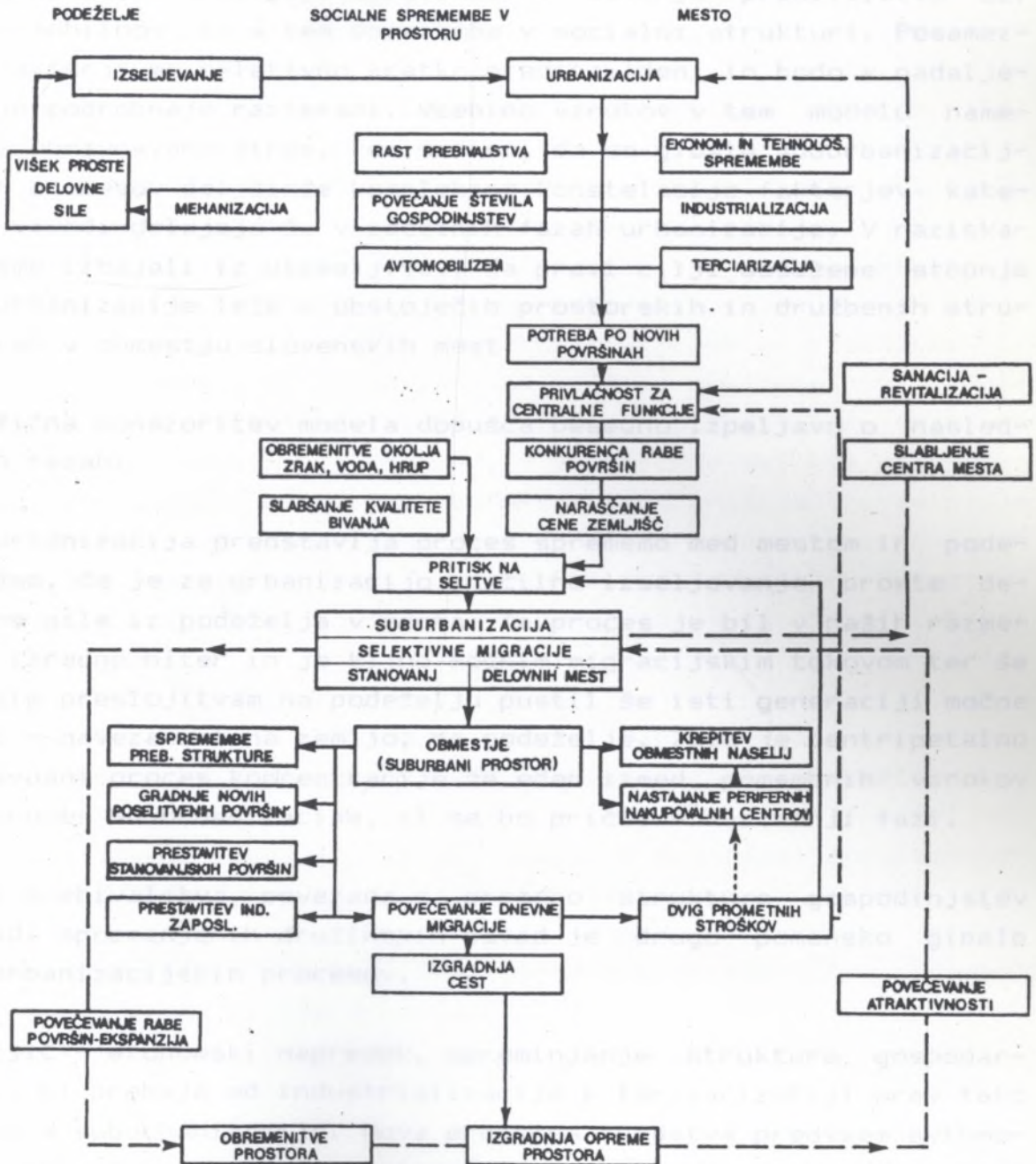
Spodnja skica prikazuje fazo suburbanizacije. Sedaj selitveni tokovi iz mesta nedvoumno prevladujejo kar se izraža v enormno močni preobrazbi naselja, ki se je istočasno razrastlo okrog starega vaškega jedra v obliki nepravilnega ringa. Preobrazba obstoječega naselja je najbolj opazna ob prometnicah. Dnevna migracija se še povečuje v obe smeri.

Iz gornjih izvajanj izhajata dva cilja. Najprej bomo, izhajajoč iz pomena gornje definicije, poskušali predstaviti najpomembnejše komponente suburbanizacije. S pomočjo procesološkega modela bomo predstavili vzroke, potek in posledice suburbanizacije in drugič na empiričen način bomo poskušali osvetliti nekatere aspekte suburbanizacije, še posebej prostorske učinke preobrazbe obmestja v odnosu do socialnih sprememb prebivalstva.

Glede na to, da na preobrazbo obmestja vpliva vrsta med sabo soodvisnih komponent ima predstavljeni model (gl. sl. 3) pravzaprav hipotetični značaj. To pomeni, da smo v konstrukt suburbanizacije domnevno upoštevali najpomembnejše elemente in da smo prav tako domnevno upoštevali le pomembnejše povezave v procesu družbene preobrazbe.

Predstavljeni model je v grobem razdeljen na tri področja, ki vsebuje:

SLIKA 3:
PROCESOLOŠKI MODEL SUBURBANIZACIJE

- vzroke

- proces suburbanizacije
- rezultati in posledice.

Model je v bistvu prirejen kot odprt dinamični sistem. Ta sicer ni med sabo nedvoumno razmejen. Rezumeti ga je v tem smislu, da lahko posledice suburbanizacije povratno vplivajo kot vzroki ter tako sprožajo nadaljnje spremembe v bivanju prebivalstva oz. novo mobilnost in s tem spremembe v socialni strukturi. Posamezni faktorji so relativno kratko predstavljeni in bodo v nadaljevanju podrobneje raziskani. Vsebino vzrokov v tem modelu namenoma obravnavamo širše, ker sodimo, da so gibalna suburbanizacijskih procesov del širše kompleksne konstelacije faktorjev katerih vzvodi delujejo že v začetnih fazah urbanizacije. V raziskavi smo izhajali iz utemeljitev, da pravi cilji dosežene stopnje suburbanizacije leže v obstoječih prostorskih in družbenih strukturah v obmestju slovenskih mest.

Grafična ponazoritev modela dopušča besedno izpeljavo o naslednjih tezah:

Suburbanizacija predstavlja proces sprememb med mestom in podeželjem, če je za urbanizacijo značilno izseljevanje proste delovne sile iz podeželja v mesta. Ta proces je bil v naših razmerah izredno hiter in je kljub močnim migracijskim tokovom ter še večjim preselitvam na podeželju pustil še isti generaciji močne vezi - navezanost na zemljo, na podeželje. Zato je centripetalno naravnani proces koncentracije že eden izmed pomembnih vzrokov za proces suburbanizacije, ki se bo pričel v naslednji fazi.

Rast prebivalstva, povezana s spremembo strukture gospodarstev zaradi spremenjenih družinskih navad je drugo pomensko gibalno suburbanizacijskih procesov.

Tretjič - ekonomski napredek, spreminjanje strukture gospodarstva, ki prehaja od industrializacije k terciarizaciji prav tako podpira suburbanizacijo. Nova prometna sredstva predvsem avtomobilizem - pa so dokončno pripomogla k zaključevanju disperzije prebivalstva v "plasteh" okrog mest.

Procesi rasti vodijo v centrih gospodarske rasti k znatnemu porastu potreb po stanovanjskih, proizvodnih in prometnih površin. Odločilno je tudi, da so optimalne lokacije za stanovanjsko gradnjo ponavadi prednostno namenjene bodisi oskrbnim dejavnostim, bodisi proizvodnji. Posebej se daje prednost terciarnemu sektorju v centralnih območjih mest in ob stanovanjskih območjih. Konkurenčni boj za najboljše lokacije pa ima posledico v hitri rasti cen zemljišča (poleg rasti cene zemljišča, ki je posledica komunalne opreme zemljišča), v mestnem območju. Tej rasti cen pa predvsem individualna stanovanjska ne more (želi) slediti. Tudi drugi kvalitativni kazalci lokacij stanovanjskih območij kot so: majhna in slabo opremljena stanovanja v mestih, objektivno slabšanje stanovanjskih razmer v mestu, slabšanje ekoloških razmer v mestu, relativno dražje življenje v mestu; vse skupaj predstavlja močan psihološki pritisk za izselitev iz mesta. Realizacija pa je odvisna od množice mobilnostnih zadolžitvev (kot so starost, socialni položaj, sorodstvene vezi na podeželju, narodnost...) kar vodi v selektivne selitve prebivalstva in spremembe bivališč. Selektivne migracije spreminjajo sestav prebivalstva, od tega posebej starostno, socialno in zaposlitveno strukturo tako v mestu kot tudi obmestju. Selektivne migracije vodijo predvsem v socialno in ekonomsko slabitev centralnih mest.

Suburbanizacija se v nadaljnjem pomenu napaja tudi iz drugih virov. Ekonomska struktura prebivalstva zaposlena pretežno v sekundarnem sektorju vidi v bivanju v obmestju ter ljubiteljski obdelavi lastnih zemljišč in/ali skupaj z možnostmi popoldanskega dela (siva ekonomija) dodaten vir zaslužka za družinski proračun. Prav zato nudijo obmestja slovenskih mest kljub slabši infrastrukturni in oskrbni opremljenosti v primerjavi z mesti vsaj enakovredne pogoje bivanja.

Način gradnje obmestnih območij je pripomogel k močnemu povečanju stanovanjskih površin v/ob obstoječih naseljitvenih površinah predvsem na račun neplansko zasnovane individualne prostostoječe

zazidave družinskih hiš in infrastrukturne opreme (predvsem cestnega omrežja) za povezavo s funkcijsko povezanimi mesti (naselji).

Opisani razvoj procesov suburbanizacije z močno dnevno delovno migracijo povezano z dnevno oskrbo prebivalstva iz centra ter dnevno migracijo šolajočih dviguje prometne stroške tudi zato, ker prevladuje individualni promet. Žarišče vseh dogajanj namreč še vedno ostaja v mestu, množica prometnih tokov poleg industrijske onesnaženosti okolja pa zopet zmanjšuje atraktivnost mestnega prostora za bivanje in stimulira izseljevanje.

Suburbana območja slovenskih mest so v vseh pogledih zaključena območja čigar atraktivnost v primerjavi z centri mest narašča in čigar razvoj ima tudi močno lastno dinamiko. Prav zato je dosežanje ocene o preobrazbi slovenskih obmestnih območij potrebno tudi s tega vidika prevrednotiti.

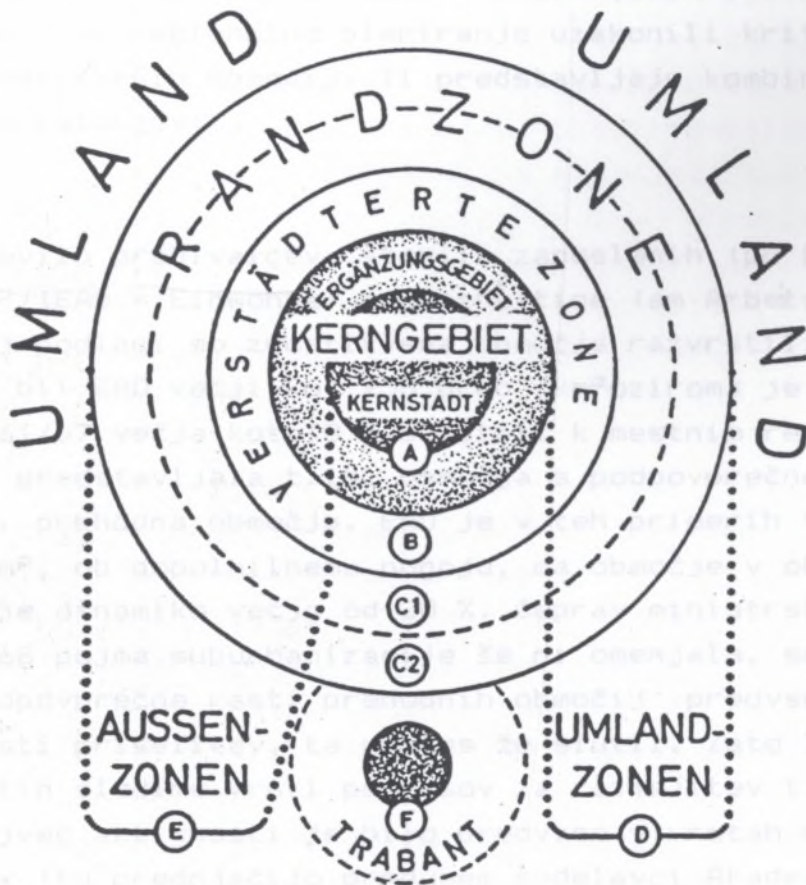
Sočasno s teoretskimi razglabljanji o pojmu suburbanizacije se pojavlja tudi vprašanje omejitve suburbanega prostora kot nove prostorske kategorije v mestnih regijah. Namreč vsaka analiza procesov ekspanzije mest, ki jih sprožajo velike spremembe v obmestnem prostoru najprej potrebuje prostorsko razmejitev mestnega in obmestnega prostora. V literaturi so opisani številni modeli in oblike o prehodnih oblikah med mestom in podeželjem. Nekatero izmed njih bomo predstavili, čeprav vsi pogosto niso namenjeni raziskavam suburbanizacijskih procesov ter tudi zato uporabljajo drugačne termine. Vse študije pa opozarjajo na težavnost zajemanja uporabljenih kriterijev.

Spodbujen z ameriškim konceptom omejevanja mest in njihovih vplivnih območij: Standard Metropolitan Areas (SMA) in pozneje Standard Metropolitan Statistical Areas (SMSA)* je Boustedt (1950; 52, 1967; 53 in 1968; 54) razvijal model t.im. "mestne regije" (gl. sl. 4). Model je zgrajen v obliki koncentričnih

*mestna območja so bila izločena na podlagi števila prebivalstva, gostote, deleža nekmečkega prebivalstva in deleža aktivnega prebivalstva, ki je zaposleno v mestu.

Sl. 4: SHEMAJSKA PREDSTAVITEV MESTNE REGIJE
(vir Boustedt, 1975)

Schematische Darstellung der Stadtregion

krogov (obročev) in je bolj diferenciran od SMSA. Agregirani kategoriji "Aussenzone in Umlandzone" - zunanje območje oz. obmestje sta pravzaprav le še nedefinirana izraza za suburbano območje oziroma kot jih Boustedt imenuje kot robna območja (Randzone).

V Zahodni Nemčiji so konec šestdesetih let na ministrski konferenci za regionalno planiranje uzakonili kriterije za določitev zgostitvenih območij. Ti predstavljajo kombinacijo indikatorjev:

število prebivalcev, število zaposlenih (po kraju zaposlitve) na km² (EAD = Einwohner + Beschäftige (am Arbeitsort) je gkm). Na tej podlagi so zgostitvena območja razvrstili v dve skupini: če je bil EAD večji kot 750 preb./km² oziroma je bila rast v obdobju 1961/67 večja kot 10 % so šteli k mestnim regijam. Drugo skupino so predstavljala t.im. območja s podpovprečno stopnjo zgostitve oz. prehodna območja. EAD je v teh primerih večji kot 330 preb./km², ob dopolnilnem pogoju, da območje v obdobju 1961/67 izkazuje dinamično večjo od 20 %. Čeprav ministrska konferenca leta 1968 pojma suburbanizacije še ni omenjala, se je vendarle zaradi nadpovprečne rasti prehodnih območij predvsem na račun močne rasti priselitev, ta proces že slutil. Zato lahko v sedemdesetih letih sledimo vrsti poskusov za razmejitev t.im. robnih območij. Največ aktivnosti je bilo predvsem v vrstah regionalnih planerjev (tu prednjačijo predvsem sodelavci Akademije za regionalno planiranje iz Hannovra). Avtorji (Kroner, Kessler, Lutze (1974; 55) in Schwarz (1970; 56) itd.) so pri opredeljevanju pojma "zgostitev" upoštevali predvsem statični in dinamični vidik. V začetku osemdesetih let je Tönnies (1982; 57) poskušal ponovno ovrednotiti zgostitvena območja. Pri opredeljevanju je izhajal iz kritike dosedanjih modelov saj po njegovem doslej uporabljeni kazalci EAD ne omogočajo diferenciranega razumevanja vzrokov in posledic zgoščevanja. Pri izdelavi novega modela je zato izhajal iz potrebe po večplastnosti takega modela, ki bo poleg razmejitve vseboval še oceno kvalitete življenja znotraj zgostitvenega

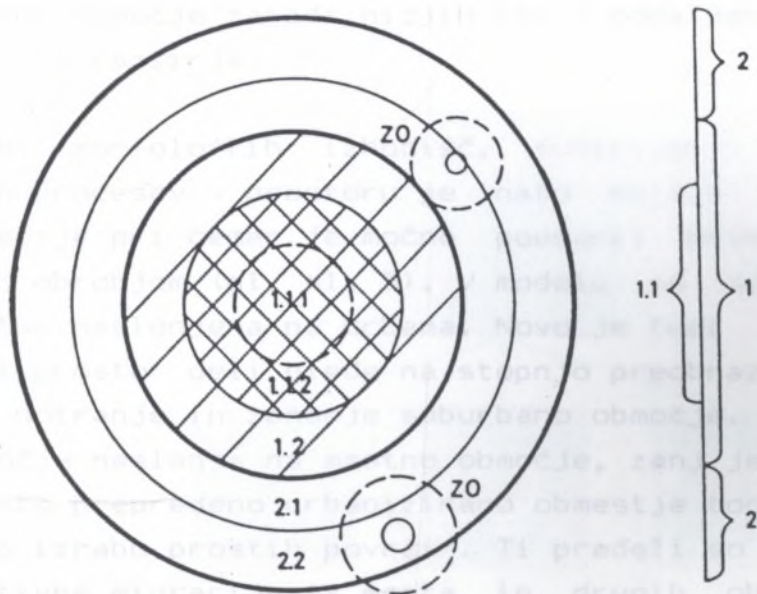
območja (intra-regionalno analizo obremenitve) ter oceno prostorskih razlik kvalitete življenjskega okolja (interregionalna analiza obremenitev).

Osnovni namen je torej razviti problemsko naravnani model regionalizacije zgostitvenih območij s ciljem razumevanja socialno-ekonomskih, urbanističnih in selitvenih elementov mestne regije. Tako je Tönnies s pomočjo 10 kriterijev določil (1) močno obremenjeno mestno središče (2), njemu pripadajoče robno območje in (3) notranjo delitev prostora: City, zgostiveno mestno območje, robno območje in razbremenilna naselja). Kot območje s suburbanimi potezami Tönnies smatra robna območja in razbremenilna naselja. Zanj trdi, da so med vsemi uporabljenimi kriteriji odločilni pravzaprav le trije: intenziteta dnevne migracije v mesto, obseg (delež) izseljevanja iz mesta ter gostota prebivalstva in delovnih mest (EAD).

Medtem, ko vse zgoraj opisane metode pri omejevanju območij temelje na pretežno demografskih metodah oziroma kombinaciji socialno-ekonomskih in selitvenih kriterijev in/ali indikatorjih življenjskih pogojev, je Nellner (1976; 58 in 1984; 59) uporabil kombinacijo morfoloških in funkcijskih kriterijev za razmejitvev in notranjo delitev mestnih območij. Po Nellnerju je meja med urbanim in suburbanim območjem pogosto najti tam, "kjer so mestni način pozidave prekinjeni z odprtimi prostori, vendar le-ti ne smejo biti širši od 800 m." (Nellner, 1976, str. 60). Poleg tega je z geografskega vidika obstoječi poselitveni strukturi naselij suburbanih območij še posebej izpostavil:

- starejše vaško jedro (močno urbanizirano) z mlajšo obsežno gradbeno razširitvijo;
- diskrepanco med gradbeno obliko in funkcijo stavbe, predvsem v središču naselja ;
- dominacijo prostostoječih enostanovanjskih družinskih hiš z obdelovalnim vrtom okrog njih;
- stanovanjska naselja še vedno obkroža obdelovalna zemlja

Sl. 5: SHEMATSKA PREDSTAVITEV MESTNE
REGIJE (vir Nellner, 1984)

1. Urbano območje	2. Suburbano območje
1.1. Mestno območje	2.1. Notranje suburbano območje
1.1.1. City - mestno središče	2.2. Zunanje suburbano območje
1.1.2. Obrobje mestnega središča	
1.2. Mestno obrobje	ZD = oskrbni centri

Zunanje suburbano območje pomeni prava prava robna območja mestne aglomeracije. To je značilna intenzivna funkcionalna preobrazba, povezana s povečano migracijo. Gradbena in socialna dinamika v zunanji suburbanizaciji je intenzivna. V zunanji suburbanizaciji imajo pomembni nosilci industrijske in zaposlitvene funkcije. (Nellner, 1984, str. 37).

Predstavitveni model, čigar pomenljivost je v osnovni socialni geografiji in demografskih kriterijih, ne vsebuje nobenih podrobnih podatkov o razmerjih in razmerjih v mestni regiji. To je zato, ker se ne morejo določiti razmerij in razmerij, ki so pomembni za razumevanje in razumevanje mestne regije. To je zato, ker se ne morejo določiti razmerij in razmerij, ki so pomembni za razumevanje in razumevanje mestne regije.

- industrije je znatno manj kot v mestnih območjih
- gradbene parcele so vedno težje dosegljive zato se suburbano območje zaradi nižjih cen v oddaljenejših območjih bliskovito razširja.

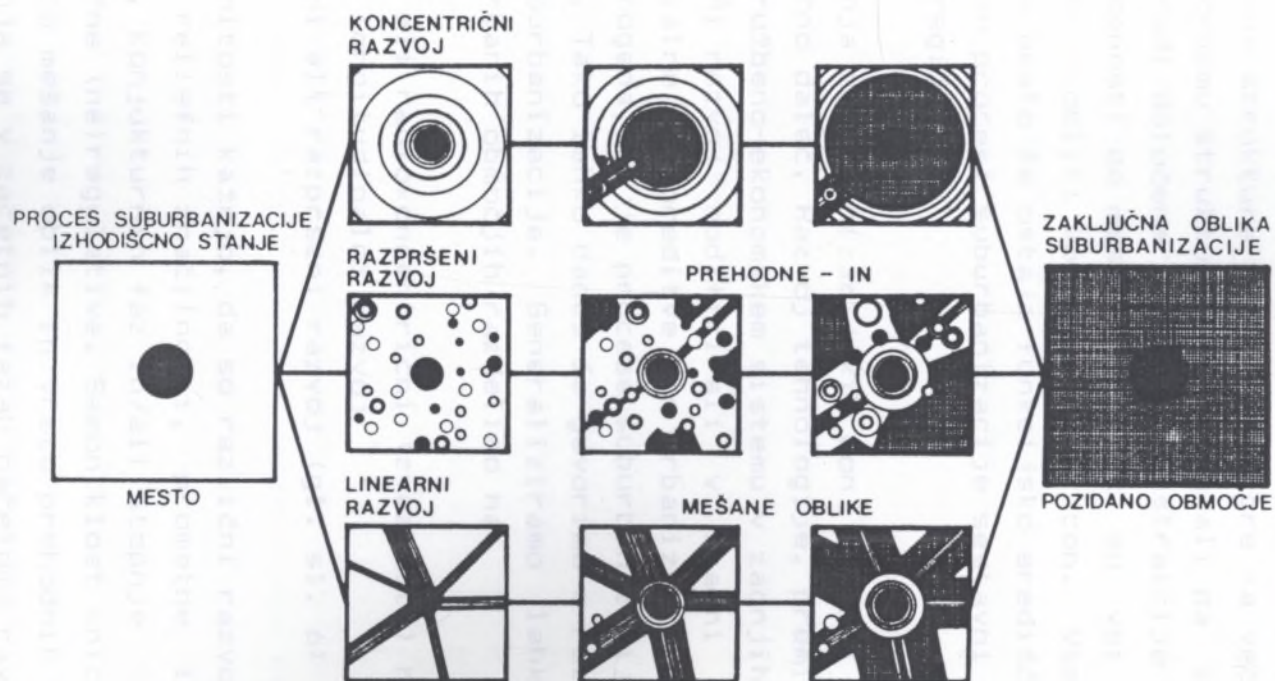
Na podlagi morfoloških izhodišč, funkcijskih prepletanj ter razvojnih procesov v prostoru je nato Nellner priredil model mestne regije pri čemer je močno poudaril povezanost mestnega območja z obrobjem (gl. sl. 5). V modelu so suburbana območja eksplicitno naslonjena na urbana. Novo je tudi to, da Nellner suburbani prostor deli glede na stopnjo preobrazbe in prepletenosti na notranje in zunanje suburbano območje. Notranje suburbano območje naslanja na mestno območje, zanj je značilno relativno gosto prepredeno urbanizirano obmestje toda s kmetijsko in gozdarsko izrabo prostih površin. Ti predeli so izredno vabljivi za selektivne migracije iz mesta in drugih območij. Notranje suburbano območje je istočasno najmočnejše izvorno območje tokov dnevne migracije ki je usmerjena pretežno proti mestu. Nekdanja vaška jedra so podvržena močni gradbeni in socialno-ekonomski preobrazbi, zanje je značilno močna prostorska ekspanzija kakor tudi postopno pridobivanje centralnih funkcij (Nellner, 1984, str.36).

Zunanje suburbano območje pomeni pravzaprav robno območje mestne aglomeracije. Zanj je značilna intenzivna funkcionalna preobrazba podeželja s povečano dnevno migracijo. Gradbena in socialno-ekonomska preobrazba je manj intenzivna. V zunanji suburbani coni so še vedno lokalna centralna naselja pomembni nosilci oskrbnih in zaposlitvenih funkcij. (Nellner, 1984, str. 37).

Predstavljeni model, čigar pomanjkljivost je v odsotnosti socialno-ekonomskih in demografskih kriterijev, ne vsebuje nobenih numeričnih mejnih vrednosti posameznih prostorov v mestni regiji. Prav tako doslej (po trditvah avtorja) še ni bil testiran, tako da zaenkrat še ni moč govoriti o povratnih izkušnjah uporabnosti modela.

SLIKA 4:

POSKUS OPREDELITVE TIPOV SUBURBANIZACIJSKIH PROCESOV

Vsi predstavljeni modeli izhajajo iz teorije razvoja mest v obliki koncentrične delitve prostora (koncentričnih con ali obročev) pri čemer suburbana območja vedno obsegajo zunanje ali robne cone. Empirične ugotovitve po svetu kažejo, da so taki čisti tipi mestne strukture redki in da gre za večje ali manjše približke določenemu strukturnemu modelu ali pa za kombinacijo večih. Prav zaradi določene stopnje abstrakcije in na račun optimalne dostopnosti do mestnih središč so vsi predstavljeni modeli zasnovani v obliki koncentričnih con. Vsem modelom je tudi skupno, da mesto še ostaja funkcijsko središče za suburbana območja in da so procesi suburbanizacije sestavni del transformacije mestne regije.

Proces formiranja suburbanizacijskih con je šel v posameznih območjih različno daleč. Razvoj tehnologije, premiki v socialni strukturi in družbeno-ekonomskem sistemu v zadnjih dveh desetletjih so urbani razvoj modificirali v znatni meri. Splošna oblika teritorialne razporeditve con urbanizacijskih vplivov je bila tako heterogena, da je procese suburbanizacije usmerjala v različne smeri. Tako lahko danes že govorimo o različnih razvojnih tipih suburbanizacije. Generaliziramo lahko poselitvene procese v suburbanih območjih razdelimo na

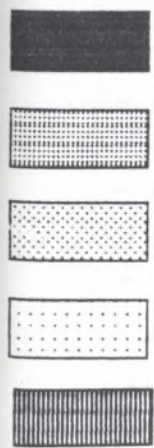
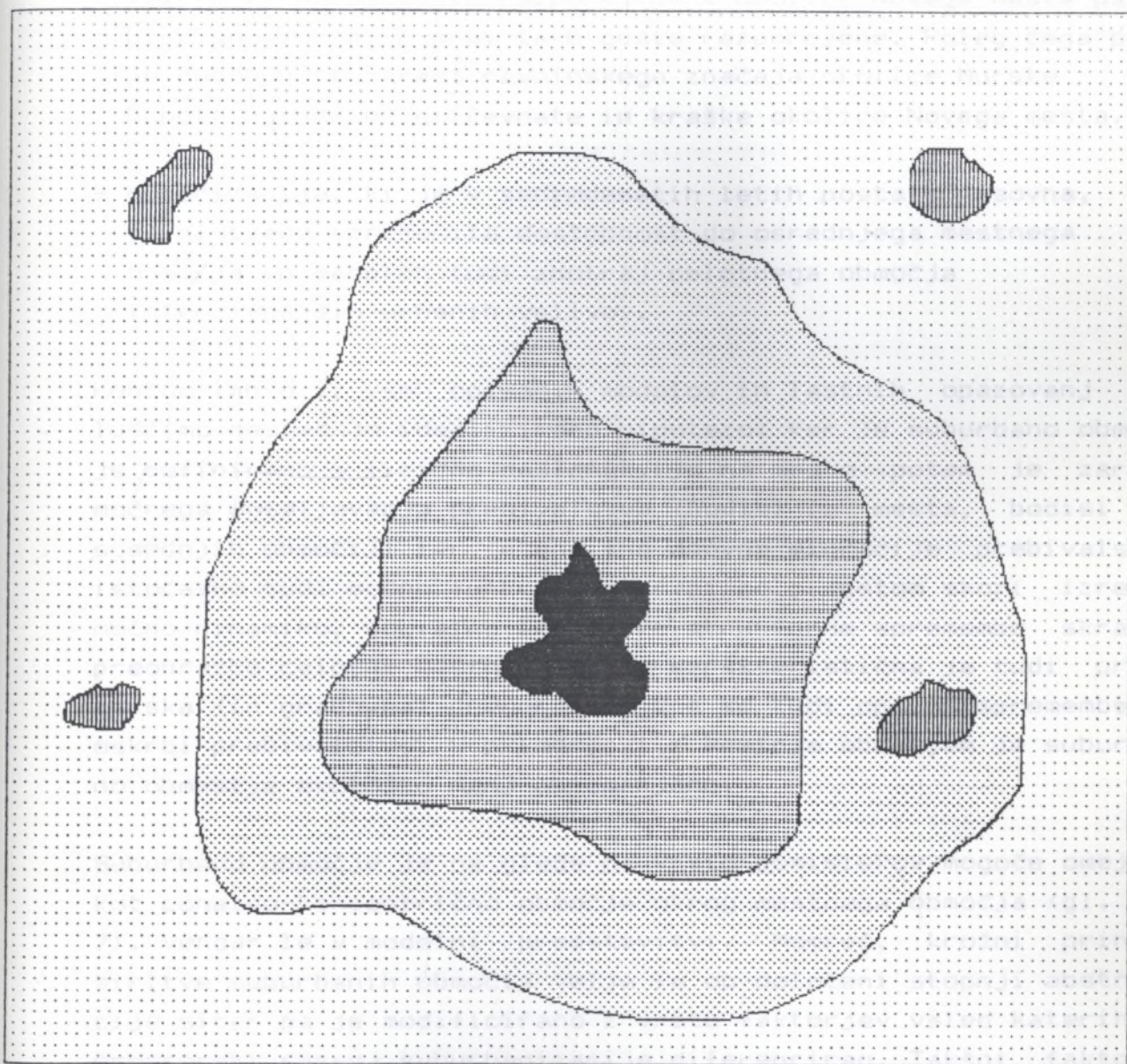
- koncentrični ali radiokoncentrični (zvezdasti) razvoj
- linearni ali longitudinalni razvoj
- dekoncentrični ali razpršeni razvoj (gl. sl. 6)

Empirične zakonitosti kažejo, da so različni razvojni tipi odvisni od lege, reliefnih značilnosti, prometne infrastrukture, cene zemljišča, konjunkturalnih faz in/ali stopnje (ne)liberalizacije urbanistične (ne)regulative. Samoniklost iniciative prebivalstva povzroča mešanje oblik in vrsto prehodnih stopenj. Stanovanjska gradnja se v začetnih fazah načeloma ravna po zagotovitvi čim boljših pogojev bivanja. Končno nas razvojni proces privede do istega cilja: Na koncu suburbanizacijskega procesa nastane enotna poselitvena površina.

Večina avtorjev, ki se ukvarja s teoretskimi koncepti urbanizacije in vprašanji razvoja razmejitve je enotna v tem, da je razvoj urbanizacijskih con očitno odvisen od toliko okoliščin, da je v empiričnih ugotovitvah o spremembah v teritorialnem razvoju con, v tempu rasti prebivalstva, v migracijskih gibanjih in obsegu dnevne migracije dovolj trdnih indikatorjev. V naših razmerah moramo upoštevati vsaj še nekatere dodatne vzvode, ki pospešujejo preobrazbo obmestja:

- obseg organizirane družbene stanovanjske izgradnje v urbanem centru seveda močno vpliva na pojavljanje in rast urbanizacijskih (in suburbanizacijskih) con. Ker stanovanjska izgradnja ni po potekala v sorazmerju z odpiranjem novih delovnih mest in je individualna neorganizirana stanovanjska gradnja v slovenskih razmerah cenejša, prihaja do "reakcije" v obliki disperzne (sub)urbanizacije podeželja.
- velikost in gostota naselij okrog mestnega jedra sta prav tako tesno povezani z obsegom (sub)urbanizacije. Pri enakem porastu (obsegu in trendu) delovnih mest v nekem urbanem središču (in enakih - ali vsaj približno enakih - drugih okoliščinah) pride do formiranja (sub)urbanizacijskih con hitreje ter je dinamika razvoja večja, če so ta naselja manjša in je gostota le-teh večja. V tem procesu je namreč važen odnos mase novih delovnih mest do števila prebivalstva v okoliških vaseh (seveda znotraj empiričnega obsega dnevne migracije). Kjer med ruralnimi naselji prevladujejo majhna naselja, pod 200 ali 300 prebivalcev, je zato proces formiranja (sub)urbanizacijskih con dokaj hiter, čim se v centrih začnejo v znatnejšem obsegu odpirati nova delovna mesta. Značilna primera, ki dokazujeta to tezo sta Novo mesto in Murska Sobota. Kljub temu, da sta obe mesti regijski središči približno enako veliki in s podobnim gravitacijskim zaledjem. V obeh mestih se je v obdobju 1971-81 na novo odprlo znatno število delovnih mest (v Novem mestu 8.901, v Murski Soboti pa 7.331), je urbanizirana cona v Novem mestu znatno širša, ker so okoliške vasi okrog Murske Sobote

SL.7: MODEL SUBURBANEGA OBMOČJA

- mestno središče**
- notranje suburbano območje - neposredno obmestje
- zunanje suburbano območje - bližnje obmestje
- podeželje
- centralno naselje

velike in dokaj gosto razporejene v okolici Novega mesta pa bistveno manjše in prav tako gosto razporejene. Poleg tega pa je dostopnost zaradi ravninskega značaja okolice Murske Sobote boljša od gričevnate in kraške okolice Novega mesta.

- motorizacija, ki je v sedemdesetih letih postala masovna, je bistveno spremenila dostopnost do osrednjega mestnega območja in nasploh tudi znotraj celotnega območja intenzivnejših urbanih vplivov.

Končno lahko iz vseh opisanih modelov in lastnih opazovanj izluščimo naslednjo idealizirano hipotezo: ker je suburbano območje definirano s fizično naslonitvijo na mesto, potem je zaradi močnega doseljevanja prebivalstva (bodisi iz mesta, bodisi iz sosednjih območij) ter intenzivne dnevne migracije prebivalstva istočasno tudi močno funkcijsko povezano z mestom skozi izredno močno dinamiko, socialno-ekonomske strukturne spremembe skratka preobrazbo celotne mestne regije. Karakteristična je tudi prostorska (in gradbena) preobrazba, kot so tudi opazne spremembe v oskrbi prebivalstva. V primerjavi z mestnim območjem je suburbano območje ekološko manj obremenjeno, gradbeni razvoj najprej vključuje v bolj ali manj kompaktno fizično enoto z mestom. Območje suburbano območje je ne glede na vrsto pomislekov mogoče omejiti kot conalno-koncentrično območje okrog mestnega območja (gl. sl. 7). Vendar le v modelni predstavitvi. Namreč, krožni princip širitve suburbanih območij velja le ob določeni stopnji abstrakcije sicer pa je modificirano z vrsto faktorjev vsled katerih je prostorski razvoj suburbanizacije diferenciran. Takšni faktorji so predvsem:

- topografske in reliefne razmere
- prometna infrastruktura
- obstoječa mreža naselij, ki je že izven neposrednega
- razvojne koncepcije in poselitvena politika družbeno-političnih skupnosti (občin)
- lokacijske preference (atraktivnost, cena zemljišča, prestižnost...)

Faktorji učinkujejo na eni strani točkovno, na drugi strani pa sektorsko, predvsem pa v območjih z naštetimi komparativnimi prednostmi delujejo pospeševalno.

Na glede na pospeševalne in zaviralne faktorje suburbanizacije lahko kljub vsemu v luči dosedanjih raziskav (sub)urbanizacije podeželja, hipotetično poskušamo oblikovati tri glavne stopnje intenzivnosti suburbanizacije v Sloveniji:

1. Notranje suburbano območje - neposredno obmestje
2. Zunanje suburbano območje - bližnje obmestje
 - a) ob glavnih vpadnicah (linearna kristalizacija) - najboljša dostopnost
 - b) v vmesnih conah (nuklearna kristalizacija) - slabša dostopnost
3. podeželje - ruralno-urbano območje.

Notranje suburbano območje je tisto območje, ki je na robu sklenjene mestne pozidave in ga nadaljni gradbeni razvoj najprej vključi v bolj ali manj kompaktno fizično enoto z mestom. Običajno je še povezano z javnim mestnim prometom. Notranja suburbana območja so v območju ugodne dostopnosti (15 do največ 30) peš hoje od postaj javnega mestnega prometa. Takšna območja doživljajo takšen obseg zazidave, da stara vaška jedra pomenijo le manjši del celotnega "pozidanega" zemljišča. Zlasti še, če je naselje že dobilo ulično numeracijo. Ta območja so izredno vabljiva za selektivne migracije iz mestnega območja, pa tudi drugih območij.

Kot zunanje suburbano območje bi mogli opredeliti samo skupino ali teritorialno območje naselij, ki je že izven neposrednega vpliva mest - ni več priključeno na mestne komunalne naprave. Prav tako ni več mogoča peš dostopnost do linij javnega (mestnega) prevoznega omrežja. Gradbena preobrazba je manj intenzivna kot v bližnjem obmestju, toda še vedno močno nadpovprečna. Značilna pa je intenzivna funkcionalna preobrazba podeželja s pove-

čano dnevno migracijo. Neagrarno prebivalstvo je v izraziti prevladi.

Kot podeželje ali širše obrobje mest v pričujočem primeru označujemo vsa območja, kjer je dnevna migracija opazna, bodisi v mesto, bodisi lokalna zaposlitvena središča. Večina aktivnega prebivalstva dela v neagrarnih dejavnostih, toda prebivalstvo ne narašča več nadpovprečno. Poleg tega je slabše povezano z mestom. Gradbene aktivnosti so temu ustrezno manjše.

1. J. K. (1977): *Geografija Jugoslavije*, 2. del, Geografski inštitut, Ljubljana 1977, str. 101-104.
2. J. K. (1977): *Konzept der sozialgeographie*, Geographisches Bundesarchiv, Wiesbaden 1977, str. 212.
3. J. K. (1977): *Sozialstruktur und Raumdisparität - zur regionalen Theorie der Sozialgeographie*, Frankfurter Beiträge zur Geographie der Gegenwart, Bd. 1, Frankfurt 1977.
4. J. K. (1977): *Stadttypologie, sozial und räumliche*, Geographisches Bundesarchiv, Wiesbaden 1977.
5. J. K. (1977): *Geografija in sociološka sociologija Slovenije po letu 1970*, Geografski inštitut, Geografski zbornik XII, Ljubljana 1971, str. 226-229.
6. J. K. (1976): *Primeri k raziskovanju ruralno-urbanega*, Geografski inštitut, Geografski zbornik XIII, Ljubljana 1976, str. 1-10.
7. J. K. (1977): *Urbanizacija in regionalna razvojna strategija Slovenije*, Geografski inštitut, Geografski zbornik XIV, Ljubljana 1977, str. 1-10.
8. J. K. (1977): *Urbanizacija in regionalna razvojna strategija Slovenije*, Geografski inštitut, Geografski zbornik XIV, Ljubljana 1977, str. 1-10.

I. UPORABLJENA LITERATURA

1. B. Schäfers: Sozialstruktur und Wandel. Stuttgart, 1976.
2. W. Zapf: Theorien des sozialen Wandels (Einleitung). Köln - Berlin, 1970.
3. L. Mumford: Mesto v zgodovini, Ljubljana 1969.
4. I. Vrišer: Urbanizacija jugoslovanskih občin, Geografski vestnik XLIX, Ljubljana 1977, str. 131-138.
5. K. Ruppert, F. Schaffer: Konzept der sozial geographie Geographisches Rundschau, Braunschweig 1969, str. 212.
6. K. Wolf: Sozialraumwandel und Raumdisparität - zum Forschungstrend der Sozialgeographie. Frankfurter Beiträge zur Didaktik der Geographie, Bd. 1, Frankfurt 1977.
7. J. Friedrichs: Stadtanalyse, sozial und raumliche Organisation der Gesellschaft, Hamburg 1977.
8. V. Klemenčič: Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva. Geografski zbornik XII. Ljubljana 1971, str. 135-220.
9. V. Kokole: Prispevek k identifikaciji ruralno-urbanega kontinuuma. Geografski vestnik XLVIII, Ljubljana 1976, str. 93-109.
10. Vl. in V. Kokole: Urbanizacija podeželja v Sloveniji. Geografski vestnik XLI, Ljubljana 1969, str. 10.
11. L. Gosar: Poselitvena problematika SR Slovenije, I. zvezek - sinteza raziskav, Urbanistični inštitut SRS, Ljubljana 1982, str. 6.

II.

12. S.Wehrwein: The Rural-urban Fringe. Economic Geography, vol. New York 18, (1942), str. 217-228.
13. J.H.von Thünen: Der isolirte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und National ökonomie, 3 Aufl., 1 in 2 del, Berlin 1875, str. 7.
14. W.Christaller: Die zentralen Orten in Süddentschland. Jena 1933.
15. C.D.Harris: Suburbs v: Readings in Urban geography, ed.gy H.M. Meyer and C.F.Kohn, American Journal of Sociology XLIX, New York 1943, št. 1-13.
16. R.R.Myers in A.W.Beegle: Delineation and Analysis of the Rural-Urban Fringe. Applied Antropology, št. 185-210. Vol. 6 New York, 1947, str. 14-22.
17. S.W.Blizzard in W.F. Anderson: Problems in Rural-urban Fringe Research: Conceptualisation and Delineation. Pennsylvania state college Philadelphia 1952.
18. R.E.Murphy: The American City, New York 1966, str. 45.
19. B.J.L.Berry: Comparative Urbanisation. Divergent Paths in the twentieth Century. The Macmillan Press Ltd.), London, New York, 1981.
20. P.O.Muller: Contemporary suburban America. Prentice Hall Inc. Englawood Cliffs, New Jersey, 1981, str. 79.
21. P.O.Muller: The Outer city: Geographical counsequences of the Urbanisation of the Suburbs, Association of Americain geographers, Resource Papers for College Geography, No. 75-2, Washington DC, 1976.

III.

22. Heinritz und D.Klingbeil: Zur Entwicklung der Münchner Suburbia. Mitt.d.geogr. Gesellschaft in München, Band 69, München 1984.
23. Beiträge zum Problem der Suburbanisierung. Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplanung (=Varl Bd 102 (1975) in Bd 125 (1978), Hannover.
24. O.Boustedt: Gedanken und Beobachtungen zum Phänomen der Suburbanisierung. v VARL, Bd 102, Hannover 1975, str. 1-24.
25. H.F.Eckey: Die Charakteristika des suburbanen Raumes, dergestellt am Beispiel des Ruhrgebietes; v VARL, Bd 102, Hannover 1975, str. 171-204.
26. H.F.Eckey: Das Suburbanisierungsphänomen in Hamburg und im seinem Umland v VARL, Bd 125, Hannover 1978, št. 185-210.
27. O.Boustedt: Überlegungen zur planerischen Beeinflussung der Suburbanisierung. v VARL, Bd 125, Hannover 1978, str. 69 - 84., str. 69-84.
28. J.Friedrichs in H.G.Rohr: Ein Konzept der Suburbanisierung. v VARL, Bd 102, Hannover 1975, str. 25 - 38.
29. Stepper: Landesplanerische Ordnungs - und Entwicklungsvorstellungen für den suburbanem Raum. v VARL, Bd 125, Hannover 1978, str. 85 - 96.
30. P.Roth: Suburbanisierung im Wohnbereich der Gemeinde Riedstadt, Kreis Gross-Gerau; Rhein-Meinische Forschungen, Bd 97, Frankfurt 1983.
31. J.H.Johnson: Suburban Growth. Geographical Processes at the Edge of the Western City. University College London, John Wiley & Sons, London 1974.

IV.

32. A.Garnier: La maison individuelle periurbaine, le cas du canton de Vand de 1960 a 1980, Lausanne 1983.
33. P.Aydalet et A.Garnier: Periurbanisation et suburbanisation: des concepts a definir. DISP Nr. 80/81, Zurich, julij 1985, str. 53-55.
34. A.Garnier: Les nouvelles cites dortoirs, Lausanne 1984.
35. Voprosy geografii. Rosselenie v prigorodnyh zonah. Vol 87, Moskva 1971.
36. H.Lüdemann, F.Grimm, R.Krönert, H.Neumann: Stadt und Umland in der Deutschen Demokratischen Republik. VEB Hermann Haack, Gotha-Leipzig 1979.
37. R.Krönert: Die Stadt - Umland - Regionen von Gross - und Mittelstädten als Aktions und Kommunikations - Raume der Bevölkerung in der DDR. - Struktur und tendenzen ihrer Entwicklung. Diss, Leipzig 1980, str. 17, (tipk.).
38. M.Dobrovolska: Strefa podmiejaska. Procesy demograficzne i spoleczno-osadnicze (The suburban zone. Demographic and sociosettlement processes). Prace geograficzne III, Nr. 22, Krakow 1964, str. 101-163.
39. L.Zavadski: The suburban zone - selected Problems of spatial Development (a case study of the suburban zone of Warsaw). II. poljsko - jugoslovanski seminar, Waršava 29.5. - 3.6.1978, Geographica Slovenica 11, Ljubljana 1980, str. 9 - 44.
40. Urbanistični terminološki slovar, Uredila: I.železnikar, Urbanistični institut SRS, Ljubljana 1975, str. 263.

41. I.Vrišer: O urbanem sistemu Slovenije. Teorija in praksa let. VII, št. 12, Ljubljana 1970, str. 1673.
42. I.Vrišer: Družbeno ekonomski položaj slovenskih mest. Ekonomska revija, št. 3-4, Ljubljana 1970, str. 431.
43. V.Kokole: Urbanizacija in urbanski razvoj s posebnim ozirom na razvoj osrednje urbane aglomeracije. Urbanistični inštitut SRS, Ljubljana 1973, tipk.
44. L.Gosar: Kmečka delovna sila v Sloveniji, Geografski vestnik XLVI, Ljubljana 1974, str. 47-59.
45. V.Klemenčič: Problemi mešane strukture gospodinjstev in kmečkih gospodarstev v Sloveniji, Geografski vestnik XL, Ljubljana 1968, str. 19-52.
46. M.Natek: Tipi rasti števila prebivalstva v SR Sloveniji v desetletju 1971-81, Geografski vestnik LVI, VARL, Bd 32, Ljubljana 1984, str. 39-50.
47. Urbanistični inštitut SRS (sklop vsebinsko prepletajočih se raziskav)
- P.Mihevc: Opredelevanje vsebine ruralnih naselij za potrebe njihovega usmerjenja, Ljubljana 1977, 252 str.
 - L.Gosar, P.Mihevc: Procesi urbanizacije v SRS, I.faza. Ljubljana 1978, 366 str.
 - L.Gosar, P.Mihevc: Urbanizacija v SRS, II. faza - Tipologija naselij, Ljubljana 1979, 385 str.
 - L.Gosar, Urbanizacija v SRS. III. faza - nadaljnji razvoj sistema poselitve, Ljubljana 1980.
 - L.Gosar, Razvoj in usmerjanje poselitve, Ljubljana 1982.
 - L.Gosar, Poselitvena problematika SR Slovenije, Ljubljana 1982, 1 zvezek 212 str., 2 zvezek 155 str.

VI.

48. M.Ravbar: Varstvo pokrajine v luči preobrazbe naselij s črno gradnjo, Varstvo narave 11, Ljubljana 1978, str. 17 - 34.
49. K.Fischer: Ziele und Instrumente zur Steuerung des Suburbanisierungsprocesses, v VARL Bd 125, Hannover 1978, str. 110.
50. S.A.Kovalev: A Typology of Suburban Zones. Soviet Geography XIV, Moskva 1973, str. 1-6.
51. H.P.Douglass: The suburban Trend, New York 1925.
52. O.Boustedt: Neue Wege in der regionalen Gliederung in der Statistik der USA. Allgemeine Statistische Archiw. Bd 37, str. 162.
53. O.Boustedt: Die Stadtregionen in der BRD. v VARL, Bd 32, Hannover 1967, str. 1-24.
54. O.Boustedt: Analyse und Gliederung nach socioökonomischen Merkmalen. Akademie für Raumforschung und Landesplanung Hannover 1968.
55. G.Kroner, H.R.Kessler, R.Lutze: Fortschreibung der Verdichtungsraume. Informationen zur Raumentwicklung. Hannover 1974, Hft 10/11, str. 294-389.
56. K.Schwarz: Überlegungen zur Neuabgrenzung von Stadtregionen im Anschluss an die Volkuszählung. v VARL, Bd 59. Hannover 1970, str. 1-12.

VII.

57. G.Thönnies: Zur Neuabgrenzung der Verdichtungs - raume als Problemregionen. Raumforschung und Raumordnung XL, Heft 3. Hannover 1982, str. 85-100.
58. W.Nellner: Zur Abgrenzung städtischer Siedlungs - agglomerationen in der BRD. v VARL, Bd 112. Hannover 1976, str. 1-34.
59. W.Nellner: Modell zur äusseren Abgrenzung und inneren Gliederung von Agglomerationsräumen. v VARL. Bd 157, Hannover 1984, str. 30 - 40.
60. P.Roth: Gedanken zur Erfassung von potentiellen Eignungsräumen für die outdoor - recreation im suburbanen Raum mit Hilfe eines kulturräumlichen Belastungsfaktors, dargestellt am Beispiel des Kreises Gross - Gerau, Frankfurt 1976, tipk.
61. T.Yamaguchi: National Policies Pertaining to the Settlement System of Japan. Papers at the VII th Meeting of the commission on National Settlement System (Wiss. Mitt. des IGG Leipzig 1983, str. 59-73.)

D O K U M E N T A C I J S K O G R A D I V O

Učbenik	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1.10	1.11	1.12	1.13	1.14	1.15	1.16	1.17	1.18	1.19	1.20	1.21	1.22	1.23	1.24	1.25	1.26	1.27	1.28	1.29	1.30	1.31	1.32	1.33	1.34	1.35	1.36	1.37	1.38	1.39	1.40	1.41	1.42	1.43	1.44	1.45	1.46	1.47	1.48	1.49	1.50	1.51	1.52	1.53	1.54	1.55	1.56	1.57	1.58	1.59	1.60	1.61	1.62	1.63	1.64	1.65	1.66	1.67	1.68	1.69	1.70	1.71	1.72	1.73	1.74	1.75	1.76	1.77	1.78	1.79	1.80	1.81	1.82	1.83	1.84	1.85	1.86	1.87	1.88	1.89	1.90	1.91	1.92	1.93	1.94	1.95	1.96	1.97	1.98	1.99	2.00										

Tabela: ODNOSI V PREBIVALSTVENI IN ZAPOSLOTIVENI STRUKTURI V OBČINAH SRS V OBDOBJU 1971 - 81

OBČINA	1	2	3	4	5	6	7	8
Ajdovščina	2 322	+ 190	2 242	8.2	96.5	16.6	12.68	4.45
Brežice	2 099	- 427	821	- 20.3	39.11	5.2	3.83	1.46
Celje	10 232	5.215	4 660	51.0	45.5	11.5	2.52	9.21
Cerknica	1 204	- 37	1 068	- 3.1	88.7	11.8	9.05	3.10
Črnomelj	2 266	71	461	3.1	20.3	4.3	2.12	2.31
Domžale	3 096	- 2.047	5 372	- 66.1	173.5	22.4	4.12	19.07
Dravograd	742	- 191	797	- 25.7	107.4	17.5	12.70	5.38
G.Radgona	3.177	740	444	23.3	-14.0	- 3.7	- 4.67	0.82
Grosuplje	3 816	- 488	1883	- 12.8	49.3	12.2	3.61	8.80
Hrastnik	7 505	42	601	8.3	119.0	8.7	9.38	- 0.80
Idrija	1 428	- 96	1186	- 6.7	83.0	10.5	11.53	- 0.98
Il.Bistrica	1 210	- 133	1144	- 11.1	94.5	12.4	12.72	- 0,54
Izola	1 539	- 436	1718	28.3	111.6	21.5	6.28	16.18
Jesenice	2 411	12	2633	0.5	109.2	13.7	2.75	11.39
Kamnik	1 917	- 906	2608	- 47.3	136.0	16.0	1.14	14.93
Kočevje	2 373	293	1561	12.3	65,8	14.3	8.98	5.91
Koper	4 512	11	5801	0.2	128.6	22.7	8.82	15.29
Kranj	8 363	- 2284	7099	27.3	84.9	16.8	1.27	15.73
Krško	4 586	1234	1573	26.9	34.3	9.4	4.14	5.45
Laško	1 244	-208	620	- 16.7	49.8	5.6	2.09	1.49
Lenart	1 446	-736	853	- 50.9	- 59.0	- 8.6	- 7.92	- 0.68
Lendava	3 205	-266	2292	- 8.3	- 71.5	- 14.4	- 13.42	- 0.75
Litija	1 474	-394	1082	- 26.7	73.4	10.2	5.75	4.75
Lj.-Bežigrad	11 949	- 14478	10.110	37.5	84.6	27.8	2.90	25.70
Lj.-Center	10 793	- 14886	4661	137.9	- 43.2	- 20.3	3.23	- 24.31
Lj.-Moste-Polje	10 049	378	11.332	3.8	112.8	28.4	1.54	27.28
Lj.-Šiška	9 030	1022	11.337	11.3	125.5	21.4	2.61	19.20
Lj.-Vič-Rudnik	4 169	612	6.367	14.7	152.7	13.5	2.21	11.49
Ljutomer	2 066	147	224	7.1	10.8	2.0	- 1.16	3.27
Logatec	1 050	42	813	4.0	77.4	15.9	7.49	2.79
Metlika	830	107	577	12.9	69.5	11.9	3.09	9.16
Mozirje	1 477	- 213	1214	- 14.4	82.2	12.3	10.03	2.41
M. Sobota	7 331	509	- 2972	6.9	- 40,5	7.3	- 8.07	0.69

Tabela 21 ODNOSI V PREBIVALSTVENI IN ZAPUSLITVENI STRUKTURI, PO PLANSKIH REGIJAH SRS

OBČINA	1	2	3	4	5	6	7	8
Nova Gorica	7 562	2 041	6 022	27.0	79.6	16.9	8.44	9.33
Novo mesto	8 901	1 897	4 384	21.3	49.2	12.8	3.41	9.92
Ormož	1 421	- 380	- 973	- 26.7	- 68.5	- 9.1	- 5.74	- 3.12
Piran	2 252	232	2 676	10.3	118.8	28.7	12.11	18.88
Postojna	1 695	118	1 915	6.9	113.0	15.2	11.55	4.24
Ptuj	6 230	-1287	-2 039	- 20.6	- 32.7	- 5.2	- 8.52	2.93
Radlje	1 405	- 303	1 204	- 21.6	85.7	12.6	14.33	- 0.83
Radovljica	1 969	- 721	3 207	- 36.6	162.9	15.8	5.84	10.56
Ravne	3 224	81	3 101	2.5	96.2	20.2	13.68	7.38
Ribnica	1 242	- 308	647	- 24.8	52.1	9.3	6.95	2.40
Sevnica	1 741	- 242	359	- 13.9	20.6	3.2	- 0.17	3.31
Sežana	2 186	103	1 692	4.7	77.4	11.5	9.29	2.42
Sl. Gradec	2 540	129	2 128	5.1	83.8	18.5	10.30	9.24
Sl. Bistrica	2 261	- 1334	1 667	- 59.0	73.7	9.2	5.42	4.07
Sl. Konjice	2 972	327	1 630	11.0	54.8	14.1	7.68	7.03
Šentjur	1 624	- 684	1 041	- 42.1	64.1	9.7	1.55	8.18
Škofja Loka	3 677	253	3 666	6.9	99.7	16.9	5.04	12.55
Šmarje	2 489	871	- 229	- 35.0	- 9.2	- 1.2	- 3.67	2.36
Tolmin	1 725	- 280	673	- 16.2	39.0	5.0	7.14	- 2.36
Trbovlje	2 221	1336	1209	60.1	54.4	9.9	8.46	1.53
Trebnje	2 253	114	1312	5.1	58.2	12.1	11.06	1.08
Tržič	994	- 145	1074	- 14.6	108.0	11.6	0.60	11.09
Velenje	10 483	4352	6452	41.5	61.5	28.7	6.44	23.70
Vrhnika	1 545	- 867	2597	- 56.1	168.1	24.0	3.72	21.01
Zagorje	220	- 1107	1157	- 503.2	525.9	11.7	7.37	4.78
Žalec	6 376	- 932	3510	- 14.6	55.0	15.1	5.90	9.82
mariborske občine	23 463	8162	12397	34.8	52.8	10.8	3.55	7.86
SRS	225 220	37.227	138.161	16.5	60.44	12.36	4.04	8.70

1 $\Sigma \Delta D_m$ absol. pov. št. del. mest

2 $\Sigma \Delta S$ absol. sprem. salda dn. migr.

3 $\Sigma \Delta A P$ absol. sprem. št. akt. preb.

4 delež salda dn. migracije v poveč. št. del. mest

5 delež akt. preb. v poveč. št. del. mest

6 povpr. letna sprememba rasti akt. preb. v št. akt. preb. 1981

7 povpr. l. sprememba deleža aktivnosti preb. v deležu akt. preb. 1981

8 povpr. l. sprememba rasti preb. v sk. št. preb. 81

Tabela 2: ODNOSI V PREBIVALSTVENI IN ZAPOSLOTITVENI STRUKTURI PO PLANSKIH REGIJAH SRS
V OBDOBJU 1971 - 1981

REGIJA	$\Sigma \Delta$ Dm	$\Sigma \Delta$ S	$\Sigma \Delta$ AP	delež S v poveč Dm	delež AP v poveč DM	$\frac{\Delta AP}{AP 81}$ v %	$\frac{\Delta a}{a 81}$ v %	$\frac{\Delta P}{P 81}$ v %
Pomurska	15.779	1.130	- 5 484	7.16	- 34.75	- 6.77	- 7.51	0.79
Mariborska	34.821	4.425	10.199	12.71	29.29	5.29	0.13	5.17
Koroška	7.911	- 284	7.230	- 3.59	91.39	17.64	12.80	5.67
Celjska	36.897	6.986	18.898	18.93	51.22	12.75	3.78	9.39
Zasavska	2.946	271	2.967	9.20	100.71	10.23	8.31	2.13
Posavska	8.426	565	2.753	6.70	32.67	6.30	2.98	3.49
Dolenjska	14.250	2.189	6.734	15.36	47.26	11.12	4.54	6.95
Ljubljanska	63.931	16.605	52.234	25.97	81.70	18.84	5.81	13.86
Zg.Gorenjska	17.414	1.683	17.679	9.66	101.52	15.71	3.02	13.07
Goriška	11.609	1.951	8.937	16.81	76.98	14.29	9.16	5.75
Obalno-kraška	10.489	782	11.887	7.45	113.33	20.64	9.06	12.74
Kraško-Notran-	4.109	-52	4.127	- 1.26	100.44	13.37	11.09	2.45
SRS	228.582	35.251	138.161	15.86	60.44	12.36	4.04	8.70

SEZNAM OBČIN S ŠIFRAMI PO OBMOČJIH SR SLOVENIJE

I. POMURSKO OBMOČJE

- 8. Gornja Radgona
- 22. Lendava

II. MARIBORSKO OBMOČJE

- 21. Lenart
- 60. Mariborske občine
- 36. Ormož

III. KOROŠKO OBMOČJE

- 7. Dravograd
- 40. Radlje ob Dravi

IV. CELJSKO OBMOČJE

- 3. Celje
- 20. Laško
- 32. Mozirje
- 48. Slovenske Konjice

- 29. Ljutomer
- 34. Murska Sobota
- 35. Ljubljana-Bistrica-Ptuj
- 37. Ljubljana-Šiška
- 38. Ljubljana-Vič-Rudnik
- 39. Ptuj
- 47. Slovenska Bistrica
- 57. Vrhnika

- 42. Ravne na Koroškem
- 46. Slovenj Gradec

- 49. Šentjur pri Celju
- 51. Šmarje pri Jelšah
- 56. Velenje
- 59. Zalec

V. ZASAVSKO OBMOČJE:

10. Hrastnik	58. Zagorje ob Savi
53. Trbovlje	

VI. POSAVSKO OBMOČJE

2. Brežice	44. Sevnica
19. Krško	

VII. DOLENJSKO OBMOČJE

5. Črnomelj	33. Novo mesto
31. Metlika	54. Trebnje

VIII. LJUBLJANSKO OBMOČJE

6. Domžale	25. Ljubljana-Center
9. Grosuplje	26. Ljubljana-Moste-Polje
11. Idrija	27. Ljubljana-Šiška
15. Kamnik	28. Ljubljana-Vič-Rudnik
16. Kočevje	30. Logatec
23. Litija	43. Ribnica
24. Ljubljana-Bežigrad	57. Vrhnika

IX. GORENJSKO OBMOČJE

14. Jesenice	50. Škofja Loka
18. Kranj	Tržič
41. Radovljica	

X. KRAŠKO - NOTRANJSKO OBMOČJE

4. Cerknica	38. Postojna
12. Ilirska Bistrica	

XI. GORIŠKO OBMOČJE

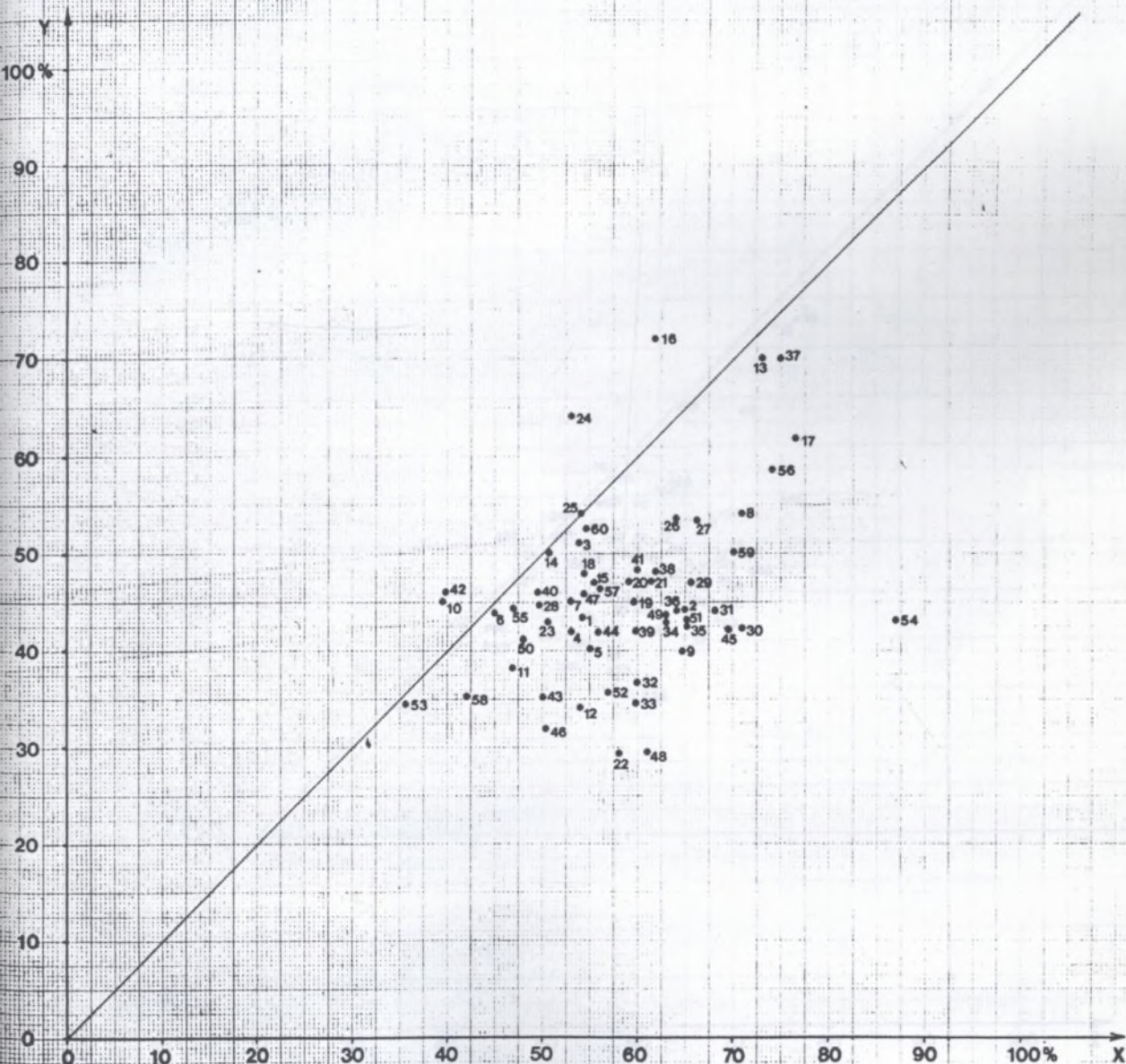
1. Ajdovščina	52. Tolmin
34. Nova Gorica	

XII. OBALNO-KRAŠKO OBMOČJE

13. Izola	37. Piran
17. Koper	45. Sežana

GRAFIKON 1:

**KORELACIJSKO RAZMERJE MED ODPOTKOM MESTNEGA IN VSEGA
PREBIVALSTVA PO OBČINAH V S R SLOVENIJI LETA 1971**

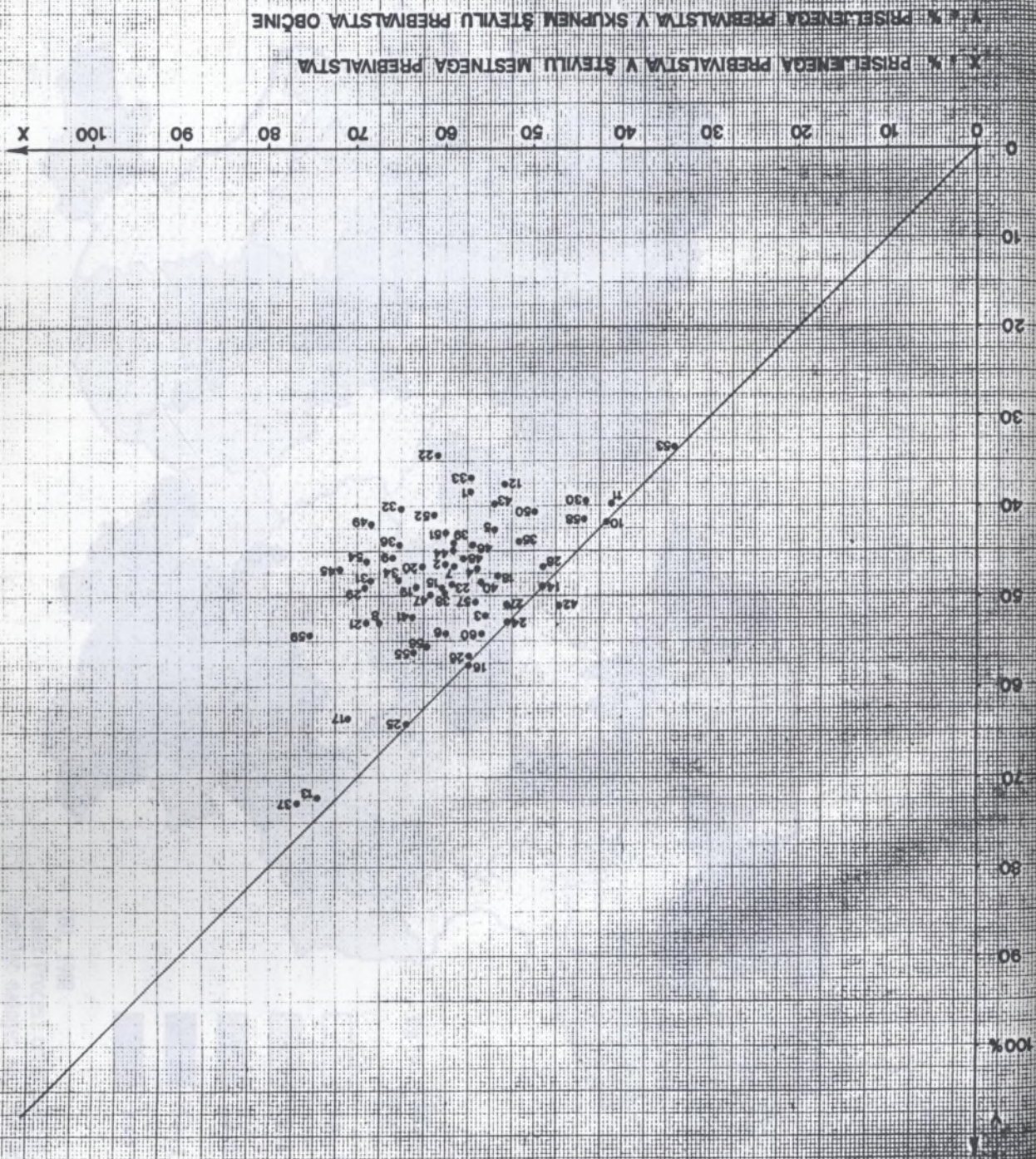

X = % PRISELJENEGA PREBIVALSTVA V ŠTEVILU MESTNEGA PREBIVALSTVA

Y = % PRISELJENEGA PREBIVALSTVA V SKUPNEM ŠTEVILU PREBIVALSTVA OBČINE

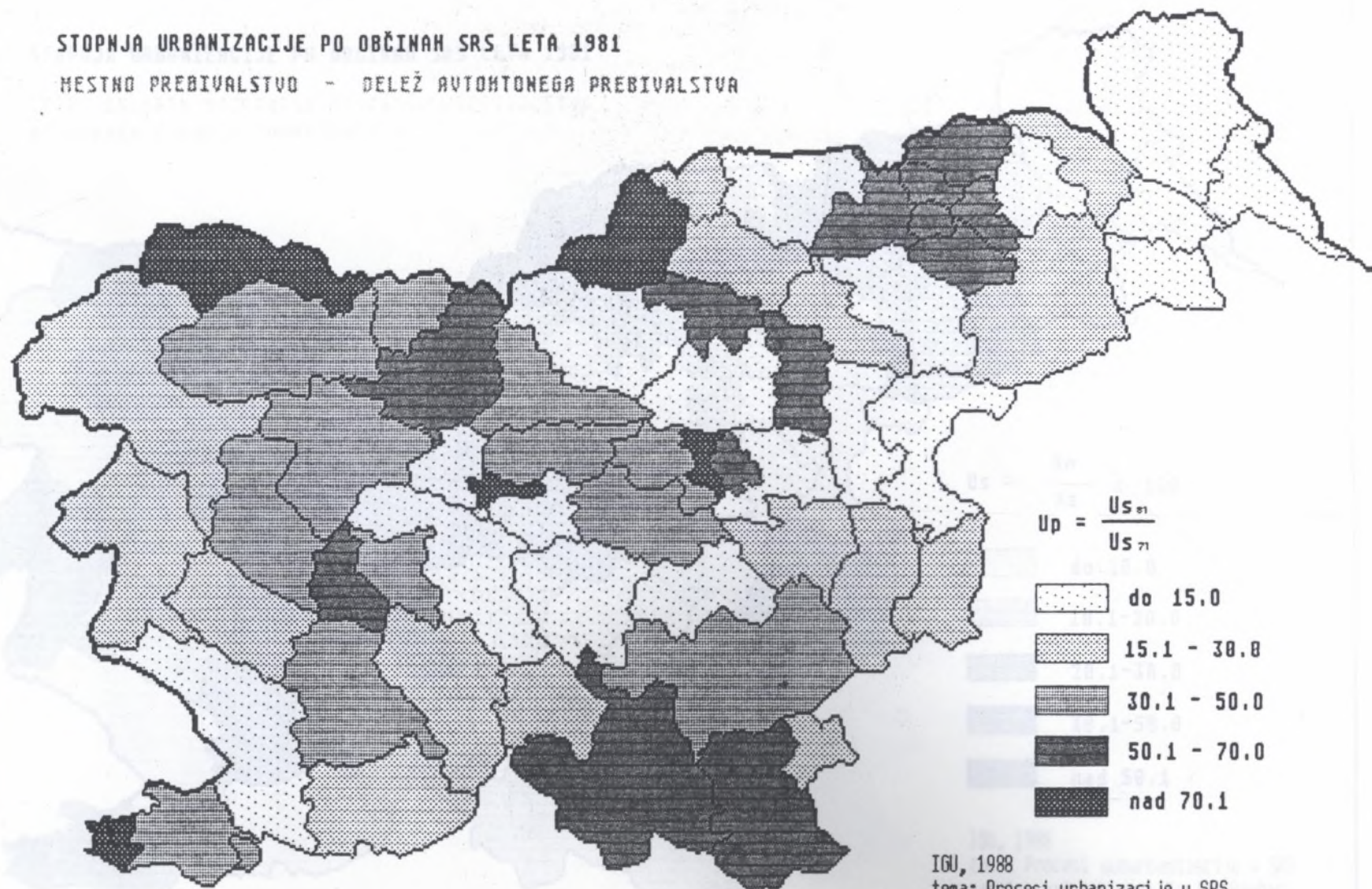
**KORELACIJSKO RAZMERJE MED ODSOTKOM MESTNEGA IN VSEGA
PREBIVALSTVA PO OBČINAH V SR SLOVENIJI, LETA 1981**

GRAFIKON 21

STOPNJA URBANIZACIJE PO OBČINAH SRS LETA 1981

MESTNO PREBIVALSTVO - DELEŽ AVTOHTONEGA PREBIVALSTVA

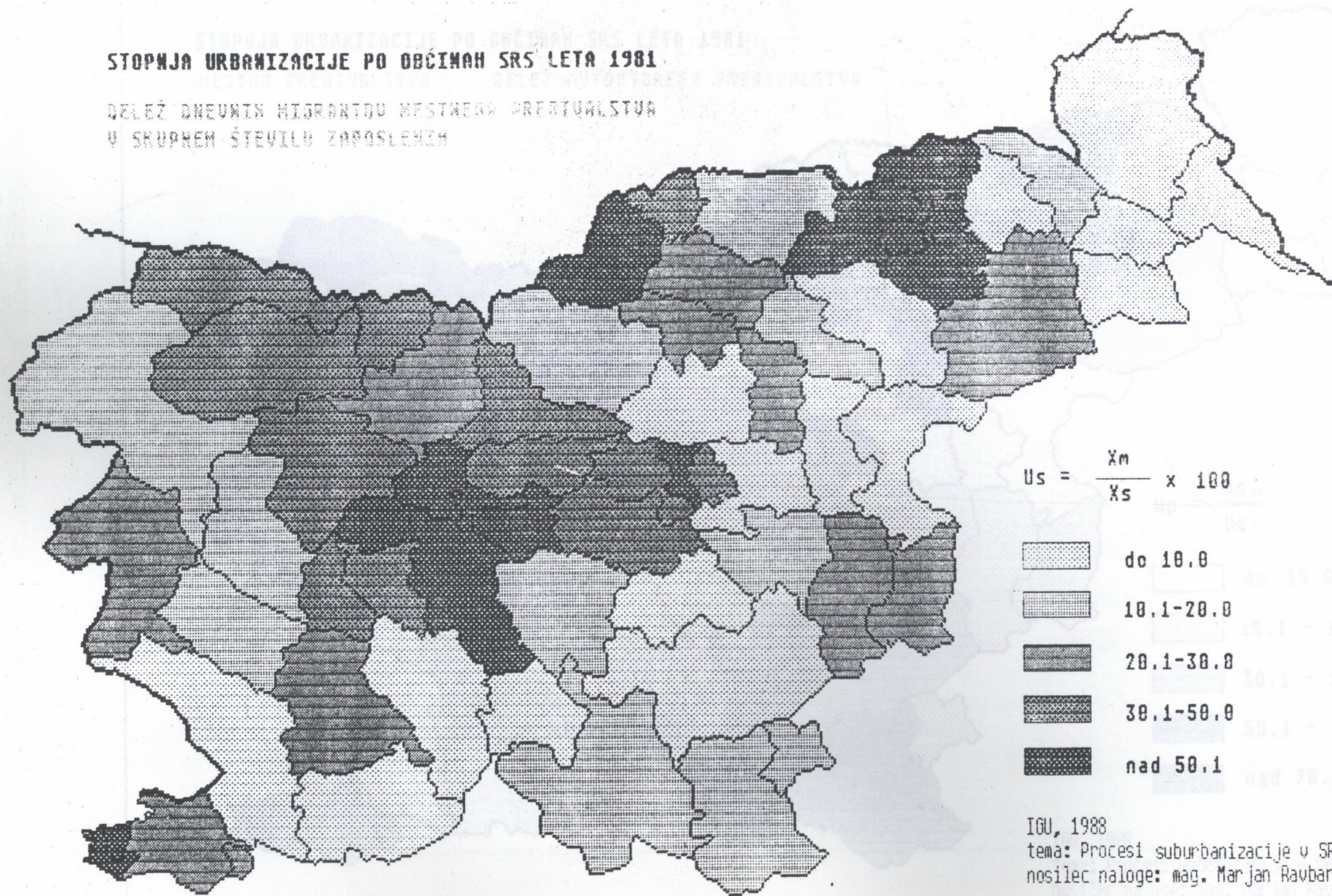
$$U_p = \frac{U_{s_{n1}}}{U_{s_{n2}}}$$

- do 15.0
- 15.1 - 30.0
- 30.1 - 50.0
- 50.1 - 70.0
- nad 70.1

IGU, 1988
tema: Procesi urbanizacije v SRS
nosilec naloge: mag. Marjan Ravbar

STOPNJA URBANIZACIJE PO OBČINAH SRS LETA 1981

DELEŽ DNEVNIH MIGRANTOV MESTNEGA PREDTVALSTVA
V SKUPNEM ŠTEVILU ZAPOSLJENIH

$$U_s = \frac{X_m}{X_s} \times 100$$

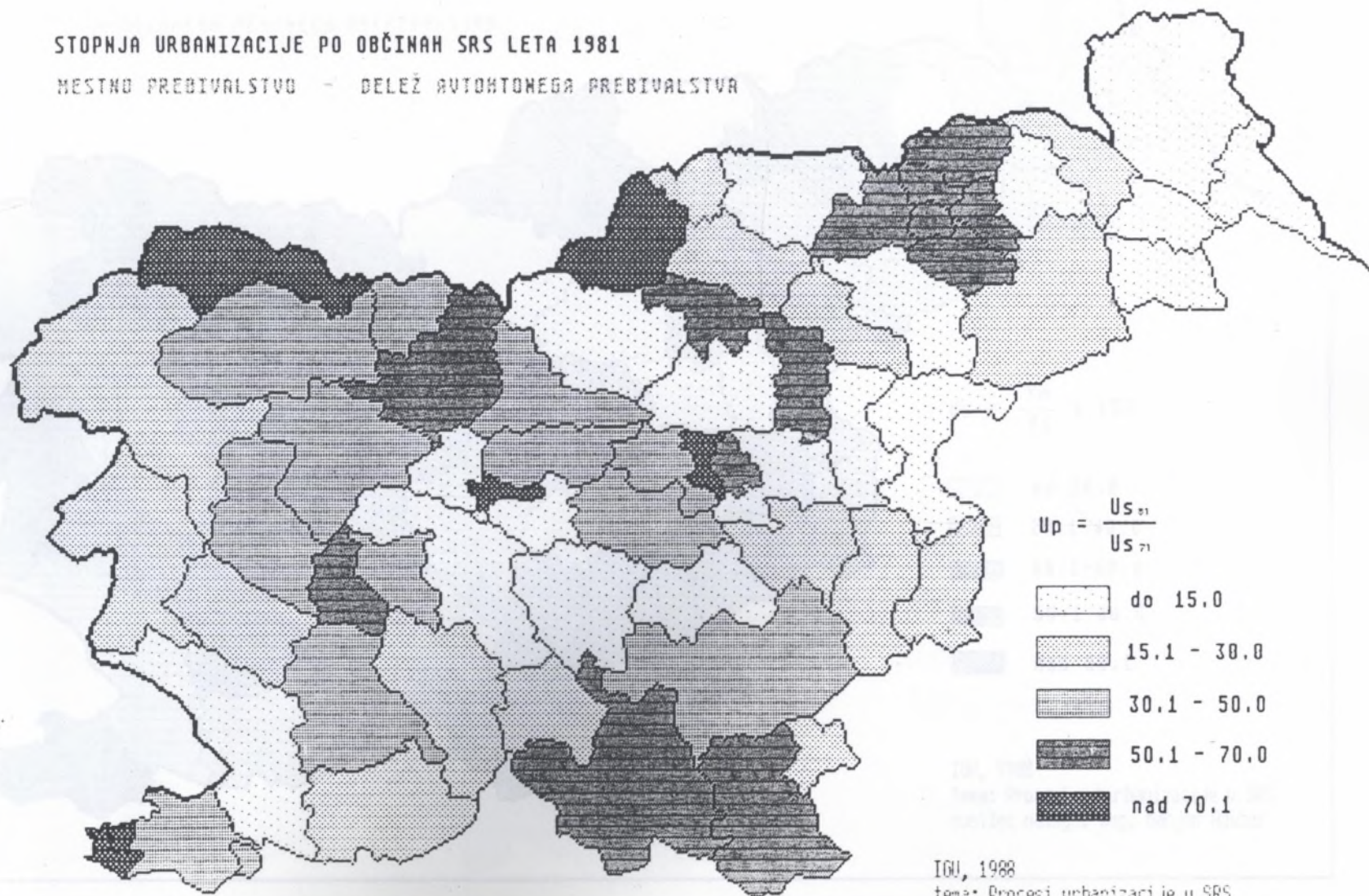
- do 10.0
- 10.1-20.0
- 20.1-30.0
- 30.1-50.0
- nad 50.1

IGU, 1988

tema: Procesi suburbanizacije v SRS
nosilec naloge: mag. Marjan Ravbar

STOPNJA URBANIZACIJE PO OBČINAH SRS LETA 1981

MESTNO PREGIVALSTVO - DELEŽ AVTOHTONEGA PREGIVALSTVA

$$U_p = \frac{U_{s_{21}}}{U_{s_{71}}}$$

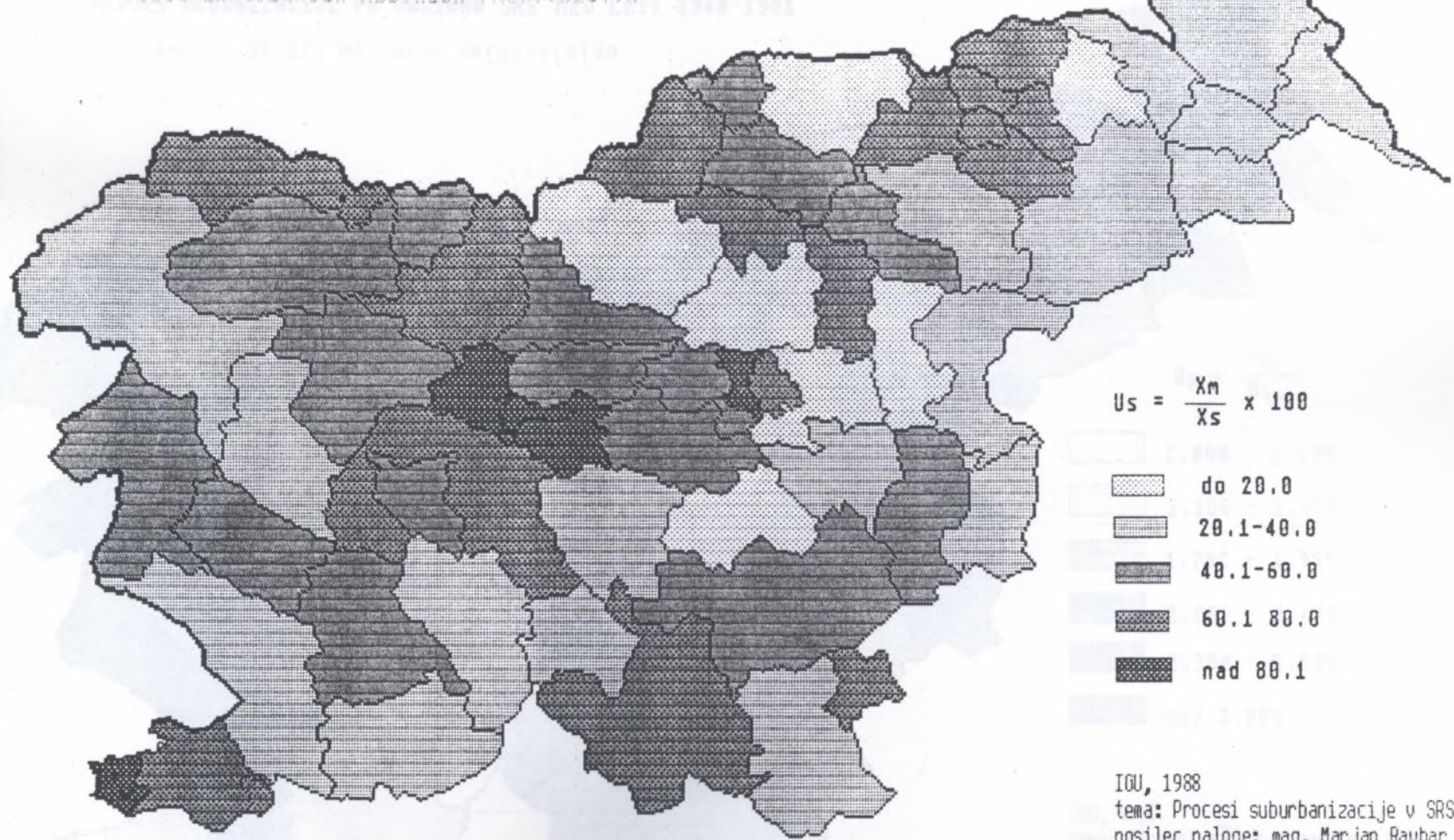
- do 15.0
- 15.1 - 30.0
- 30.1 - 50.0
- 50.1 - 70.0
- nad 70.1

IGU, 1988

tema: Procesi urbanizacije v SRS
nosilec naloge: mag. Marjan Raubar

STOPNJA URBANIZACIJE PO OBČINAH SRS LETA 1981

DELEČ ZAPOSLJENEGA MESTNEGA PRETOBLSTVA

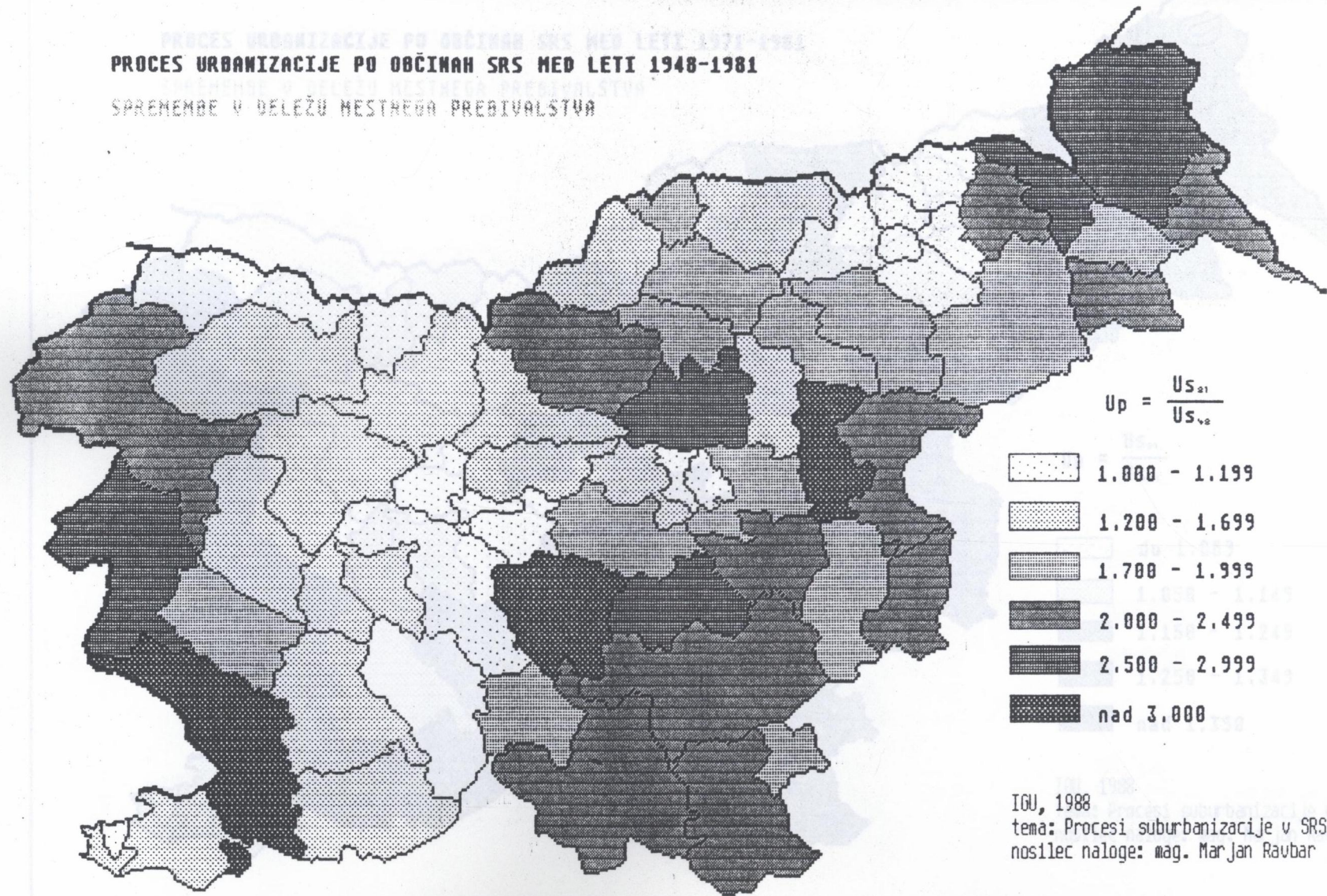

IGU, 1988

tema: Procesi suburbanizacije v SRS
nosilec naloge: mag. Marjan Ravbar

PROCES URBANIZACIJE PO OBČINAH SRS MED LETI 1948-1981

SAPREMEMBE V DELEŽU MESTNEGA PREBIVALSTVA

$$U_p = \frac{U_{S_{81}}}{U_{S_{48}}}$$

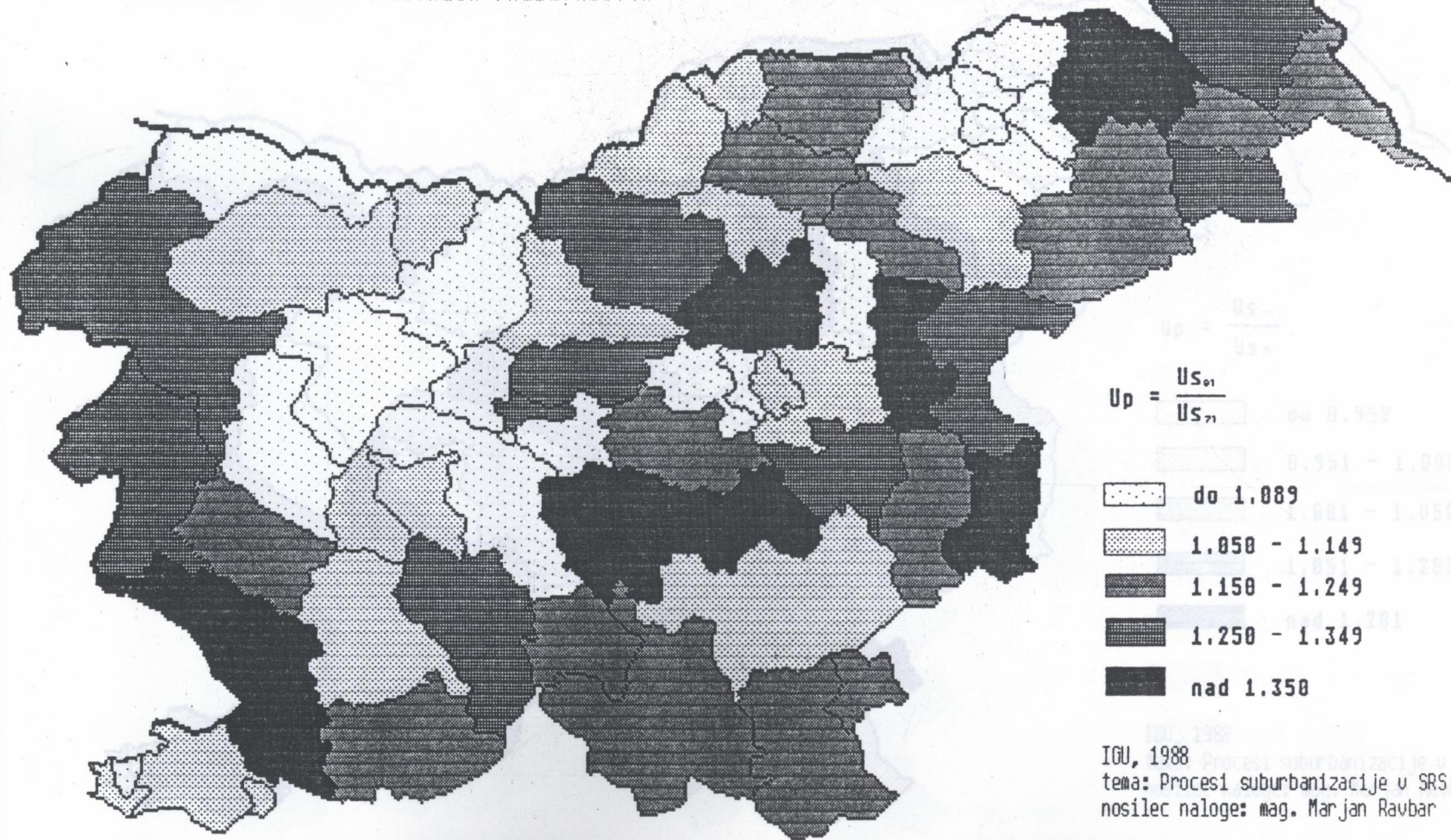
	1.000 - 1.199
	1.200 - 1.699
	1.700 - 1.999
	2.000 - 2.499
	2.500 - 2.999
	nad 3.000

IGU, 1988

tema: Procesi suburbanizacije v SRS
nosilec naloge: mag. Marjan Ravbar

PROCES URBANIZACIJE PO OBČINAH SRS MED LETI 1971-1981

SPREMEMBE V DELEŽU MESTNEGA PREBIVALSTVA

IGU, 1988

tema: Procesi suburbanizacije v SRS
nosilec naloge: mag. Marjan Ravbar

PROCES URBANIZACIJE MED LETI 1971-1981 PO OBČINAH SRS

PROCESI SUBURBANIZACIJE V SRS MED LETI 1971-1981

URBANIZACIJSKI V SAJVEDNO ŠTEVILA ZAPISANOSTI

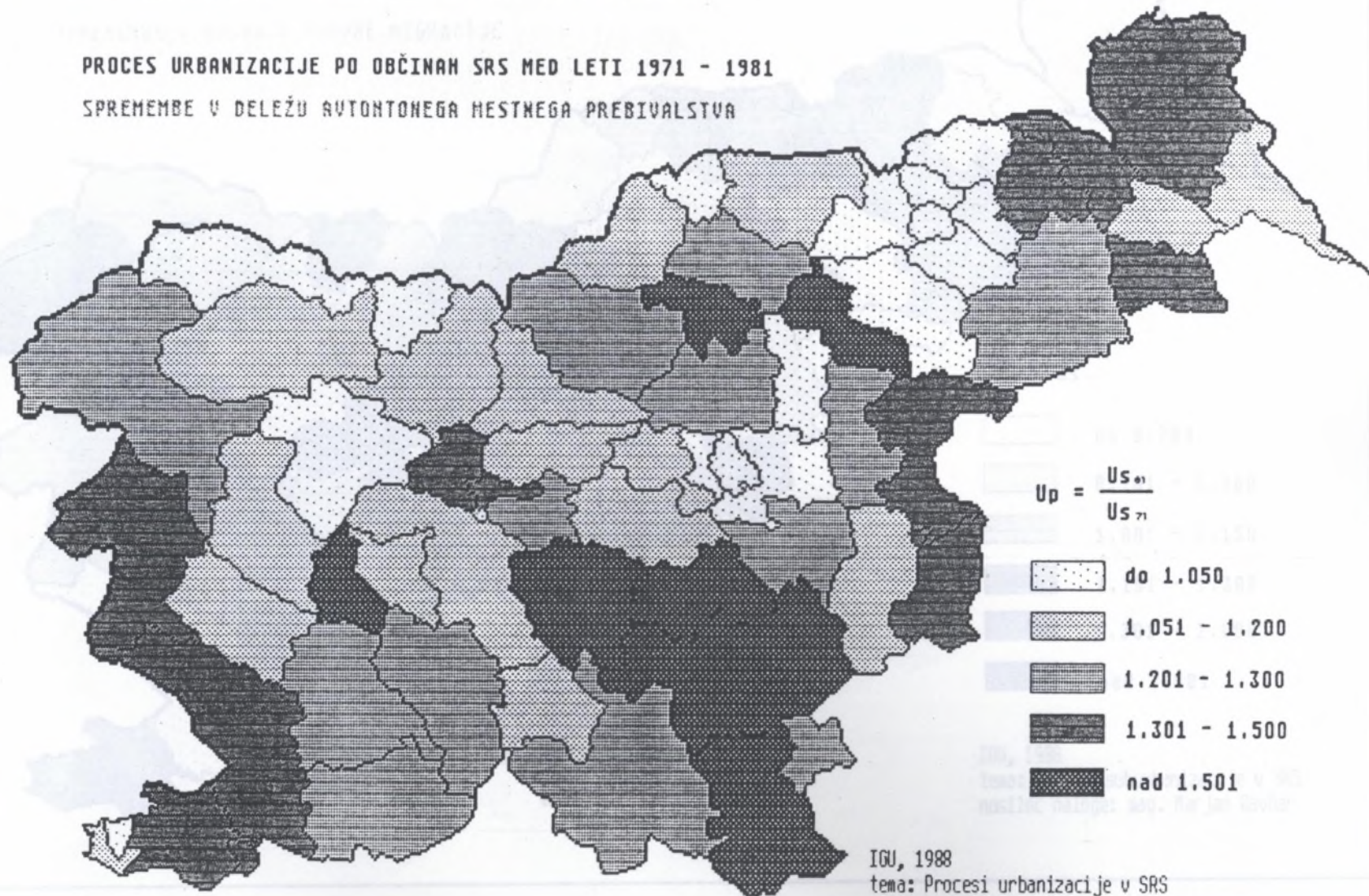
URBANIZATION IN MILLION POPULATION WESTERN BALKAN STATES

IGU, 1988
 tema: Procesi suburbanizacije v SRS
 nosilec naloge: mag. Marjan Ravbar

PROCES URBANIZACIJE PO OBČINAH SRS MED LETI 1971 - 1981

SPREMEMBE V DELEŽU AVTONTONEGA MESTNEGA PREBIVALSTVA

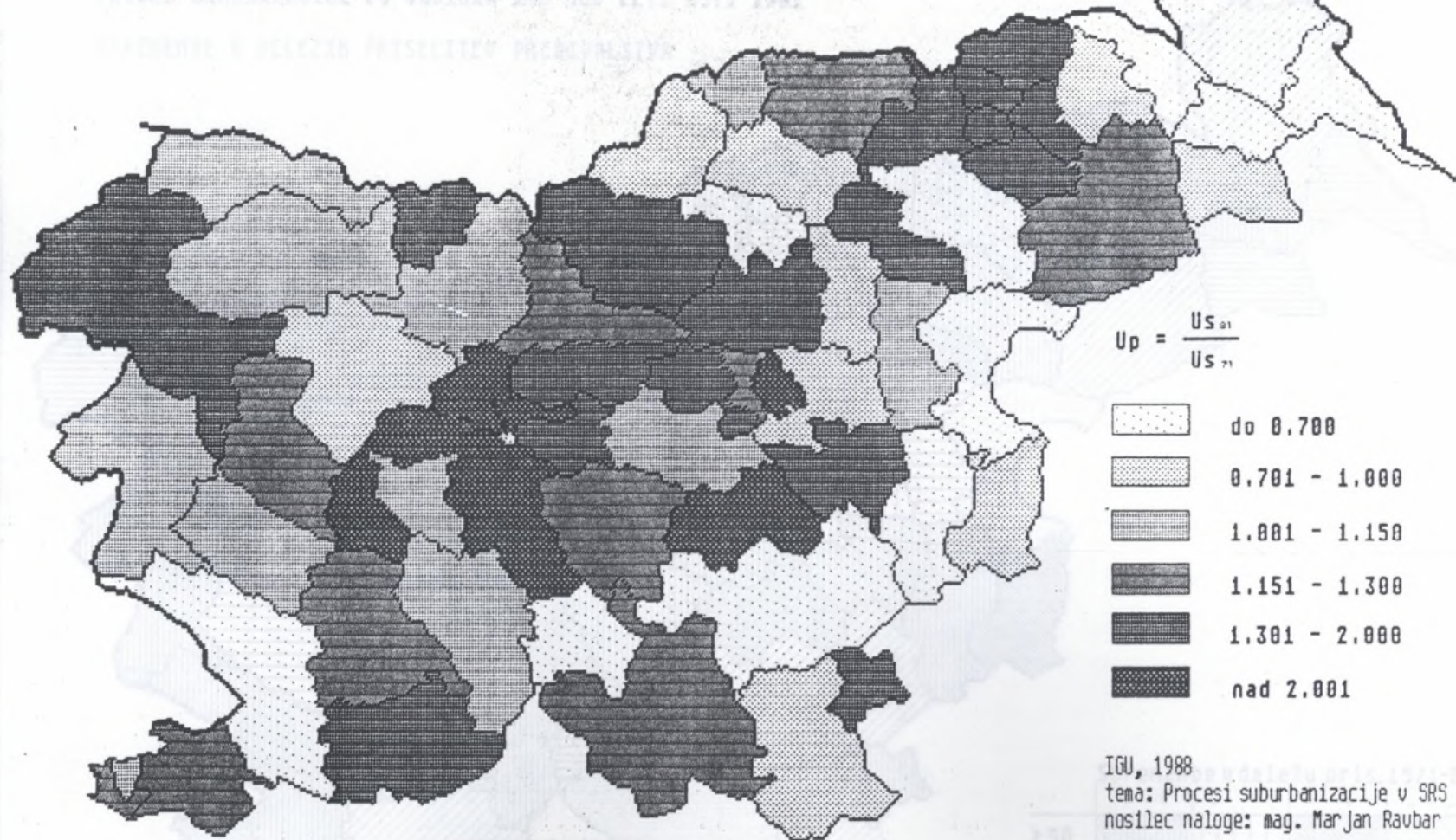
IGU, 1988

tema: Procesi urbanizacije v SRS

nosilec naloge: mag. Marjan Ravbar

PROCES URBANIZACIJE PO OBČINAH SRS MED LETI 1971-1981

SPREMEMBE V RAZVOJU OBLASTNE MIGRACIJE LETI 1971-1981

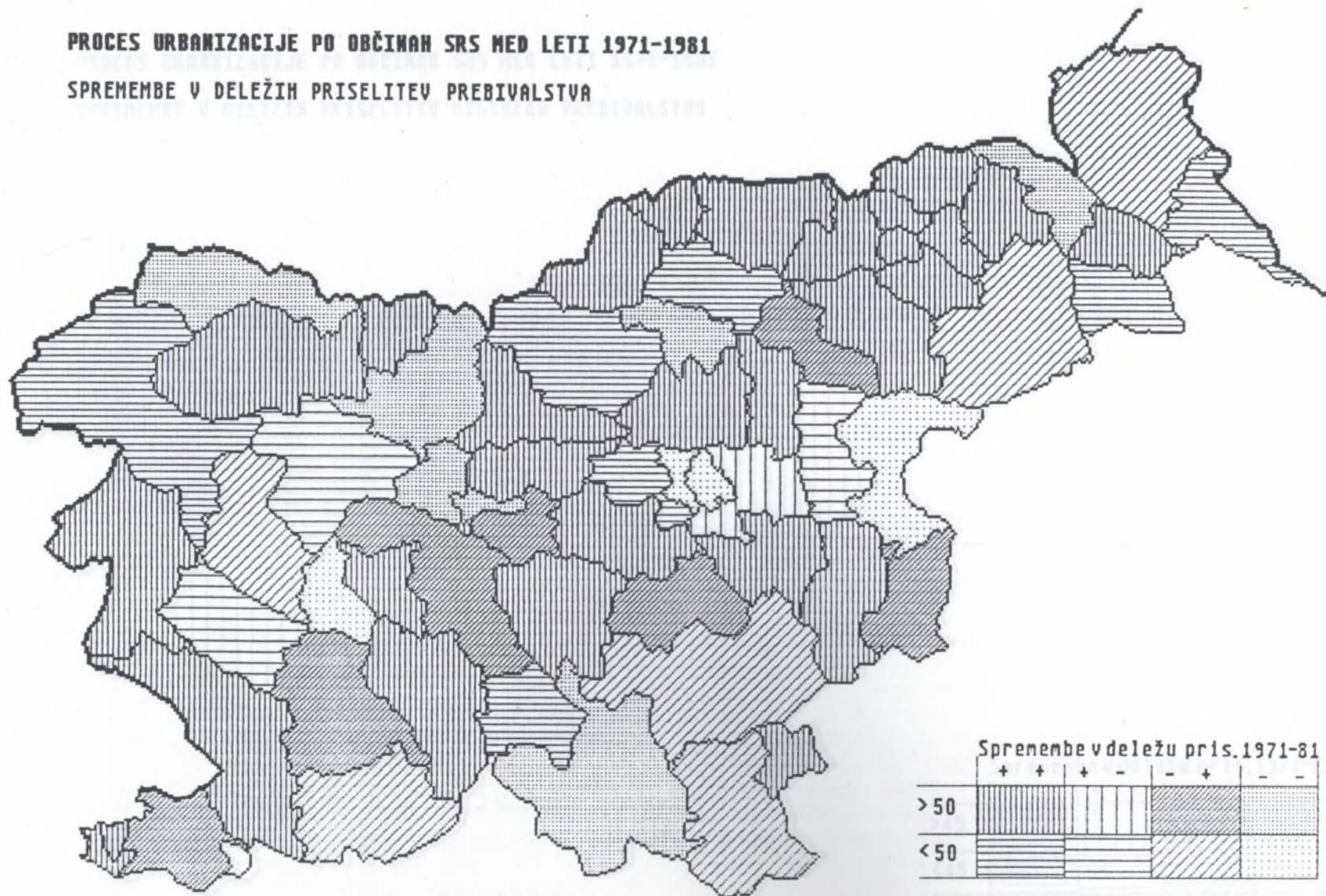

IGU, 1988

tema: Procesi suburbanizacije v SRS
nosilec naloge: mag. Marjan Ravbar

PROCES URBANIZACIJE PO OBČINAH SRS MED LETI 1971-1981

SPREMEMBE V DELEŽIH PRISELITEV PREBIVALSTVA

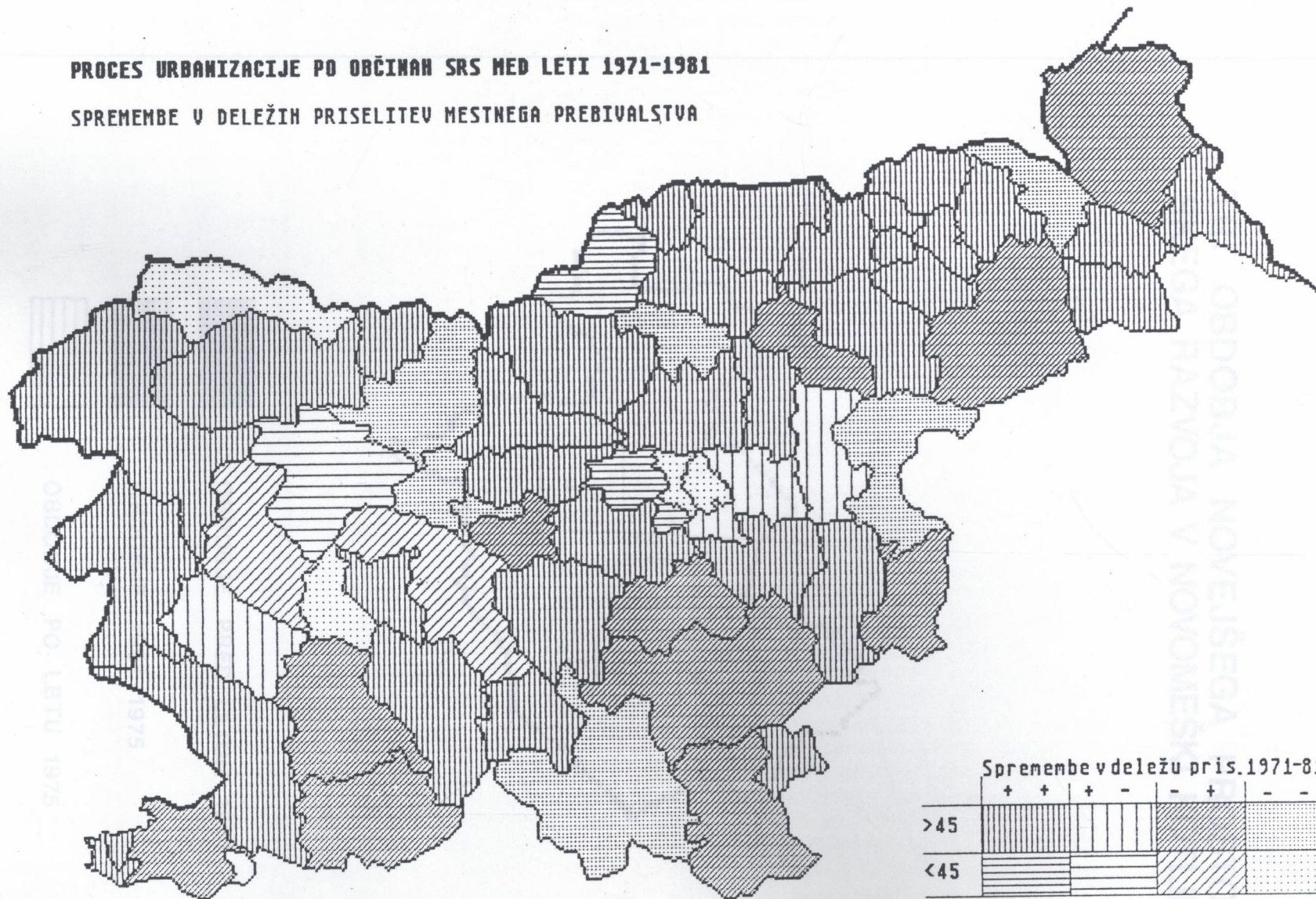

Spremembe v deležu pris. 1971-81

	+	+	+	-	-	+	-	-
> 50	[diagonal lines]	[diagonal lines]	[diagonal lines]	[diagonal lines]	[diagonal lines]	[diagonal lines]	[diagonal lines]	[diagonal lines]
< 50	[horizontal lines]	[horizontal lines]	[horizontal lines]	[horizontal lines]	[horizontal lines]	[horizontal lines]	[horizontal lines]	[horizontal lines]

PROCES URBANIZACIJE PO OBČINAH SRS MED LETI 1971-1981

SPREMEMBE V DELEŽIH PRISELITEV MESTNEGA PREBIVALSTVA

IGU, 1988

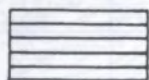
TRI OBDOBJA NOVEJŠEGA PROSTORSKEGA RAZVOJA V NOVOMEŠKI KOTLINI

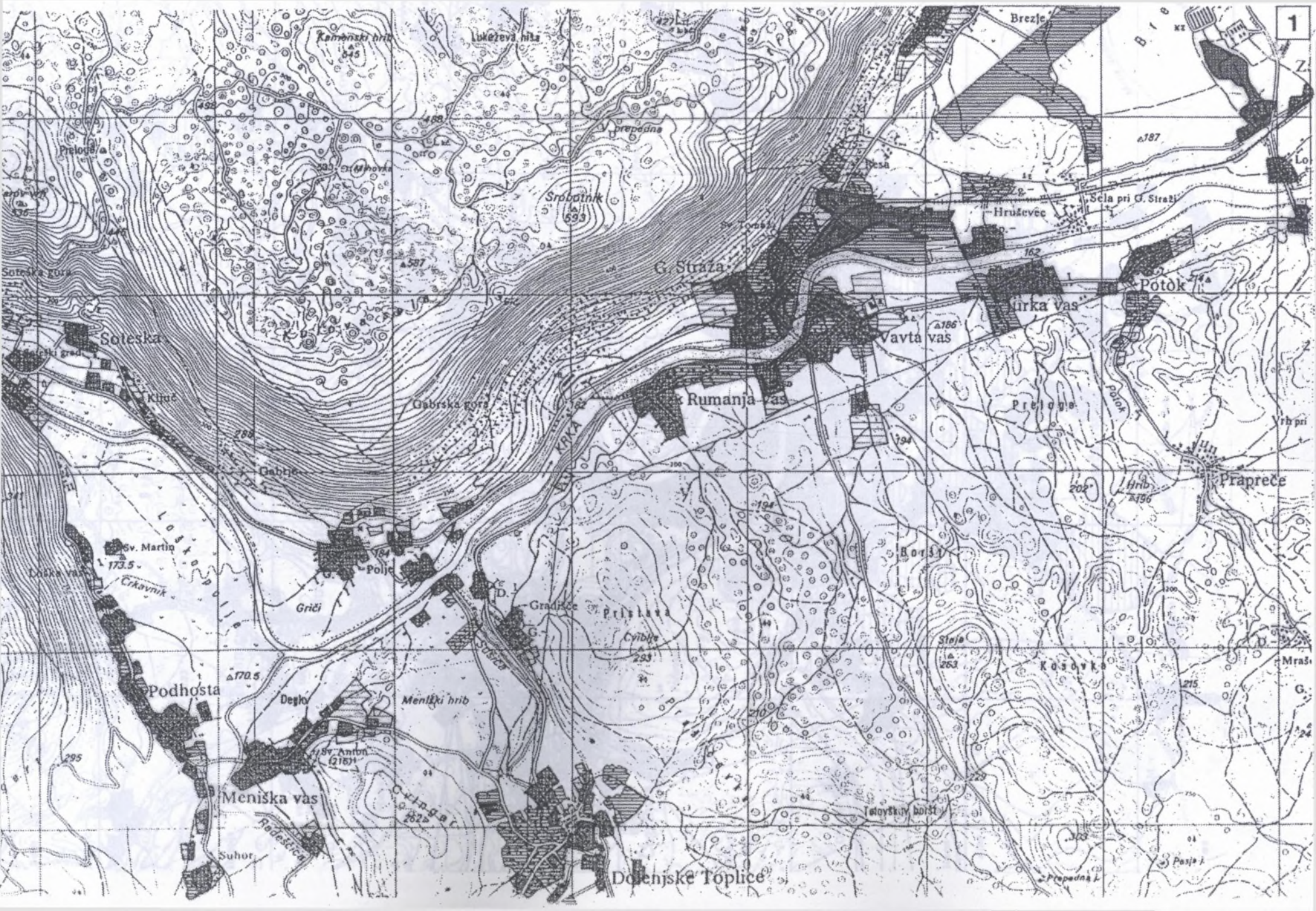
OBDOBJE PRED LETOM 1961

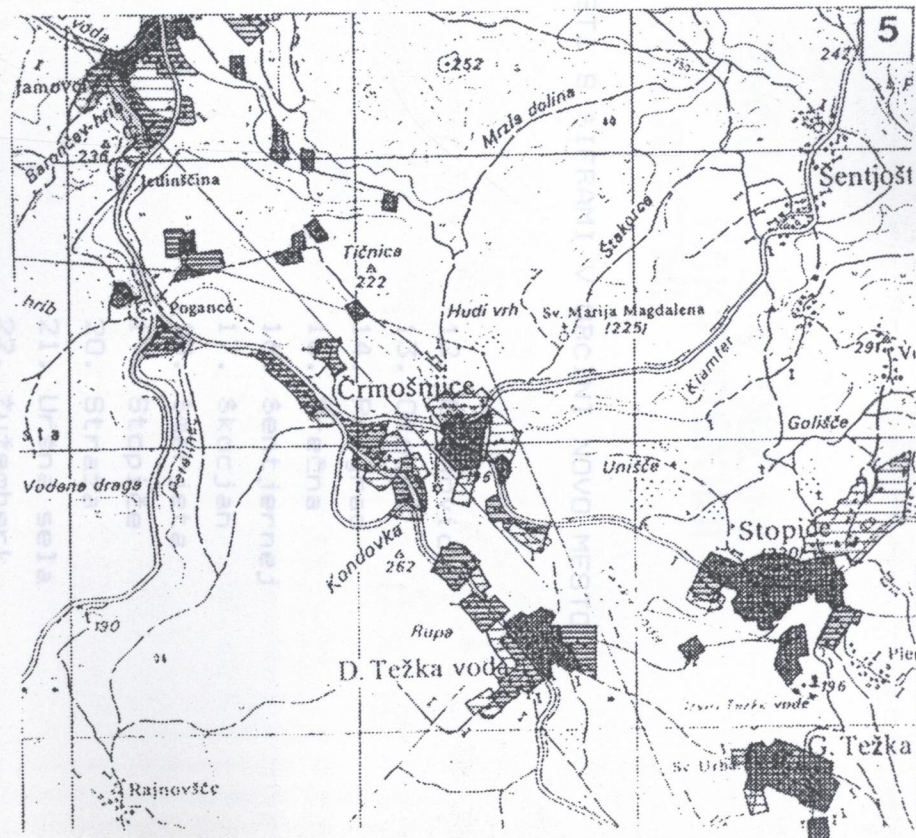
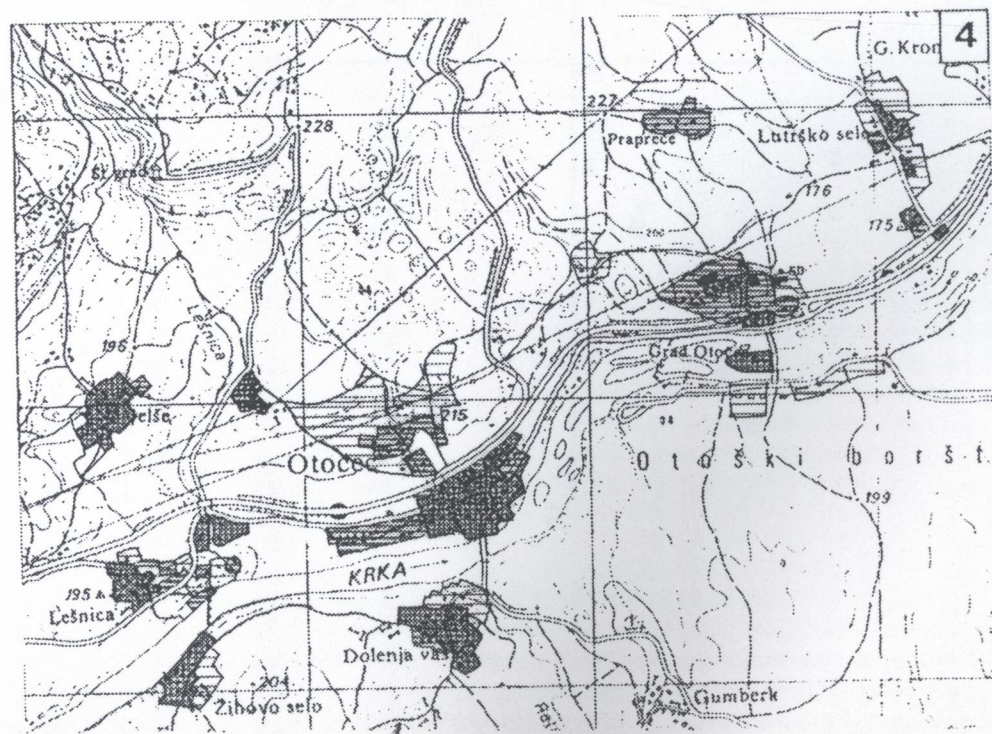
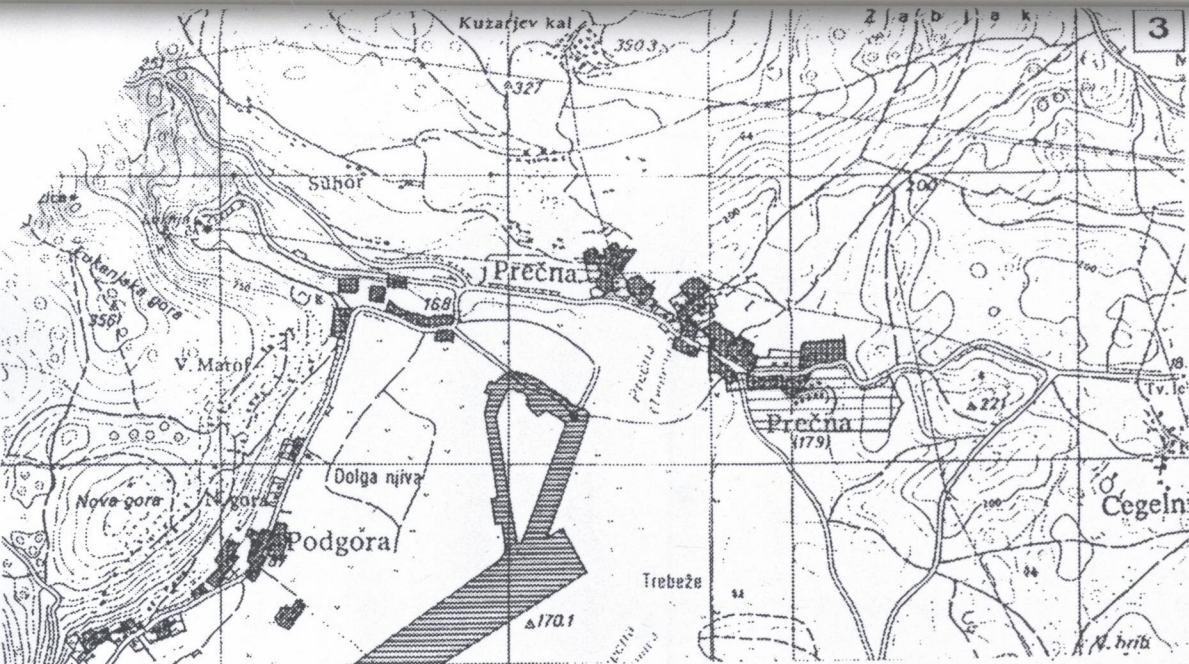
OBDOBJE 1961 - 1975

OBDOBJE PO LETU 1975

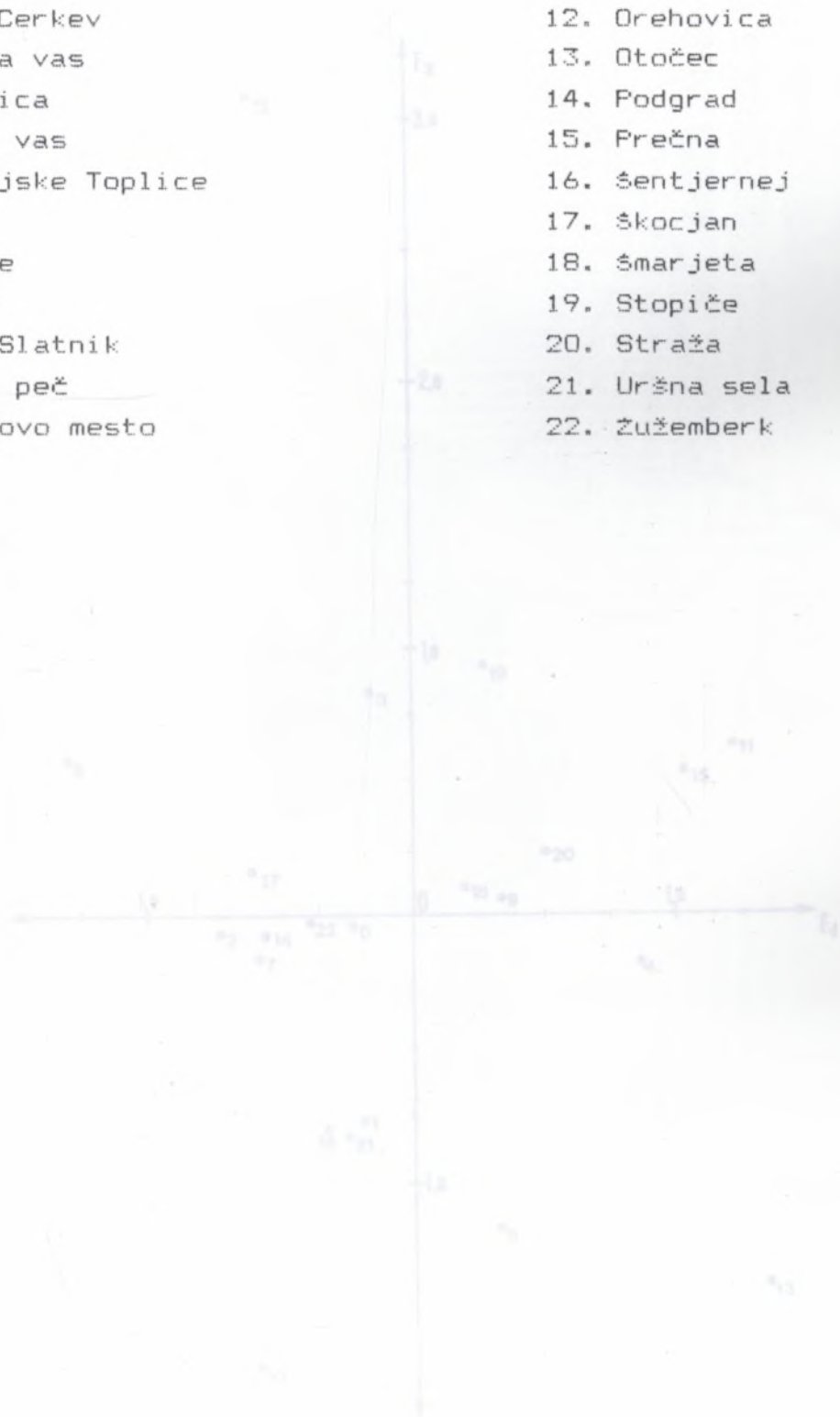

1. Bela Cerkev
2. Bičena vas
3. Prusnica
4. Dolna vas
5. Dojenski Toplice
6. Dolje
7. Gabrje
8. Hinja
9. Mali Stanič
10. Mirna pek
11. Sre Nova peka

PRIKAZ RAZVOJA K S V OBČINI
NOVO MESTO S FAKTORSKIMI
VREDNOSTMI

SEZNAM KRAJEVNIH SKUPNOSTI S ŠIFRAMI V OBČINI NOVO MESTO

1. Bela Cerkev	12. Orehovica
2. Birčna vas	13. Otočec
3. Brusnica	14. Podgrad
4. Bučna vas	15. Prečna
5. Dolenjske Toplice	16. šentjernej
6. Dolž	17. škocjan
7. Gabrje	18. šmarjeta
8. Hinje	19. Stopiče
9. Mali Slatnik	20. Straža
10. Mirna peč	21. Uršna sela
11. SKS Novo mesto	22. žužemberk

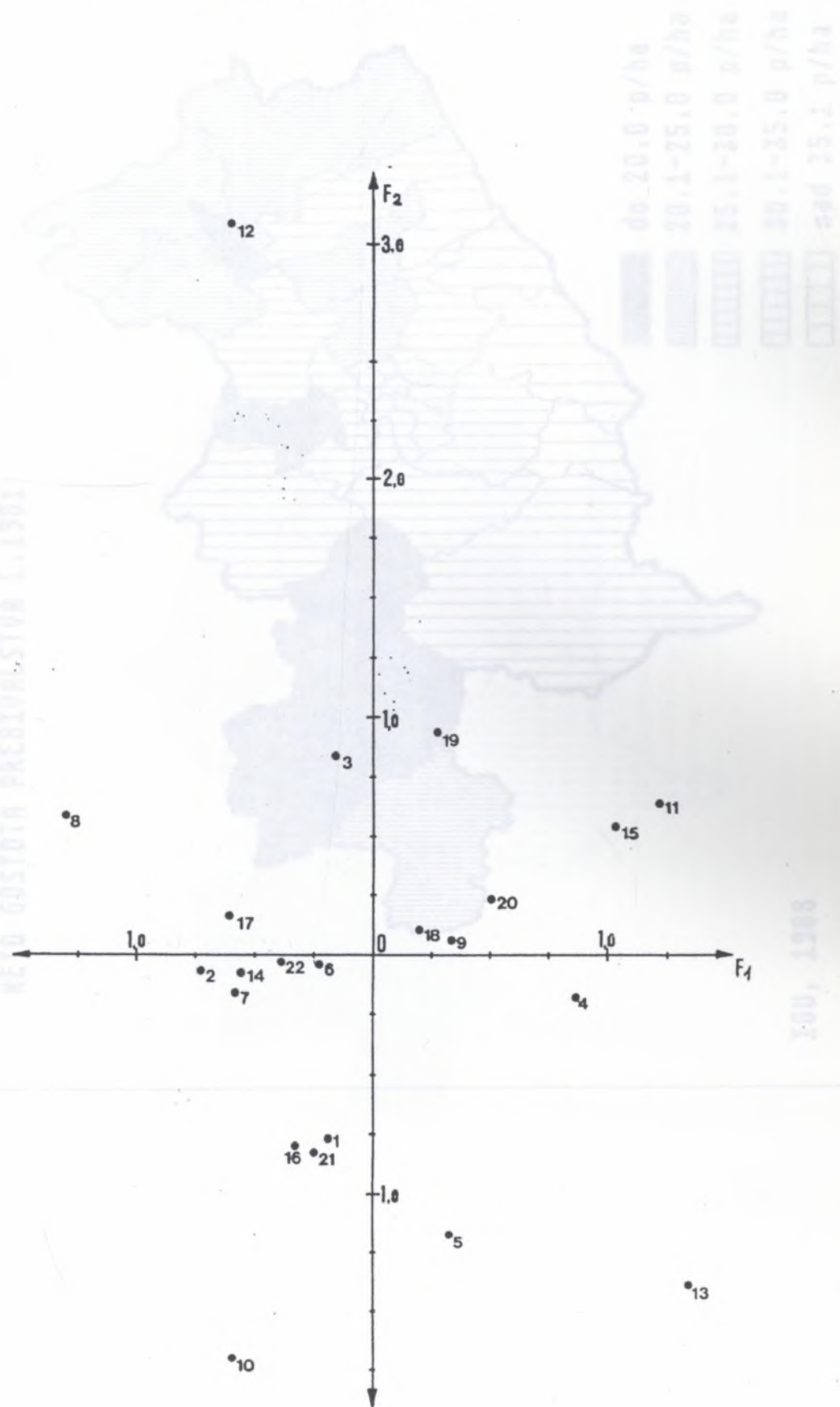

SLIKA

PRIKAZ RAZVOJA K S V OBČINI NOVO MESTO S FAKTORSKIMI VREDNOSTMI

KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

NEKO GOSTOTA PREBIVALSTVA L. 1901

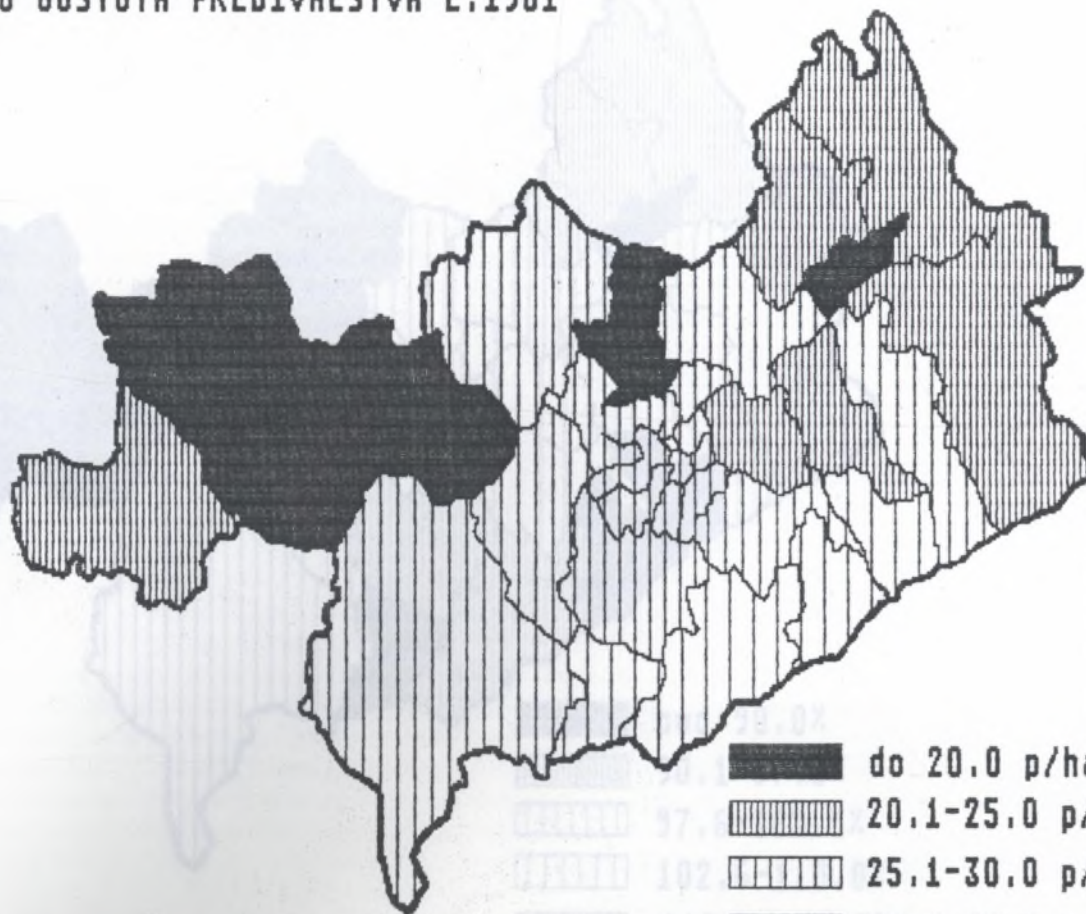
1901, 1988

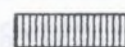

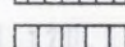
KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

SPREMEMBE V RAZVOJU PREBIVALSTVA 1961-81 (v%)

NETO GOSTOTA PREBIVALSTVA L. 1981

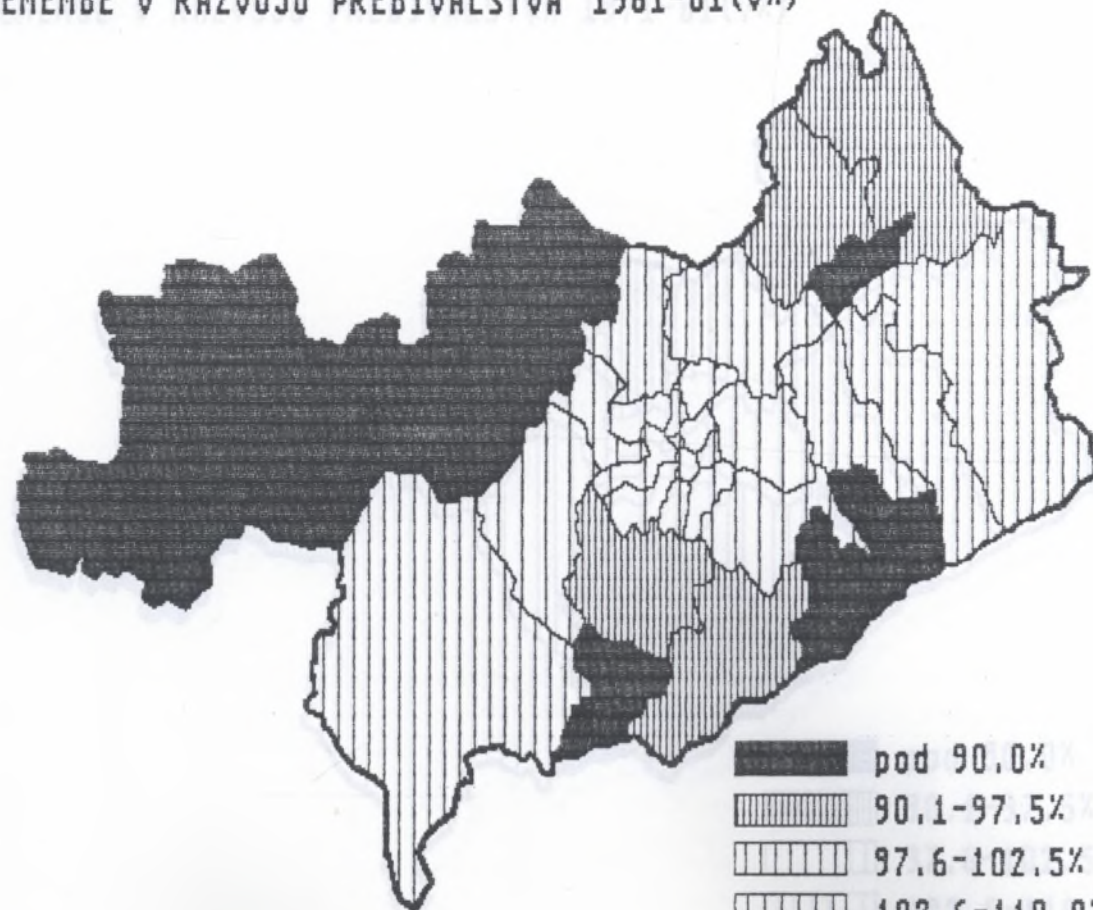

	do 20.0 p/ha
	20.1-25.0 p/ha
	25.1-30.0 p/ha
	30.1-35.0 p/ha
	nad 35.1 p/ha

IGU, 1988

KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

SPREMEMBE V RAZVOJU PREBIVALSTVA 1961-81 (v%)

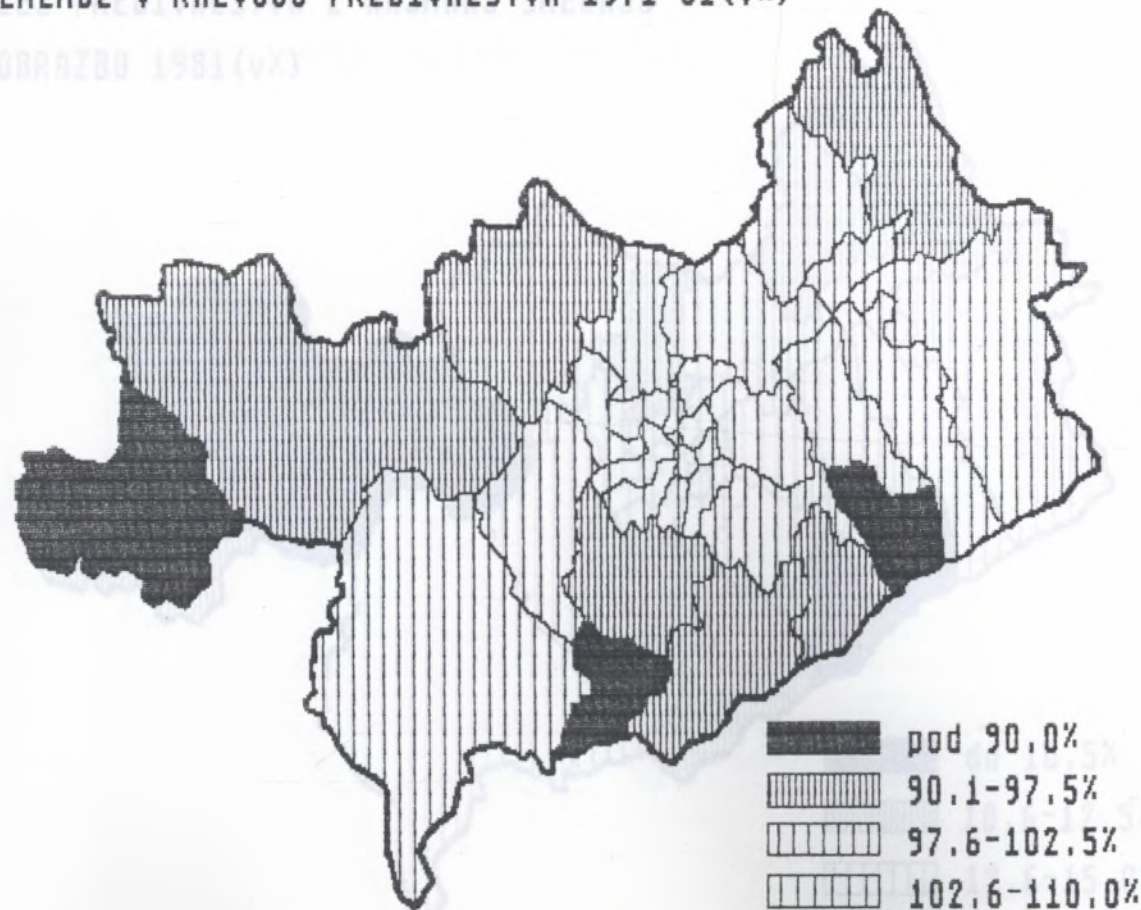
■	pod 90.0%
▨	90.1-97.5%
▩	97.6-102.5%
▧	102.6-110.0%
▦	110.1-120.0%
□	nad 120.1%

IGU, 1988

KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

SPREMEMBE V RAZVOJU PREBIVALSTVA 1971-81 (v%)

IZOBRAZBU 1981 (v%)

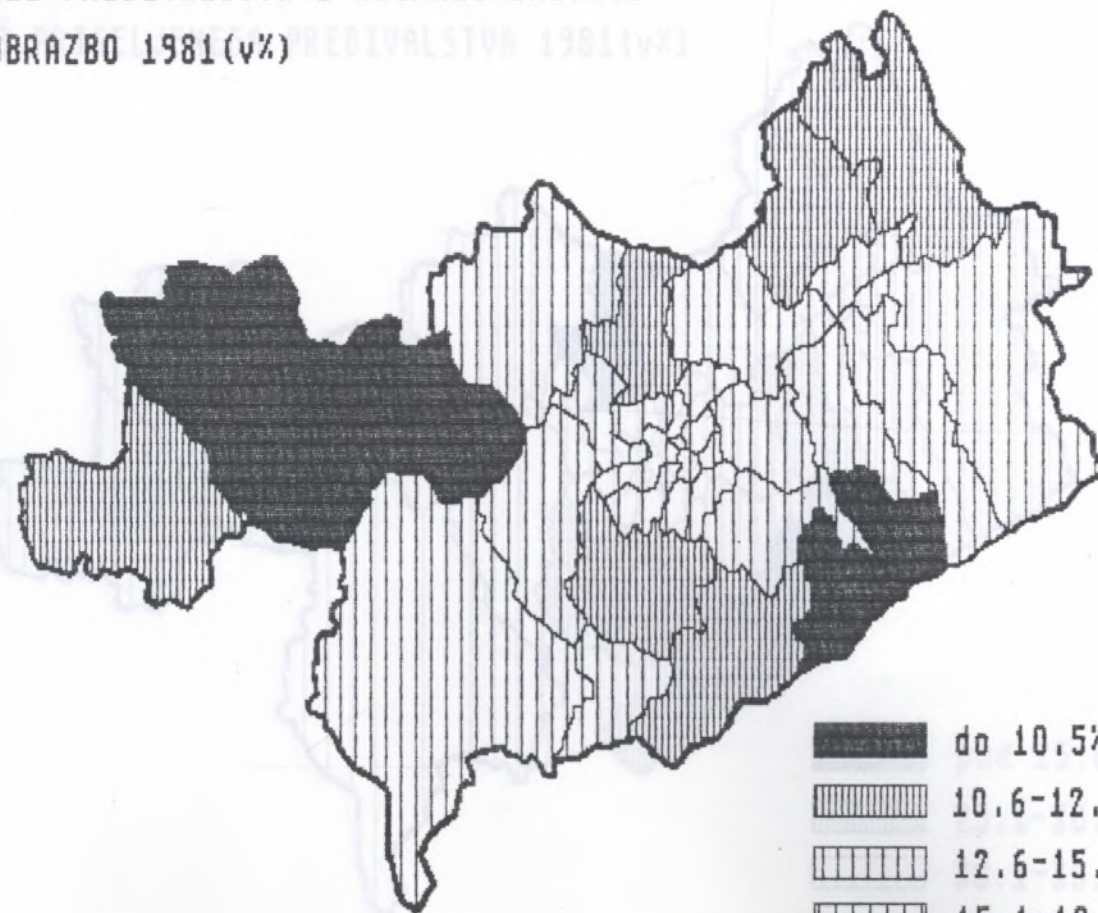

IGU, 1988

KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

DELEŽ PREBIVALSTVA Z NAJMANJ SREDNJO

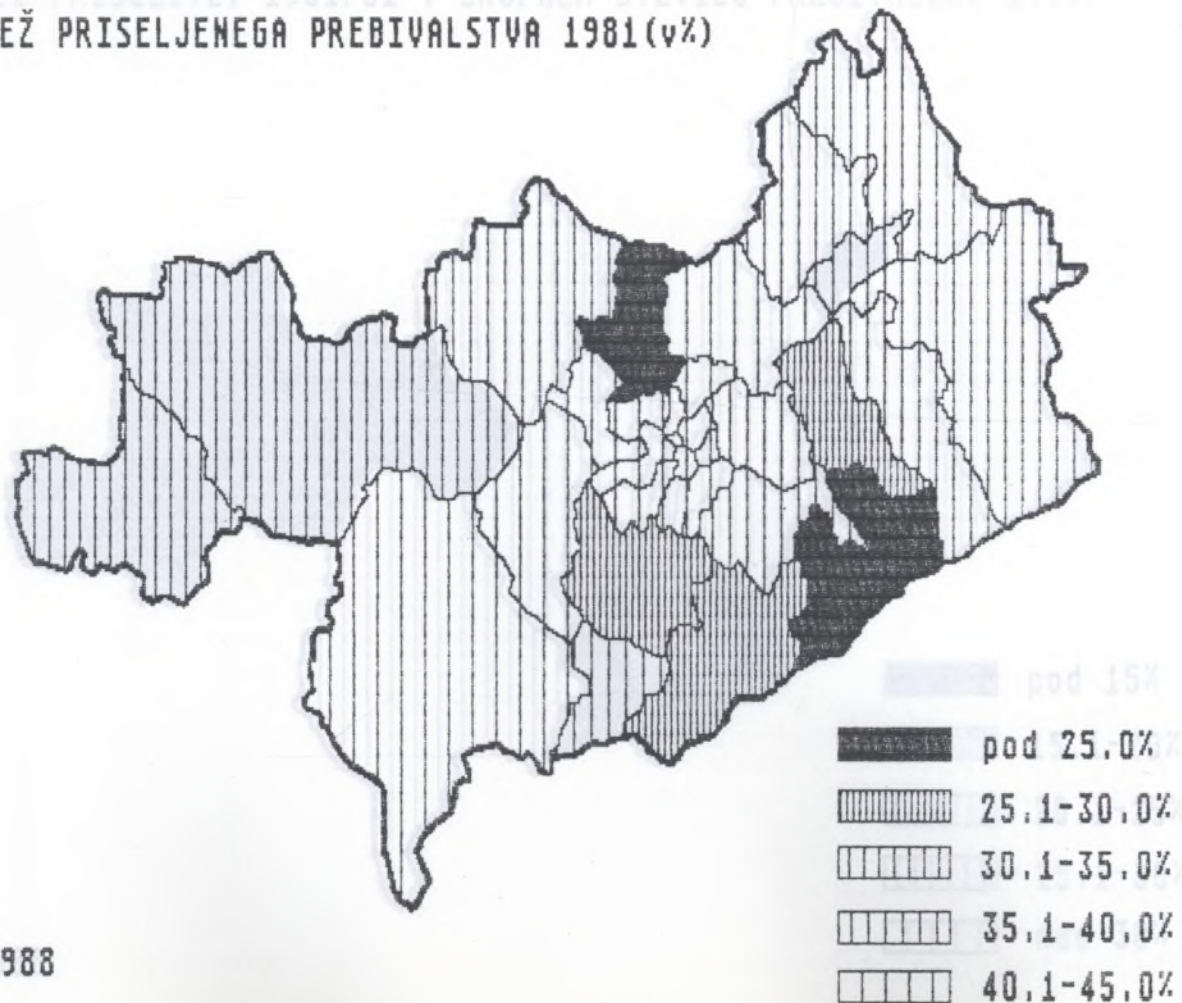
IZOBRAZBO 1981 (v%)

IGU, 1988

KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

DELEŽ PRISELJENCEV 1961/81 V SKUPNEM ŠTEVILU PREBIVALCEV 1981
DELEŽ PRISELJENEGA PREBIVALSTVA 1981 (v%)

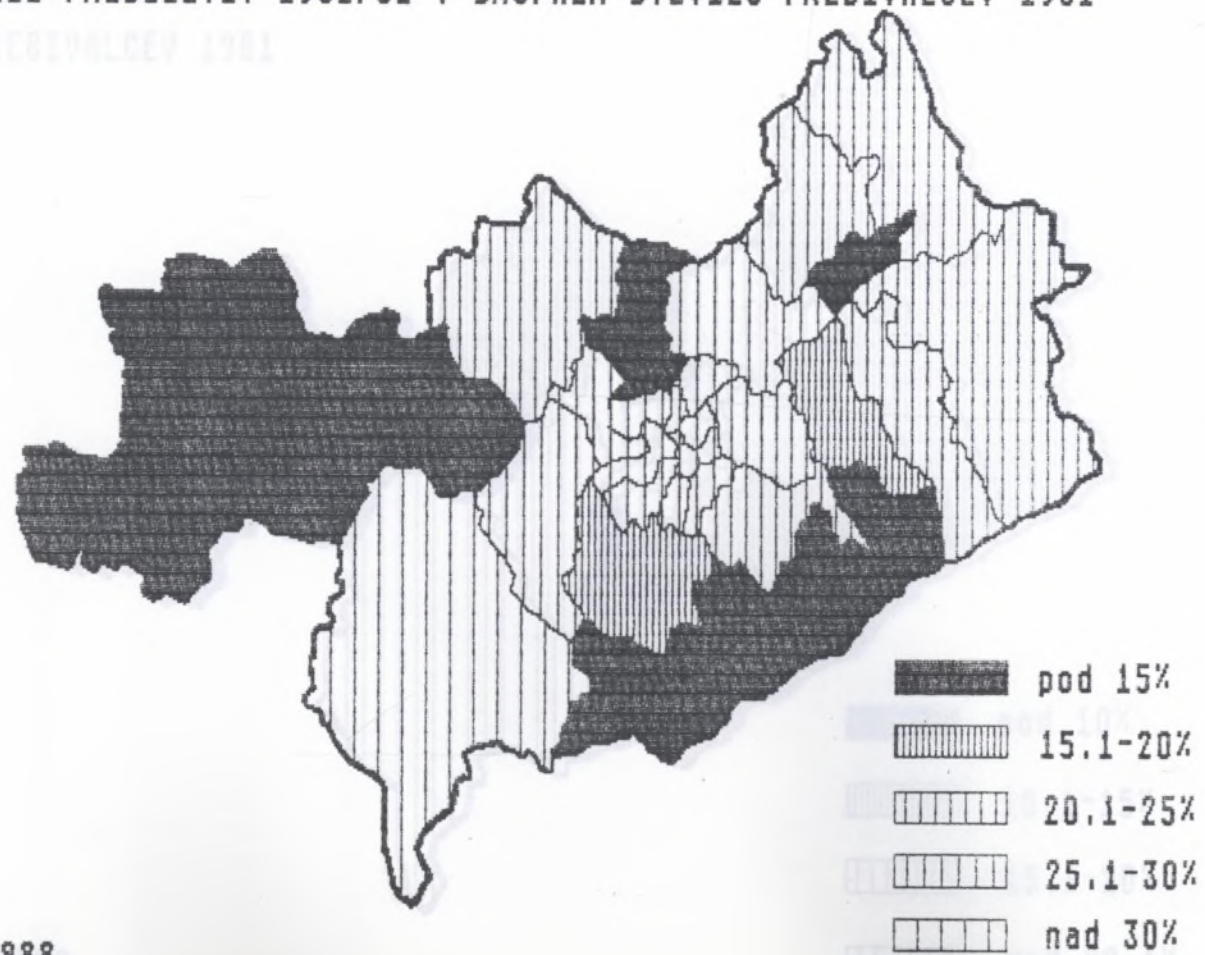

IGU, 1988

KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

DELEŽ PRISELITEV 1961/81 V SKUPNEM ŠTEVILU PREBIVALCEV 1981

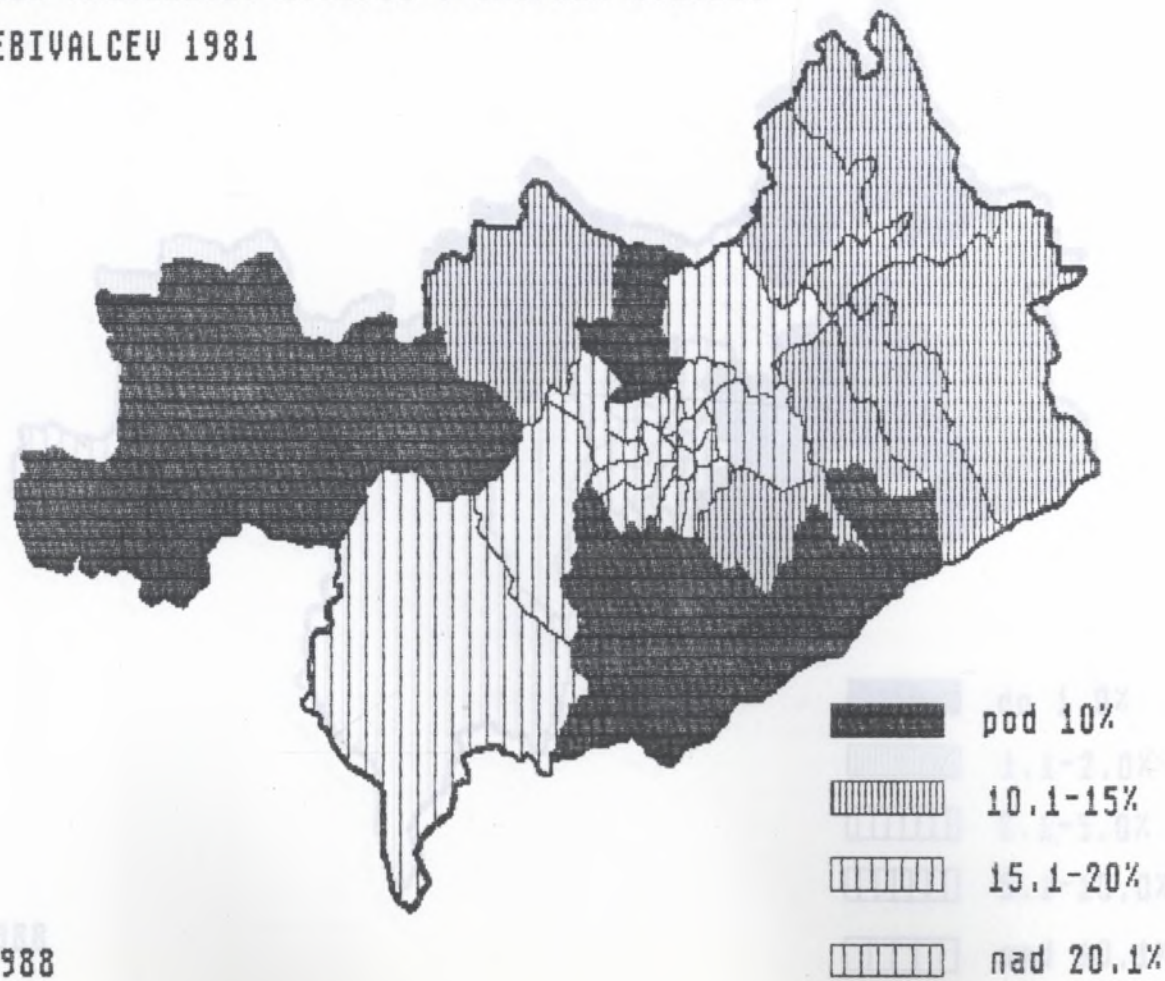
PREBIVALCEV 1981

IGU, 1988

KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

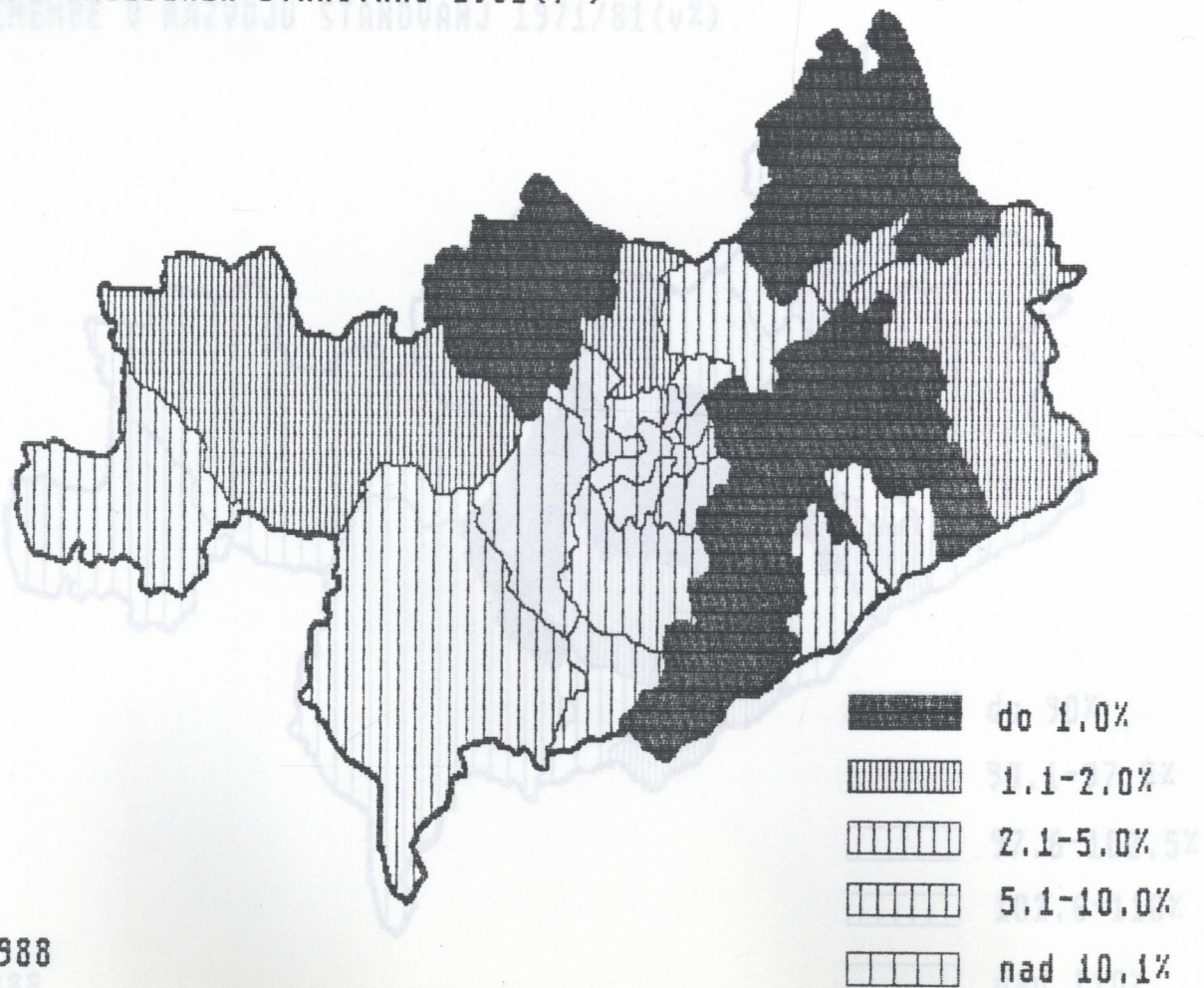
DELEŽ PRISELITEV 1971/81 V SKUPNEM ŠTEVILU
PREBIVALCEV 1981

IGU, 1988

KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

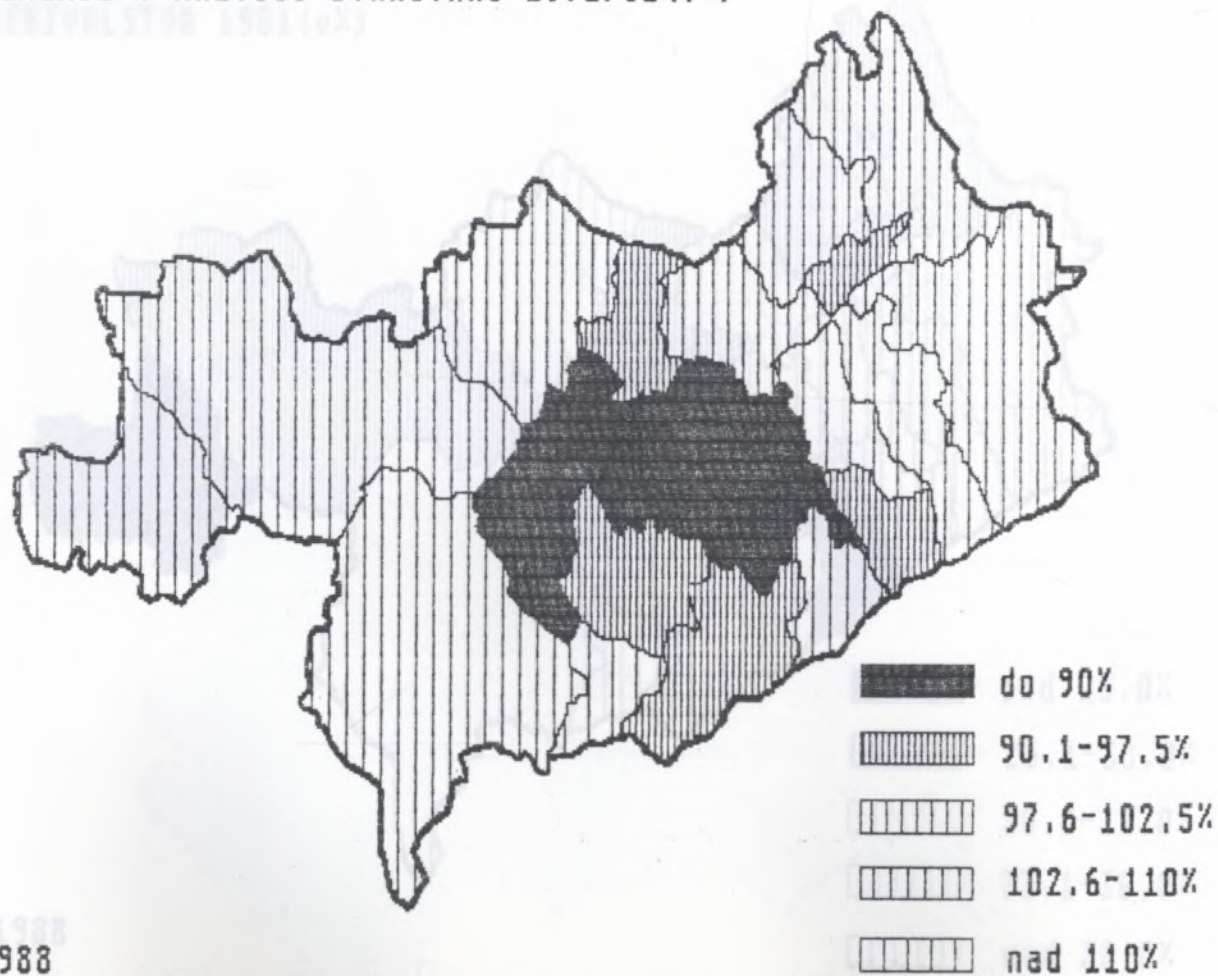
DELEŽ DRUŽBENIH STANOVANJ 1981 (v%)

IGU, 1988

KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

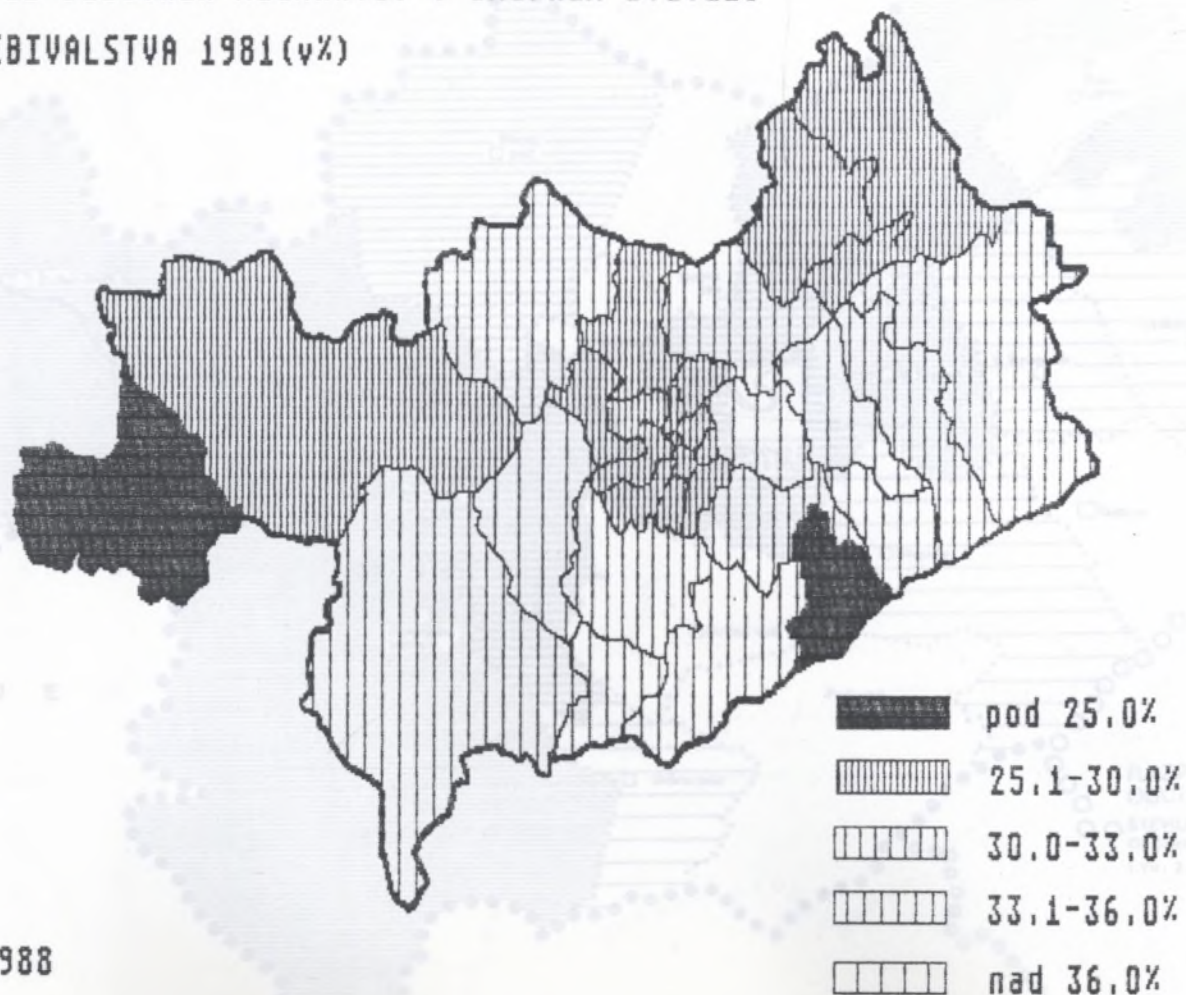
SPREMEMBE V RAZVOJU STANOVANJ 1971/81 (v%)

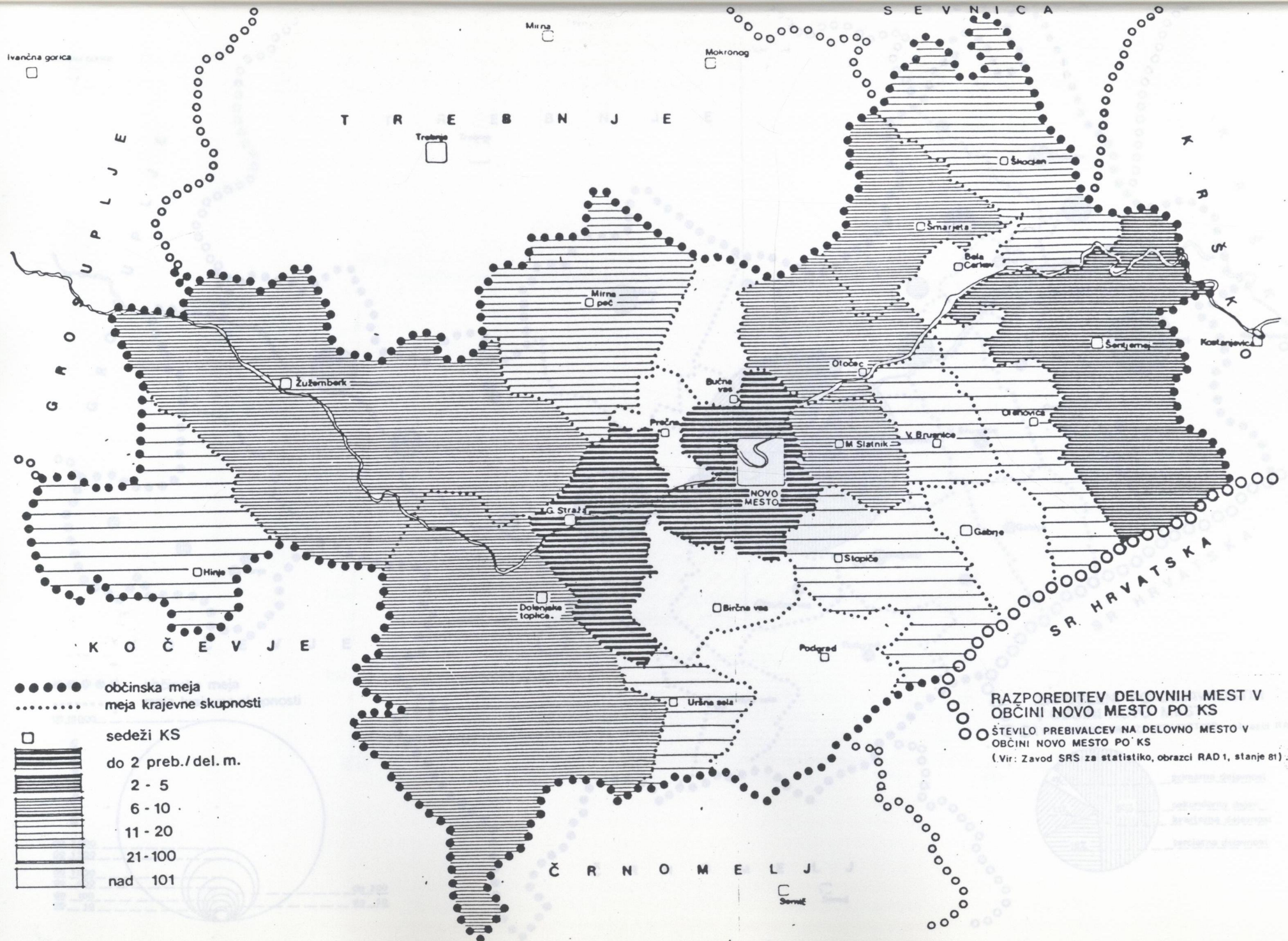
IGU, 1988

KRAJEVNE SKUPNOSTI V OBČINI NOVO MESTO

DELEŽ DELOVNIH MIGRANTOV V SKUPNEM ŠTEVILU
PREBIVALSTVA 1981 (v%)

IGU, 1988

- občinska meja
- meja krajevne skupnosti
- sedeži KS
- ▨ do 2 preb./del. m.
- ▨ 2 - 5
- ▨ 6 - 10
- ▨ 11 - 20
- ▨ 21 - 100
- ▨ nad 101

**RAZPOREDITEV DELOVNIH MEST V
 OBČINI NOVO MESTO PO KS**
 ŠTEVILO PREBIVALCEV NA DELOVNO MESTO V
 OBČINI NOVO MESTO PO KS
 (Vir: Zavod SRS za statistiko, obrazci RAD 1, stanje 81)

Ivančna gorica

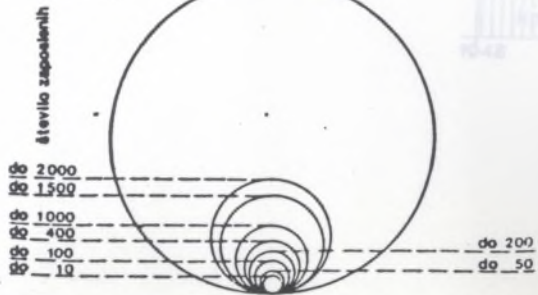
T R E B N J E

Trebnje

G R O P L J E

K O Č E V J E

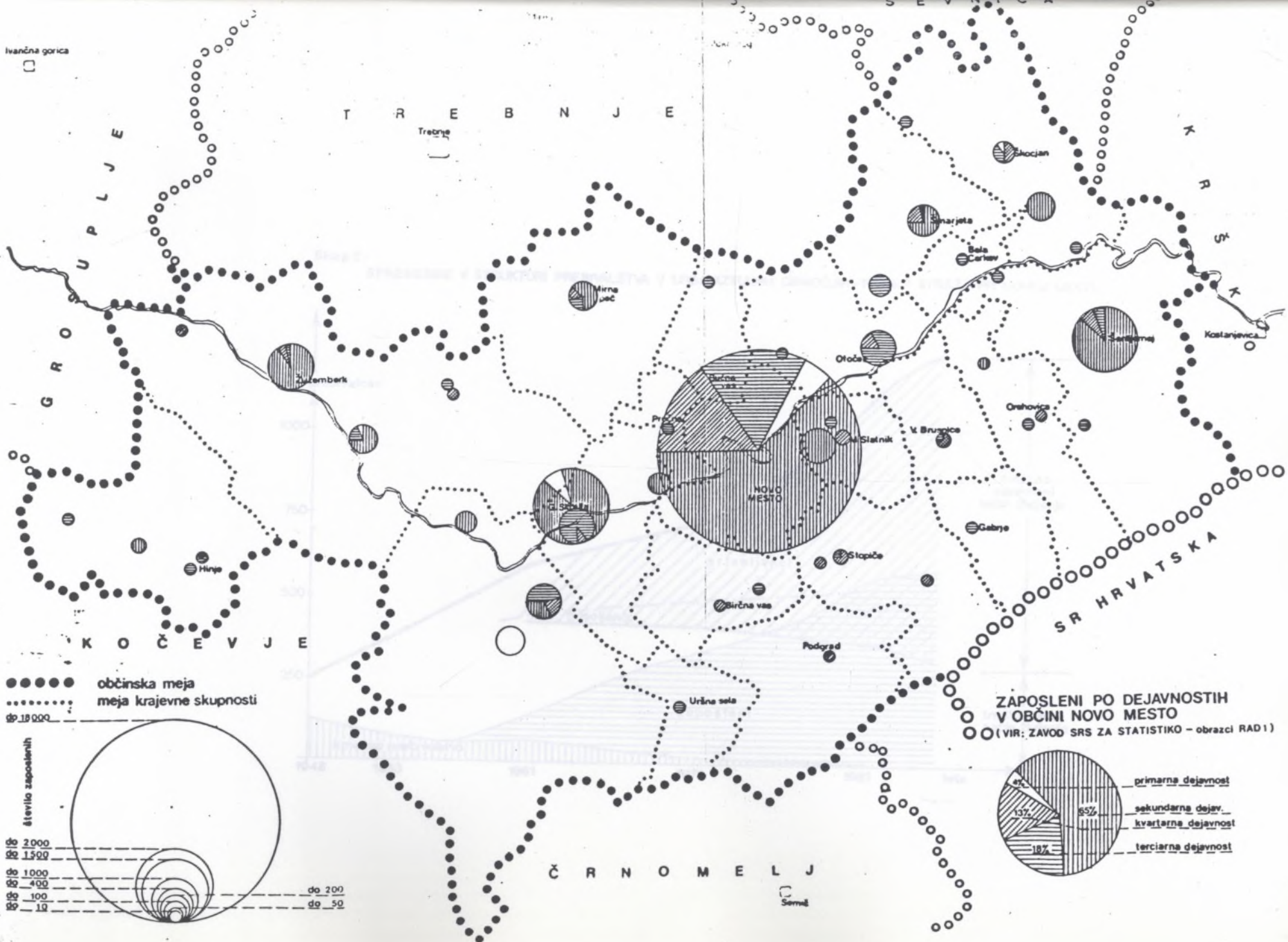
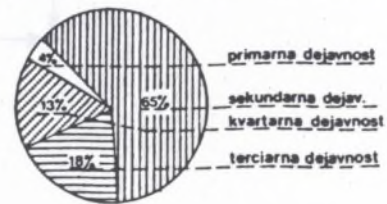
●●●●● obćinska meja
..... meja krajevne skupnosti
do 10000

Č R N O M E L J

Semč

ZAPOSLENI PO DEJAVNOSTIH
V OBĆINI NOVO MESTO
(VIR: ZAVOD SRS ZA STATISTIKO - obrazci RAD 1)

Skica 2 :

SPREMEMBE V STRUKTURI PREBIVALSTVA V URBANIZIRANIH OBMOČJIH - PRIMER STRAŽA PRI NOVEM MESTU

